

ลาเพลินบ้านแพง ตำบลแพง อำเภอโกสุมพิสัย
จังหวัดมหาสารคาม

พรชัย เขียวสาธู

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

กระทรวงศึกษาธิการ

ประจำปีงบประมาณ 2535

คณะกรรมการควบคุมและคณะกรรมการสอบได้พิจารณาปริญญาบัตรฉบับนี้แล้ว
เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอก
ไทยคดีศึกษา (เน้นสังคมศาสตร์) ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม ได้

คณะกรรมการควบคุม

..... ประธาน
(รศ. อภิศักดิ์ โสมอินทร์)

..... กรรมการ
(ผศ. ดร. เจริญชัย ชนไพโรจน์)

คณะกรรมการสอบ

..... ประธาน
(รศ. อภิศักดิ์ โสมอินทร์)

..... กรรมการ
(ผศ. ดร. เจริญชัย ชนไพโรจน์)

..... กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม
(ผศ. บุญเลิศ สดสุขชาติ)

บัณฑิตวิทยาลัยอนุมัติให้รับปริญญาบัตรฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกไทยคดีศึกษา (เน้นสังคมศาสตร์) ของมหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม

..... รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ดร. มนตรี อนันตรักษ์)

วันที่..... เดือน..... พ.ศ. 2536

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยดี เพราะได้รับความช่วยเหลือจาก รศ. อภิศักดิ์ โสมอินทร์ ประธานกรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์ ผศ. ดร. เจริญชัย ชนไพโรจน์ กรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์ และ ผศ. บุญเลิศ สดสุขชาติ กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม ที่ได้ช่วยเหลือให้ค่าปรึกษาแนะนำให้ความรู้ความคิดและตรวจรูปแบบปริญญานิพนธ์ ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่งแก่ผู้วิจัย จึงขอกราบขอบพระคุณ เป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ขอขอบพระคุณ คุณมาลินี เขี้ยวสาคร คุณภักทาร์ภี เขี้ยวสาคร คุณदनุพล เขี้ยวสาคร และคุณรัชฎาพร เขี้ยวสาคร ที่ให้กำลังใจและช่วยเก็บข้อมูล

ขอขอบคุณ หมอลำสาวน้อยเพชรบ้านแพง คณะเมขลา รุ่งลำเพลิน และ คณะบัววิมบิง ทุก ๆ คน ที่ให้ความร่วมมือในการเก็บข้อมูล ขอขอบคุณชาวบ้านแพง ตำบลแพง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ที่ให้ความร่วมมือในการเก็บข้อมูล

สุดท้ายนี้ขอขอบพระคุณ คุณพ่อสายทอง เขี้ยวสาคร และคุณแม่กลม เขี้ยวสาคร และเพื่อน พี่ ๆ น้อง ๆ ที่ให้กำลังใจและสนับสนุนผู้วิจัยด้วยดีตลอดมา จนทำให้ปริญญานิพนธ์สำเร็จตามประสงค์

พรชัย เขี้ยวสาคร

ปริญญาโทฉบับนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
กระทรวงศึกษาธิการ ประจำปีการศึกษา 2535

ลำเพลินบ้านแพง ตำบลแพง อำเภอโกสุมพิสัย
จังหวัดมหาสารคาม

บทคัดย่อ
ของ
พรชัย เขียวสาคร

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกไทยคดีศึกษา (เน้นสังคมศาสตร์)

ตุลาคม 2536

ลำเพลินบ้านแพง ตำบลแพง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาความเป็นมาของลำเพลิน และขั้นตอนการแสดงลำเพลินบ้านแพง ศึกษาสภาพเศรษฐกิจและสังคมของผู้สร้างและผู้แสดงลำเพลินบ้านแพง และศึกษาความนิยมของผู้ชมที่มีต่อการแสดงหมอลำเพลินบ้านแพง โดยศึกษาจากประชากร 4 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้รู้ในหมู่บ้าน กลุ่มผู้สร้าง กลุ่มผู้แสดง และกลุ่มผู้ชม การเก็บข้อมูลใช้วิธีการสังเกตและการสัมภาษณ์ ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

1. บ้านแพง ตั้งขึ้นเมื่อประมาณ 170 ปีมาแล้ว โดยกลุ่มที่อพยพมาจากอำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม ปัจจุบันบ้านแพงแบ่งการปกครอง ออกเป็น 4 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 1 หมู่ที่ 9 หมู่ที่ 11 และหมู่ที่ 13 ตามลำดับ ชาวบ้านนับถือศาสนาพุทธ มีขนบธรรมเนียมประเพณีเหมือนชาวอีสานทั่วไป พูดภาษาไทยอีสาน เศรษฐกิจของหมู่บ้านขึ้นอยู่กับการทำงานซึ่งเป็นอาชีพหลัก อาชีพรองที่สำคัญ ได้แก่ การทอเสื่อกก และการแสดงหมอลำเพลิน ซึ่งปัจจุบันในหมู่บ้านมีจำนวน 3 คณะ คือ คณะสาวน้อยเพชรบ้านแพง คณะบัวริมบึงรุ่งลำเพลิน และคณะเมขลาลำเพลิน

2. ความเป็นมาและขั้นตอนในการแสดงของลำเพลินบ้านแพง

2.1 บ้านแพงตั้งคณะหมอลำขึ้นครั้งแรก ประมาณ ปี พ.ศ.2501 โดยผู้สร้างและผู้แสดงทั้งหมดเป็นคนในหมู่บ้าน การแสดงมีขั้นตอนและวิธีการง่าย ๆ ในปี พ.ศ.2514 มีการตั้งลำเพลินขึ้นในหมู่บ้านครั้งแรก โดยใช้ครูฝึกจากท้องถิ่นอื่น ลำเพลินบ้านแพงได้มีพัฒนาการเรื่อยมา และได้รับความนิยมจากประชาชนทั่วไปเมื่อตั้งลำเพลินคณะสาวน้อยเพชรบ้านแพง ในปี พ.ศ.2520 คณะบัวริมบึงรุ่งลำเพลิน ในปี พ.ศ.2522 และคณะเมขลาลำเพลิน ในปี พ.ศ.2527

2.2 ขั้นตอนในการแสดงลำเพลินบ้านแพงมีขั้นตอนที่คล้ายคลึงกันทั้ง 3 คณะ คือ ขั้นตอนการไหว้ครู การเปิดวง การโชว์วง การลำและการลา ตามลำดับ

3. สภาพเศรษฐกิจและสังคมของผู้สร้างและผู้แสดงลำเพลินบ้านแพง

3.1 ผู้สร้างและผู้แสดง จำนวนร้อยละ 98.10 ทำนาเป็นอาชีพหลัก มีรายได้จากการแสดงลำเพลินเฉลี่ยปีละไม่ต่ำกว่า 20,000 บาท ผู้สร้างและผู้แสดง ได้นำเงินที่ได้ไปใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ชาวบ้านเห็นความสำคัญของอาชีพการแสดง ลำเพลินจึงได้สนับสนุนให้บุตรหลานในครัวเรือนยึดอาชีพหมอลำเป็นอาชีพรอง เพราะ ถือว่าเป็นอาชีพที่สุจริตและมีรายได้ดี

3.2 ผู้สร้างและผู้แสดงลำเพลินบ้านแพงส่วนใหญ่ อายุไม่เกิน 20 ปี มีภูมิลำเนาอยู่ในบ้านแพง จบการศึกษาระดับประถมศึกษา ไม่มีตำแหน่งทางสังคมใน หมู่บ้าน เคยเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาของหมู่บ้าน มีความรู้สึภาคภูมิใจที่ได้สร้าง ชื่อเสียงให้กับท้องถิ่นของตนเอง และมีความพอใจในอาชีพหมอลำ

4. ผู้ชมในวัยต่าง ๆ ชอบการแสดงตลกมากที่สุด รองลงมาได้แก่ ทางเครื่องดนตรี ตามลำดับ นอกจากนี้ผู้ชมมีความคิดเห็นต่อการแสดงลำเพลิน ว่าเป็นศิลปะที่เป็นเอกลักษณ์ของคนอีสาน เป็นอาชีพที่สุจริต ผู้สร้างและผู้แสดงทุกคนสมควรได้รับการยอมรับนับถือจากสังคม

LAM PHLOEN, A THEATRICAL GENRE OF NORTHEAST THAILAND : A CASE
STUDY OF BAN PHAENG, TAMBON PHAENG, AMPHOE KOSUM PHISAI,
MAHA SARAKHAM.

This thesis was aimed at investigating backgrounds of Ban Phaeng Lam Phloen Troupes, steps of performance, economic and social conditions of producers and performers of the troupes, as well as audience's admiration for their performances. The investigation was made through four sample groups: village key informants, producers, performers, and audiences. Data were collected through observations and interviews. The findings are follows:

1. Ban Phaeng was established approximately 170 years ago by a group of immigrants from Amphoe Wapeepathum, Maha Sarakham. At present, Ban Phaeng is divided into four administrative villages: Mu 1, Mu 9, Mu 11 and Mu 13, respectively. The villagers here believe in Buddhism, hold similar traditions and customs to those of Isan people in general, and speak the Thai Isan dialect. The village's economy depends upon the chief occupation of rice farming, and momentous supplementary occupations include rush (genus *Cyperus*) mat weaving and Lam Phloen performance. In the village at present there are three Lam Phloen troupes: Sao Noi Phet Ban Phaeng, Bua Rim Bung Rung Lam Phloen, and Mekkhala Lam Phloen Troupe.

2. Backgrounds and steps of Ban Phaeng Lam Phloen performance:

2.1 Ban Phaeng first founded Mo Lam troupe in about 1958, and all the producers and performers were the people in this village. Their performance had simple steps and techniques. It was in 1961 that Lam Phloen was first established in the village, using trainers from other localities. Ban Phaeng Lam Phloen has been continually developed and it has been gaining admiration from the people in general since the establishments of the Sao Noi Phet Ban Phaeng Lam Phloen Troupe in 1977, the Bua Rim Bung Rung Lam Phloen Troupe in 1979, and the Mekkhala Lam Phloen Troupe in 1984.

2.2 In terms of steps of performance, all the three troupes of Ban Phaeng Lam Phloen have similar steps: paying homage to teachers, troupe opening, troupe show, singing, and saying farewell, respectively.

3. Economic and social conditions of Ban Phaeng Lam Phloen producers and performers:

3.1 A total of 98.10 per cent of the producers and performers chiefly earn their livings by rice farming and earn an average income by performing Lam Phloen performing for more than 20,000 baht per annum. The producers and performers spend these incomes on daily life expenses. The villagers realize the importance of Lam Phloen performance, so they encourage their

household children to hold the Mo Lam singing occupation because they believe it is an honest occupation and it can bring in high incomes

3.2 Most of the Ban Phaeng Lam Phloen producers and performers are under 20 years of age, have their domiciles in Ban Phaeng, have finished primary education, have no position in the village, used to participate in village development activities, feel proud of making fame for their own locality, and are satisfied with the Mo Lam occupation.

4. The audience of different ages are fond of comic performance most; next from most are dancers and music respectively. In addition, the audience views that Lam Phloen performance is an art which indicates the Isan people's identity, that it is an honest occupation, and that all the producers and performers should be recognized by the society.

สารบัญ

บทที่		หน้า
1	บทนำ	1
	ภูมิหลัง	1
	จุดมุ่งหมายของกาาวิจัย	8
	ความสำคัญของการวิจัย	9
	ขอบเขตของการวิจัย	9
	วิธีดำเนินการวิจัย	10
	นิยามศัพท์เฉพาะ	12
	กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย	13
	เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	15
2	สภาพทั่วไปของหมู่บ้าน	25
	ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน	25
	สภาพทางภูมิศาสตร์	26
	สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม	28
	สภาพทางการเมืองการปกครอง	42
	สภาพทางวัฒนธรรม	45
3	ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับหมอลำ	51
	ประวัติหมอลำ	51

ความเป็นมาของลำเพลินบ้านแพง	58
ขั้นตอนการแสดงลำเพลินบ้านแพง	64
4 สภาพเศรษฐกิจ สังคมของผู้สร้างและผู้แสดงลำเพลินบ้านแพง	76
สภาพทางเศรษฐกิจของผู้สร้างและผู้แสดง	76
อาชีพหลักและอาชีพรอง	77
รายได้	81
รายจ่าย	88
ภาระหนี้สินของครอบครัว	99
ทรัพย์สินภายในบ้าน	102
สภาพทางสังคมของผู้สร้างและผู้แสดง	106
ความนิยมของผู้ชมที่มีต่อการแสดงลำเพลินบ้านแพง	113
ความคิดเห็นของผู้ชมที่มีต่อการแสดงลำเพลินบ้านแพง	115
ความคิดเห็นของผู้ชมที่มีต่อลำเพลินและอาชีพแสดงหมอลำเพลิน	117
5 บทสรุป	119
สรุปผล	119
ข้อเสนอแนะ	127
บรรณานุกรม	129

บทที่	หน้า
ภาคผนวก	134
ภาคผนวก ก แบบสัมภาษณ์	135
ภาคผนวก ข รายนามผู้ให้สัมภาษณ์	145
ภาคผนวก ค แผนผังบ้านแพง ตำบลแพง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม	157
ภาคผนวก ง เรื่องอื่น ๆ เกี่ยวกับหมอลำ	159

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
1 จำนวนหลังคาเรือนและประชากรบ้านแพง ปี พ.ศ.2535	30
2 จำนวนนักเรียนโรงเรียนบ้านแพง ปีการศึกษา 2535	36
3 คณะหมอลำของบ้านแพง ตำบลแพง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม	60
4 ขั้นตอนการแสดงของลำเพลินบ้านแพง	65
5 ปริมาณผลผลิตที่ได้จากการทำนาในแต่ละปี	78
6 ขนาดพื้นที่ทำกินของผู้สร้างและผู้แสดงลำเพลินบ้านแพง	79
7 จำนวนผู้สร้างและผู้แสดงลำเพลินบ้านแพง จำแนกตามอาชีพครอง	80
8 รายได้เฉลี่ยต่อปีของครอบครัวผู้สร้างและผู้แสดงลำเพลินบ้านแพง	82
9 รายได้เฉลี่ยของผู้สร้างและผู้แสดงแต่ละคณะต่อ 1 ครั้ง	84
10 รายได้ของผู้แสดงหมอลำ	85
11 รายจ่ายเฉลี่ยต่อปีของครอบครัวผู้สร้างและผู้แสดงลำเพลินบ้านแพง ...	89
12 รายจ่ายประเภทต่าง ๆ ของผู้สร้างและผู้แสดงลำเพลินบ้านแพง	95
13 แหล่งเงินกู้และการกู้ยืมเงินของครอบครัวผู้สร้างและผู้แสดงลำเพลิน บ้านแพง	100
14 จำนวนเงินที่กู้ยืมของครอบครัวผู้สร้างและผู้แสดงลำเพลินบ้านแพง	101
15 ทรัพย์สินภายในบ้านของผู้สร้างและผู้แสดงลำเพลินบ้านแพง	103
16 จำนวนผู้สร้างและผู้แสดงลำเพลินบ้านแพง จำแนกตามเพศ	106
17 จำนวนผู้สร้างและผู้แสดงลำเพลินบ้านแพง จำแนกตามอายุ	107

18	จำนวนผู้สร้างและผู้แสดงล้าเพลินบ้านแพง จำแนกตามระดับการศึกษา ..	109
19	จำนวนผู้สร้างและผู้แสดงล้าเพลินบ้านแพง จำแนกตามตำแหน่งทางสังคม ในหมู่บ้าน	111
20	จำนวนผู้สร้างและผู้แสดงล้าเพลินบ้านแพง จำแนกตามการมีส่วนร่วมใน การพัฒนาหมู่บ้าน	112
21	จำนวนผู้ชมล้าเพลินบ้านแพง จำแนกตามวัย	114
22	ความนิยมของผู้ชมที่มีต่อล้าเพลินบ้านแพง จำแนกตามวัย	116

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 โฉมร่างวัลชนะเลิศการประกวดหมอลำเพลิน ประจำปี 2534-2535	63
2 โฉมร่างวัลรองชนะเลิศ ลำดับที่ 2 คณะเมขลาลำเพลิน	63
3 โฉมร่างวัลดนตรีประกอบยอดเยี่ยม คณะสาวน้อยเพชรบ้านแพง	64
4 การไหว้ครูของคณะบัวริมบึงรุ่งลำเพลิน	67
5 การไหว้ครูของคณะสาวน้อยเพชรบ้านแพง	67
6 การแต่งตัวก่อนแสดงของหมอลำ	68
7 เวทีหมอลำที่พร้อมจะทำการแสดง	69
8 การแสดงเกิดพระเกียรติเพื่อเปิดแสดง	70
9 หางเครื่องเตรียมเดินโชว์	70
10 โฆษกพบท่านผู้ชม	71
11 การเดินโชว์ของหางเครื่อง	72
12 ตัวตลก	73
13 การลำ	74
14 การพากษ์ประกอบการแสดง	74
15 การลำลา	75
16 การทอเสื่อกก อาชีพรองที่สำคัญของชาวบ้าน	81
17 บ้านพักหัวหน้าคณะ สถานที่ฝึกซ้อมหมอลำ	90
18 อุปกรณ์ประกอบการแสดง ซึ่งซื้อจากเงินส่วนกลาง	91
19 เครื่องดนตรีบางอย่างเป็นสมบัติของส่วนรวม	92
20 ท่าเดินของหางเครื่อง	92

21	รถคอนวอยบรรทุกอุปกรณ์ประกอบการแสดง	94
22	เครื่องใช้ภายในบ้านของหมอลำ	98
23	บ้านพักอาศัยของหมอลำ	104
24	เครื่องใช้ภายในบ้านของหมอลำ	105
25	ชอยเมขลา ชาวบ้านตั้งชื่อเพื่อเป็นเกียรติกับคณะหมอลำ	117

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

ลำเป็นการละเล่นดั้งเดิมของประชาชนชาวสยามในตระกูลไทย-ลาวที่มีความหมายเดียวกันมาแต่ยุคเริ่มแรก คือการเปล่งเสียงและถ้อยคำเป็นทำนองอย่างเสรีมีความยาวไม่แน่นอน โดยเน้นถ้อยคำเป็นหลักนำทำนอง มักเล่นเล่าเรื่องโต้ตอบระหว่างหญิง-ชาย ลำเคยแพร่หลายอยู่ในกลุ่มชาวสยามทุกท้องถิ่น เช่น กลุ่มลุ่มน้ำแดง-ดำภาคเหนือของเวียดนาม กลุ่มลุ่มน้ำโขงตั้งแต่เขตสิบสองปันนาในมณฑลยูนนานของจีนลงมาตลอดแนวไทยลาว ดังปรากฏอยู่ในวรรณคดีสมัยต้นกรุงศรีอยุธยาว่าประเพณีขับขอลำแคนเคยมีบทบาทสำคัญอยู่ในราชสำนัก ทุกวันนี้ประเพณีขับขอลำแพร่หลายอยู่แถบล้านนา ส่วนประเพณีลำจะแพร่หลายอยู่แถบลาว ตั้งแต่เวียงจันทน์ลงไป รวมถึงท้องถิ่นอีสานของประเทศไทยด้วย และเรียกคนลำว่าหมอลำ คือ หมอลำและเรียกคนเป่าแคนว่าหมอลำแคน (สุจิตต์ วงษ์เทศ. 2532 : 30)

หมอลำเป็นมหรสพที่ให้ความบันเทิงแก่ประชาชนในชุมชนต่าง ๆ ได้รับความนิยมทั่วไป ทั้งในภาคอีสานและภาคอื่น ๆ อีกด้วย เช่น ภาคกลางนิยมฟังหมอลำกันแพร่หลายตั้งแต่ปี พ.ศ. 2321-2322 ตรงกับรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชแห่งกรุงธนบุรี พระองค์ทรงมีพระราชโองการโปรดเกล้าให้สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกกับพระยาสุรสีห์พิชิตลาวราชเป็นแม่ทัพยกไปปราบล้านช้างจนได้รับชัยชนะ ได้กวาดต้อนครอบครัวชาวลาวมาด้วยเป็นอันมาก ต่อมาในปี พ.ศ. 2370 ตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์แห่งเมืองเวียงจันทน์ ทั้งยังกวาดต้อนครอบครัวลาวมาด้วย โดยให้มาอยู่ที่เมืองลพบุรี สระบุรี และนครชัยศรี ทำ

ให้การละเล่นหมอลำหมอแคนซึ่งเป็นการแสดงพื้นบ้านของลาวและของภาคอีสานได้เข้ามาแพร่หลายในภาคกลาง ในตอนแรกคนภาคกลางคงฟังไม่ออก แต่ฟังบ่อย ๆ ก็เกิดความเข้าใจและนิยมกันมาก ไม่ว่าจะมึงานอะไร เช่น งานศพ งานบวชนาค และงานบุญอื่น ๆ จะหาหมอลำไปแสดงทั้งสิ้น จนมหรสพอื่น ๆ เป็นต้นว่าปี่พาทย์มโหรี เพลงไก่อ่ำ สักวา เพลงเกี่ยวข้าว และละครร้อง ไม่มีคนว่าจ้างเลย แม้ราคาค่าจ้างหมอลำสมัยนั้นจะสูงกว่ามหรสพอย่างอื่นก็ตาม (กรมศิลปากร. 2521 : 27-28)

พอมาถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อธิปไตยของการละเล่นหมอลำมีมากขึ้น ข้าราชการของพระมหากษัตริย์หลายท่านมีความนิยมในการละเล่น และสนับสนุนเป็นอย่างมาก แม้แต่พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว พระอนุชาของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 ทรงแสดงหมอลำด้วยพระองค์เองได้เป็นอย่างดี ดังปรากฏในพงศาวดาร (บุญเลิศ จันทร. 2531 : 17-19) ตอนหนึ่ง ได้กล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวไว้ว่า "พระองค์ทรงโปรดแคนไปเที่ยวทรงตามเมืองพนัสนิคมบ้าง ลาวบ้านลำประทวนเมืองนครชัยศรีบ้าง บ้านศรีทาแขวงเมืองสระบุรีบ้าง พระองค์พ้อนและแอ้วได้ชานีชานาญ ถ้าไม่ได้เห็นว่าเป็นพระองค์ก็คงเข้าใจว่าเป็นลาว" หมอลำคงจะมีอิทธิพลและได้รับความนิยมมากในสมัยนั้นจนกระทั่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชวิตกว่าการละเล่นพื้นเมืองของภาคกลางจะสูญหาย พระองค์จึงมีพระราชโองการห้ามเล่นหมอลำ ซึ่งในสมัยนั้นเรียกว่า "แอ้วลาว" ดังปรากฏในประกาศต่อไปนี้ (จารุวรรณ ธรรมวัตร. 2520 : 83-84)

ประกาศห้ามมิให้เล่นแอ้วลาว

วันศุกร์ เดือน 12 แรม 14 ค่ำ ปีฉลู สัปตศก (จ.ศ. 1227 พ.ศ. 2408)

มีพระราชโองการดำรัสแก่ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย แลทวยราชย์ชาวสยาม

ทุกหมู่ทุกเหล่า ในกรุงแลหัวเมือง ให้ทราบกระแสพระราชดำรัสว่า เมืองไทยเป็นที่
ประชุมชาวต่างชาติต่างภาษา ใกล้และไกลมากด้วยกันมานานแล้ว การเล่นฟ้อนรำ
ขับร้องของภาษาต่าง ๆ เคยมีปะปนเป็นที่ดูเล่นต่าง ๆ สาราญเป็นเกียรติยศบ้านเมือง
ก็ตั้งอยู่ว่าไทยเลียนใครเลียนได้ เหมือนหนึ่งประเทศนานามหาชาติ ว่าอย่างลาวก็ได้
อย่างมอญก็ได้ ว่าอย่างเขมรก็ได้ ก็เป็นดี แต่จะเอามาเป็นพื้นเมืองไม่ควรถองเอา
อย่างไทยเป็นพื้น อย่างอื่น ๆ ว่าเล่นได้แหล่งหนึ่ง สองแหล่ง

ก็กาลบัดนี้เห็นแปลกไปนัก ชาวไทยทั้งปวงละทิ้งการละเล่นสำหรับเมืองตัว
คือ ปี่พาทย์ มโหรี เสภาเครื่องท่อน พรบไก่ สักวา เพลงไก่อ่า เกี่ยวข้าวและละครร้อง
เสียมด พวกกันเล่นลาวแค้นไปทุกหนทุกแห่ง ทุกตำบล ทั้งผู้ชายผู้หญิงจนท่านที่มีปี่พาทย์
มโหรีไม่มีผู้ใดหา ต้องบอกขายปี่พาทย์มโหรี ในงานที่มีโกนจุก บวชนาค ก็หาลาวแค้น
เล่นเสียมดทุกแห่ง ราคางานหนึ่งแรงถึง 10 ตำลึง 12 ตำลึง การที่เป็นอย่างนี้ ทรง
พระราชดำริเห็นว่าจะไม่สู้งาม สู้ควร ที่การเล่นอย่างลาวจะมาเป็นพื้นเมืองไทย ลาว
เคยเป็นข้าของไทย ไทยไม่เคยเป็นข้าลาวจะเอาอย่างลาวมาเป็นพื้นเมืองไทยไม่
สมควร จนการตกเป็นพื้นเมือง และสังเกตการเล่นลาวแค้นชุกชุมที่ไทรผ่นก็ตกน้อย
ร่วงโรยไป ถึงปี่นี้ข้าวในนารอดตัวเป็นเพราะน้ำปามาช่วย เมืองที่เล่นลาวแค้นมาก
เมื่อฤดูฝนฝนก็น้อย ท่านาก็เสียไม่งอกงาม เพราะฉะนั้นทรงวิตกอยู่โปรดขออันวอน
แก่ท่านทั้งหลายทั้งปวงที่คิดถึงพระคุณจริง ๆ ใ้หยุดการเล่นลาวแค้นเสีย อย่าหามาดู
มาแลฟัง อย่าให้เล่นเองเลย ลองดูสักปีหนึ่ง สองปีการเล่นต่าง ๆ อย่างเก่าของไทย
คือ ละคร ฟ้อนรำ ปี่พาทย์ มโหรี เสภาเครื่องท่อน พรบไก่ สักวา เพลงไก่อ่า เกี่ยวข้าว
และอะไร ๆ ที่เคยเล่นมาก่อน เอามาเล่นก็ขึ้นบ้างอย่างมิให้สูญ เล่นลาวแค้นขอใ้หึงด
เสีย เลิกเสียสักปีหนึ่ง สองปี ลองดูฟ้าฝนจะงามไม่งาม ต่อไปข้างหน้า

ประกาศอันนี้ ถ้ามีฟังยังขึ้นเล่นลาวแคนอยู่ จะให้เรียกภาษีให้แรงใครเล่นที่ไหน จะให้เรียกแต่เจ้าของที่ และผู้เล่น ถ้ารักเล่นจะต้องจับปรับให้เสียภาษีสองต่อสามต่อ

ประกาศมา ณ วันศุกร์ เดือน 12 แรม 14 ค่ำ ปีฉลู สัปตศก

หมอลำ เป็นศิลปการแสดงของชาวชนบท ซึ่งเป็นที่นิยมมากและรับใช้ชีวิต ชาวชนบทอีสานในแง่มุมต่าง ๆ กล่าวคือ ให้ความบันเทิง ผ่อนคลายความตึงเครียด ของคนในสังคม ให้ความรู้ ให้งัดคิด ศิลธรรมจรรยาแก่ประชาชน คุณค่า ของหมอลำนั้นเป็นศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน นำวรรณกรรมท้องถิ่นมาแสดงหมอลำ เป็นการ สืบทอดวรรณกรรมท้องถิ่น ศิลปินหมอลำเป็นผู้อนุรักษ์และสืบทอดศิลปะพื้นบ้าน เป็น สื่อมวลชนระหว่างรัฐและประชาชน นับได้ว่าหมอลำเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงศิลปวัฒนธรรม ของชาวอีสานที่สะท้อนภาพของสังคมและยังเป็นความบันเทิงในเชิงธุรกิจอีกด้วย

หมอลำแบ่งออกเป็นประเภทต่าง ๆ ได้ดังนี้คือ หมอลำพื้นเป็นหมอลำที่เก่าแก่ ที่สุด (เจริญชัย ชนไพโรจน์. 2526 : 24) คำว่าพื้นหรือเรื่องหมายความว่านิทาน หรือเรื่องราว ดังนั้นลำพื้นจึงหมายถึงลำเป็นเรื่องราวหรือการเล่าเรื่อง หมอลำอีก ประเภทหนึ่งได้แก่หมอลำกลอน หมายถึงหมอลำที่ลำโดยใช้บทกลอน เมื่อหมอลำพื้นได้ ค่อย ๆ สูญหายไป หมอลำกลอนซึ่งเป็นการลำสองคน ลักษณะโต้ตอบกัน พัฒนามาจาก ลำโจทย์แท้ ซึ่งเป็นการลำแบบตอบคำถาม และลำเกี่ยวเป็นการลำในทำนองเกี่ยว พาราสิระหว่างหญิงและชาย หมอลำอีกประเภท คือหมอลำหมู่ หมายถึง การร้อง เป็นหมู่ฟังเกิดเมื่อประมาณ 40 ปีที่แล้วมา (เจริญชัย ชนไพโรจน์. 2526: 28) และหมอลำประเภทสุดท้าย ได้แก่ หมอลำเพลิน ซึ่งเป็นการแสดงหมอลำที่แสดงเป็น คณะ แตกต่างจากลำหมู่ คือฝ่ายหญิงจะนั่งกระโปรงแบบฝรั่ง ส่วนหมอลำหมู่แต่งด้วย

ชุดผ้าขึ้นแบบพื้นบ้านอีสาน เครื่องดนตรีในหมอลำเพลินนอกจากแคนแล้วยังมีพิณเป็นเครื่องดนตรีหลัก นอกจากนี้แล้วยังมีเครื่องดนตรีสากลประกอบ เช่น กองชุด กีตาร์ แซกโซโฟน ฯลฯ เพื่อทำให้เกิดจังหวะสนุกสนาน รั้าใจ

ถึงแม้ว่าลำเพลินจะเข้ามามีบทบาทพร้อม ๆ กับลำหมูก็ตาม แต่ได้แพร่หลายเมื่อประมาณสิบปีที่ผ่านมาเอง ลำเพลินเป็นที่นิยมของคนทั่วไปอย่างรวดเร็ว เนื่องมาจากการฝึกซ้อมที่จะเป็นหมอลำนั้นง่ายและใช้เวลาน้อยกว่า กลอนที่ใช้ลำเป็นกลอนสั้น ๆ แล้วต่อด้วยการผ่อนรำประกอบจังหวะดนตรีเสียเป็นส่วนใหญ่ ผู้นำฝ่ายหญิงจะนั่งกระโปรงสั้น ๆ ทำนองลำของลำเพลินเป็นทำนองโลดโผน ตื่นเต้นรั้าใจ คำจ้ำงหมอลำเพลินมีราคาถูก เมื่อเปรียบเทียบกับคำจ้ำงหมอลำหมู สาเหตุดังกล่าวทำให้หมอลำเพลินได้รับความนิยมมากกว่าหมอลำหมูและหมอลำอื่น ๆ

หมอลำเพลินคณะแรกที่ได้รับความนิยมอย่างมาก จนถึงกับอัดแผ่นเสียงเพื่อจำหน่ายให้ผู้ชื่นชอบทั่วประเทศคือ คณะ ผ. รุ่งลำเพลิน ซึ่งเป็นคณะหมอลำของจังหวัดยโสธร และเรื่องที่ทำให้มีชื่อเสียงและลำอัดแผ่นเสียงเรื่องแรก คือ เรื่องขุนช้างขุนแผน (เจริญชัย ชนไพโรจน์. 2534 : 13)

กลอนลำเพลินที่เคยโด่งดังเป็นกลอนลำของบ้านเข็น รากแก่น ซึ่งกลอนนี้ได้ใช้ดนตรีลูกทุ่งเข้ามาผสมผสานกับทำนองเพลง เช่น สาวเชิญฝ้าย และกลอนลำของ อังคนางค์ คุณไชย ชื่อกลอน "อีสานลำเพลิน" ได้ประยุกต์ดนตรีลูกทุ่งผสมผสานกับหมอลำ โดยใช้ทำนองของการลำสลับกับทำนองเพลงลูกทุ่งผสมผสานกลมกลืนกันอย่างเหมาะสม นับว่าเป็นการพัฒนาการลำให้เข้ากับยุคสมัย โดยนำเสียงพิณ แคน เข้ามาผสมกับดนตรีสากล (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม. 2532 : 35) หมอลำเพลินที่เป็นที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักในปัจจุบัน ได้แก่ หมอลำทองมี มาลัย พรศักดิ์ ส่องแสง พิมพา พรศิริ สมหมายน้อย ดวงเจริญ เฉลิมพล มาลา คำ สุภาพ ดาวดวงเด่น และสมโภชน์ ดวงสมพงษ์ เป็นต้น เนื่องจากหมอลำเพลินเป็นที่นิยมของ

คนจำนวนมาก คณะล่าเฟลีนจึงเกิดขึ้นมามากเพื่อสนองความต้องการของผู้ชมในท้องถิ่น เดียวกัน จากการทำมีคณะหมอล่าเฟลีนเกิดขึ้นเป็นจำนวนมากนี้เอง จึงทำให้เกิดการ แข่งขันกันเพื่อสร้างความนิยมให้กับตนเอง โดยยึดความต้องการของผู้ชมเป็นหลัก ล่าเฟลีนจึงมีการเปลี่ยนแปลงวิธีการและขั้นตอนในการแสดงจากเดิมไปเป็นอย่างมาก หมอล่าเฟลีนในปัจจุบันไม่เน้นศิลปะการแสดงเพื่อให้มีบทบาทสมจริงสมจัง แต่เน้น การล่าและฟ้อนตลอดจนการเน้นหนักจังหวะและเสียงดนตรีเป็นหลัก

สภาพสังคมในปัจจุบันมีความเจริญทางเทคโนโลยีสูง ประชาชนสามารถหา ความบันเทิงในรูปแบบต่าง ๆ ได้หลายวิธีการ ความต้องการหมอล่าเฟลีนลดน้อยลง ประกอบกับในส่วนของล่าเฟลีนประสบกับปัญหาหลายประการ เช่น ขาดผู้สนับสนุน หรือผู้ที่จะสืบทอดการแสดง ผู้แสดงหมอล่าเฟลีนมีความจำเป็นจะต้องเดินทางออกจาก พื้นที่เพื่อไปประกอบอาชีพในต่างถิ่น กล่าวโดยสรุปความเป็นมาของปัญหาคือ ขาดผู้ชม ขาดผู้สนับสนุนและขาดผู้แสดง จากสภาพดังกล่าวจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องแก้ไข วิกฤตการณ์เพื่ออนุรักษ์ไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมอีสานประเภทล่าเฟลีนสืบต่อไป

เนื่องจากหมอล่าเฟลีนยังเป็นมรดกที่ให้ ความบันเทิงสำหรับสังคมอีสาน การก่อตั้งคณะหมอล่าเฟลีนจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง แต่การก่อตั้งคณะหมอล่าเฟลีน ต้องมีองค์ประกอบหลายประการ คณะหมอล่าเฟลีนที่ตั้งขึ้นมาจึงจะประสบผลสำเร็จ และดำรงอยู่ได้ อดีตที่ผ่านมาปรากฏว่ามีหมอล่าเฟลีนหลายคณะก่อตั้งขึ้นแล้ว ไม่ประสบ ผลสำเร็จต้องเลิกล้มกิจการไป เนื่องจากมีปัญหาหลายประการ เช่น หัวหน้าคณะหมอล่า ขาดประสบการณ์ในการบริหาร ผู้แสดงในคณะลาออกเพื่อไปประกอบอาชีพอย่างอื่น เนื่องจากรายได้น้อย เป็นต้น

บ้านแพง ตำบลแพง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เป็นที่ตั้ง ของคณะหมอล่าที่มีชื่อเสียง และเป็นถิ่นนิยมของประชาชนมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งนับตั้งแต่มีการก่อตั้งหมอล่าคณะแรกในปี พ.ศ. 2501 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน

บ้านแพงมีการก่อตั้งคณะหมอลำมาแล้วทั้งสิ้น 11 คณะ เรียงตามลำดับการก่อตั้งดังนี้

1. คณะเพชรสำโรง ตั้งในปี พ.ศ.2501
2. คณะอรพูนศิลป์ ตั้งในปี พ.ศ.2501
3. คณะอุ่มพรศิลป์ ตั้งในปี พ.ศ.2504
4. คณะอ่อนตาพัฒนาลำเพลิน ตั้งในปี พ.ศ.2514
5. คณะสายทองรุ่งลำเพลิน ตั้งในปี พ.ศ.2514
6. คณะ ส.ทองนากลำเพลิน ตั้งในปี พ.ศ.2517
7. คณะ ท.สามัคคี ตั้งในปี พ.ศ.2518
8. คณะสำโรงเพชรชมพู ตั้งในปี พ.ศ.2518
9. คณะสาวน้อยเพชรบ้านแพง ตั้งในปี พ.ศ.2520
10. คณะบัวริมบึงรุ่งลำเพลิน ตั้งในปี พ.ศ.2522
11. คณะเมขลาลำเพลิน ตั้งในปี พ.ศ.2527

ปัจจุบันบ้านแพงมีหมอลำอยู่ 3 คณะ ได้แก่ คณะน้อยเพชรบ้านแพง คณะเมขลาลำเพลิน และคณะบัวริมบึงรุ่งลำเพลิน ซึ่งทั้งหมดเป็นหมอลำเพลิน แต่ละคณะเป็นที่นิยมของประชาชนตามหมู่บ้านต่าง ๆ ทั้งภายในจังหวัดมหาสารคามและต่างจังหวัด จากการศึกษาพบว่าหมอลำแต่ละคณะมีรายได้จากการแสดงแต่ละครั้งประมาณ 14,000 บาทถึง 30,000 บาท ลำเพลินบ้านแพงทั้ง 3 คณะได้สร้างชื่อเสียงให้กับบ้านแพง อำเภอโกสุมพิสัย และจังหวัดมหาสารคามตลอดมา โดยชนะการประกวดหมอลำเพลินหลายรายการด้วยกัน เป็นต้นว่า คณะสาวน้อยเพชรบ้านแพง ได้รับโล่รางวัลชมเชยในการประกวดหมอลำเพลินชิงชนะเลิศแห่งประเทศไทยปี พ.ศ.2528 และได้รับรางวัลชนะเลิศของการประกวดหมอลำเพลิน ประจำปี พ.ศ.2532-2533 ณ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม คณะเมขลาลำเพลินได้รับรางวัลชนะเลิศ

อันดับสอง ในการประกวดหมอลำเพลินประจำปี พ.ศ. 2532-2533 และคณะบัววิมบิง รุ่งลำเพลินได้รับโล่เกียรติยศ ในงานมหกรรมพื้นบ้านไทย ปี พ.ศ. 2533 ณ จังหวัด นครราชสีมา

จากเกียรติประวัติของคณะหมอลำเพลินที่บ้านแพง ตำบลแพง อำเภอ โกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่าลำเพลินของบ้านแพง เป็นลำเพลินที่มีชื่อเสียง มีศิลปะการแสดงที่ดีเยี่ยม เป็นที่ยอมรับของคนทั่วไปและมีจำนวนมากถึง 3 คณะ ซึ่งแตกต่างจากหมอลำเพลินที่ก่อตั้งขึ้นตามหมู่บ้านต่าง ๆ ทั้งในจังหวัด มหาสารคามและจังหวัดต่าง ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่ไม่ประสบความสำเร็จ เหมือนลำเพลินที่บ้านแพง ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาลำเพลินที่บ้านแพง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ว่ามีความเป็นมาอย่างไร และมีปัจจัยอะไรบ้างที่เอื้ออำนวยให้ หมอลำเพลินที่บ้านแพงทั้ง 3 คณะที่ก่อตั้งขึ้นประสบความสำเร็จ

จุดมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาของลำเพลินและขั้นตอนการแสดงลำเพลิน บ้านแพง ตำบลแพง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม
2. เพื่อศึกษาสภาพเศรษฐกิจและสังคมของผู้สร้างและผู้แสดงของ หมอลำเพลินบ้านแพง ตำบลแพง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม
3. เพื่อศึกษาความนิยมของผู้ชมที่มีต่อการแสดงหมอลำเพลินบ้านแพง ตำบลแพง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

ความสำคัญของการวิจัย

1. เพื่อให้ทราบความเป็นมาและขั้นตอนการแสดงของลำเพลินบ้านแพง ตำบลแพง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม
2. ผลการศึกษาวิจัยจะทราบถึงสภาพเศรษฐกิจและสังคมของผู้สร้างและผู้แสดงของหมอลำเพลินบ้านแพง อันจะเป็นข้อมูลส่วนหนึ่งในการแก้ไขสภาพการเปลี่ยนแปลงและการอนุรักษ์วัฒนธรรมอีสานประเภทหมอลำเพลิน
3. เพื่อให้ทราบถึงความต้องการของผู้ชมที่มีต่อหมอลำเพลินบ้านแพง
4. ผลที่ได้จากการศึกษาวิจัยสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการอนุรักษ์และส่งเสริมหมอลำเพลิน

ขอบเขตของการวิจัย

1. การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยหมอลำเพลินบ้านแพง ตำบลแพง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม
2. ประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัย แบ่งเป็น 4 กลุ่ม คือ
  - 2.1 ผู้รู้ (Key-informants) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของหมอลำ
  - 2.2 ผู้สร้าง ประกอบไปด้วย ผู้เขียนบทจำนวน 3 คน ผู้ฝึกหรือผู้กำกับการแสดงจำนวน 3 คน และหัวหน้าคณะจำนวน 3 คน รวมเป็น 9 คน
  - 2.3 ผู้แสดง ประกอบไปด้วย โหมก คณะละ 1 คน รวมเป็น 3 คน นักดนตรีคณะละ 7 คน รวมเป็น 21 คน หางเครื่องคณะละ 14 คน รวมเป็น 42 คน และหมอลำคณะละ 10 คนรวมเป็น 30 คนรวมเป็นผู้แสดงทั้งหมด 96 คน

2.4 ผู้ชม แบ่งกลุ่มผู้ชมออกเป็น 5 กลุ่ม ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

2.4.1 วัยเด็ก อายุต่ำกว่า 15 ปี จำนวน 36 คน

2.4.2 วัยรุ่น อายุตั้งแต่ 15-21 ปี จำนวน 54 คน

2.4.3 วัยผู้ใหญ่ อายุตั้งแต่ 22-40 ปี จำนวน 54 คน

2.4.4 วัยกลางคน อายุตั้งแต่ 41-60 ปี จำนวน 36 คน

2.4.5 วัยชรา อายุตั้งแต่ 61 ปีขึ้นไป จำนวน 18 คน

รวมทั้งสิ้นจำนวน 198 คน

3. ระยะเวลาในการศึกษาวิจัย ตั้งแต่เดือนมิถุนายน พ.ศ.2534 เป็นต้นไป

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการศึกษาจากเอกสาร และการศึกษาภาคสนาม โดยมีขั้นตอนในการศึกษาวิจัยดังนี้

1. การศึกษาเอกสาร เป็นการศึกษากรอบแนวคิดทฤษฎี ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากแหล่งข้อมูลดังต่อไปนี้

1.1 สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม

1.2 หอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยขอนแก่น

1.3 ห้องสมุดวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด และวิทยาลัยนาฏศิลป์กาฬสินธุ์

2. การศึกษาภาคสนาม (Field Studies) ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ใช้ข้อมูลที่ได้จากภาคสนามเป็นหลัก โดยมีวิธีการดำเนินการดังนี้

2.1 การสังเกต (Observation) เป็นการสังเกตสภาพเศรษฐกิจ และสังคมของผู้สร้างและผู้แสดงหมอลำเพลิน สังเกตความนิยมของผู้ชมต่อการแสดงหมอลำตามระยะเวลาที่กำหนดไว้ โดยใช้วิธีการสังเกต 2 วิธี คือ

2.1.1 การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม เป็นการสังเกตสภาพโดย
ส่วนรวม และเหตุการณ์ทั่วไปในหมู่บ้าน

2.1.2 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม จะใช้กับบางเหตุการณ์ที่จำเป็น
เช่น การร่วมชมการแสดงหมอลำเพลินบ้านแพง

2.2 การสัมภาษณ์ (Interview) สัมภาษณ์ผู้รู้ (Key-informants)
ผู้สร้างผู้แสดงและผู้ชมหมอลำเพลิน โดยใช้ 2 แบบ คือ

2.2.1 การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview)
โดยกำหนดโครงสร้างที่ต้องการทราบในหัวข้อที่เกี่ยวกับผู้สร้าง ผู้แสดง และผู้ชม
หมอลำเพลินตามจุดมุ่งหมายและกรอบแนวคิดที่กำหนดไว้

2.2.2 การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured
Interview) เป็นการสัมภาษณ์ไปตามสถานการณ์และโอกาสเอื้ออำนวย เพื่อเก็บ
รวบรวมข้อมูลที่ต้องการ

3. เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

3.1 แบบสัมภาษณ์ เป็นแบบปลายปิด-เปิด

3.2 สมุดจดบันทึก

3.3 แลบบันทึกเสียง และเครื่องบันทึกเสียง

3.4 กล้องถ่ายรูป

4. การวิเคราะห์ข้อมูล มีขั้นตอนดังนี้

4.1 นำข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสภาพโดยทั่วไปของหมู่บ้าน และคณะหมอลำเพลิน
มาเรียบเรียง เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของหมอลำเพลิน สภาพเศรษฐกิจสังคมของ
ผู้สร้าง ผู้แสดงและผู้ชมหมอลำเพลิน

4.2 นำข้อมูลจากการบันทึกเสียงและสัมภาษณ์มาถอดความจากแลบบันทึก
เสียงมารวบรวม แล้วแยกเป็นหมวดหมู่

4.3 นำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

นิยามศัพท์เฉพาะ

ลำเพลิน หมายถึง คณะหมอลำที่ใช้การลำทำนองหนึ่ง ซึ่งมีจังหวะสนุกสนาน ไร่ใจที่เรียกว่า "ทำนองลำเพลิน" มีดนตรีประกอบการลำทั้งดนตรีพื้นบ้านและดนตรีสากล

ลำเพลินบ้านแพง หมายถึง หมอลำเพลินที่บ้านแพง ตำบลแพง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

หมอลำเพลิน หมายถึง ผู้ชำนาญในการลำทำนองลำเพลิน

องค์ประกอบ หมายถึง ส่วนประกอบของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ในการศึกษาครั้งนี้ องค์ประกอบของลำเพลินบ้านแพง หมายถึง องค์ประกอบทางด้านบุคคลของกิจกรรมลำเพลินบ้านแพง ซึ่งประกอบด้วยผู้สร้าง ผู้แสดงและผู้ชม

ผู้สร้าง หมายถึง ผู้ที่ทำให้คณะลำเพลินบ้านแพงเกิดขึ้น และดำเนินกิจกรรมอยู่ได้ ซึ่งประกอบด้วยบุคคลหลายฝ่าย ในการศึกษาครั้งนี้ศึกษาจากบุคคล 3 จำพวก คือ ผู้เขียนบท ผู้กำกับการแสดง หรือผู้ฝึกและหัวหน้าคณะ

ผู้แสดง หมายถึง บุคคล 4 กลุ่ม คือ โฆษก หมอลำ ทางเครื่อง และนักดนตรี

ทางเครื่อง หมายถึง ผู้เตรียมประกอบการร้องเพลงหรือลำของลำเพลินบ้านแพง

ขั้นตอนการแสดง หมายถึง การลำดับการแสดงก่อนหลังอย่างเป็นระบบ

กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษาคั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ใช้แนวคิดทางมานุษยวิทยาในการศึกษาเพลงพื้นบ้านของปราณี วงษ์เทศ แนวคิดในการศึกษาการละเล่นพื้นเมืองของกรมศิลปากร แนวคิดในการศึกษาเพลงของสุกัญญา สุจฉายา และแนวในการศึกษาวัฒนธรรมของ เสฐียรโกเศศ มาใช้เป็นแนวทางในการศึกษา ซึ่งมีประเด็นสำคัญดังนี้

แนวคิดทางมานุษยวิทยาในการศึกษาเพลงพื้นบ้าน

ปราณี วงษ์เทศ (2525 : 49-66) ได้สรุปสาระสำคัญไว้ดังนี้ นักมานุษยวิทยาศึกษาเพลงหรือศิลปะด้านต่าง ๆ ในฐานะที่เป็นพฤติกรรมด้านหนึ่งของมนุษย์ และเป็นผลผลิตส่วนหนึ่งของสังคม เพื่อแสวงหาความเข้าใจสังคม วัฒนธรรมในสังคมอย่างลึกซึ้งถ่องแท้ ดังนั้นจึงศึกษาเพลงและศิลปะต่าง ๆ ในแง่ที่มีความสัมพันธ์หรือบทบาทต่อสังคมและวัฒนธรรม

กล่าวโดยสรุป แนวคิดของนักมานุษยวิทยาที่ใช้ศึกษาเพลง เพื่อศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์และความสัมพันธ์ หรือบทบาทของเพลงที่มีต่อสังคมและวัฒนธรรม

แนวคิดในการศึกษาการละเล่นพื้นเมือง

กรมศิลปากร (2521 : 35-44) ได้เสนอแนวคิดในการศึกษาการละเล่นพื้นบ้านอีสานในเรื่องหมอลำหมอลำแคน มีสาระสำคัญ คือ หมอลำเป็นศิลปะการแสดงพื้นเมืองที่มีคุณค่าอย่างยิ่งควรแก่การรักษาไว้ให้คงอยู่สืบไป เพราะเป็นศิลปะการแสดงที่สอดแทรกคติธรรม ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี สภาพภูมิศาสตร์ การเมือง

เศรษฐกิจและสังคม มีบทบาทต่อสังคมในด้านความบันเทิง การอบรมจริยธรรม การสื่อสารมวลชนและการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น

กล่าวโดยสรุป แนวคิดนี้ใช้ศึกษาจุดมุ่งหมายการศึกษาสภาพเศรษฐกิจและสังคมและความนิยมของผู้ชมที่มีต่อหมอลำ

แนวคิดในการศึกษาเพลง

สุกัญญา สุจฉายา (2525 : 168-169) ได้เสนอแนวคิดการศึกษาเพลง ดังมีสาระสำคัญ คือ เพลงพื้นบ้านมีบทบาทต่อสังคมในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านสร้างความบันเทิง การเสริมสร้างความสามัคคี การให้การศึกษา การระบายความคับกอดอันมาจากกฎเกณฑ์ของประเพณี ค่านิยมบางประการ ภาวะทางเศรษฐกิจตลอดจนการบันทึกเหตุการณ์และการวิพากษ์สังคม

กล่าวโดยสรุป แนวคิดนี้ใช้ศึกษาเพลงพื้นบ้านกับบทบาทที่มีต่อสังคม

เสฐียรโกเศศ (ม.ป.ป. : 15) ได้สรุปสาระสำคัญไว้ดังต่อไปนี้ วัฒนธรรมต่าง ๆ รวมทั้งศิลปะการแสดงจะมีสภาพที่เจริญและดำรงอยู่ได้ต้องมีการสั่งสม และสืบต่อกทอดกันไปไม่ขาดตอน เป็นผลผลิตของสังคมที่สั่งสมไว้ ต้องมีสิ่งแปลกใหม่มาเพิ่มเติมของเดิมให้เข้ากันได้ด้วยดี มีการส่งเสริมเพื่อให้แพร่หลายไปสู่หมู่ตนและตลอดไปจนถึงชนหมู่อื่น และต้องมีการปรับปรุงให้เหมาะสมกับสิ่งแวดล้อมและสภาพของเหตุการณ์

กล่าวโดยสรุป แนวคิดนี้ใช้ศึกษาความนิยมของผู้ชมต่อหมอลำเพลินบ้านแพง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้จัดเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องออกเป็น 4 กลุ่ม ดังต่อไปนี้ คือ

1. การละเล่นพื้นเมือง
2. ประวัติความเป็นมาของหมอลำ
3. ความหมาย และการแบ่งประเภทหมอลำ
4. บทบาทของหมอลำ

การละเล่นพื้นเมือง

สุวรรณี อุดมผล (ม.ป.ป. : 223-225) กล่าวถึงการละเล่นพื้นเมืองอีสานว่ามีหลายชนิด เช่น การเซิ้งแบบต่าง ๆ กระโน้บตึงตอง กันตรึมและหมอลำ เป็นต้น หมอลำแบ่งออกเป็นหลาย प्रकार คือ หมอลำพื้นหรือหมอลำเรื่อง หมอลำคู่หรือหมอลำกลอน หมอลำหมู่มและลำเพลิน และชี้แจงว่า ลำเพลินเป็นการปรับปรุงหมอลำพื้นให้มีผู้ลำหลาย ๆ คนแสดงบทบาทของตัวละครแต่ละตัวมีการพัฒนาทั้งการแต่งกายและดนตรี มีการประสมเสียงแคน ซึ่ง กลอง และเครื่องดนตรีสากล กลอนที่ใช้เป็นกลอนลำเพลินโดยเฉพาะมีการเต้นแทรก บางคณะอาจมีพวกหางเครื่องเต้นด้วย

สุกัญญา สุขฉายา (2525 : 168-169) ได้กล่าวถึงบทบาทของเพลงปฏิพากย์ของภาคกลาง ซึ่งเป็นเพลงพื้นบ้านที่คล้ายกับหมอลำของภาคอีสาน โดยบอกว่ามีบทบาทต่อสังคมด้านต่าง ๆ เช่น บทบาทด้านการสร้างความบันเทิง การสร้างความสามัคคี การให้การศึกษา การระบายความเก็บกดอันเนื่องภาวะเศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนมีบทบาทในการบันทึกเหตุการณ์และวิพากษ์วิจารณ์สังคม นอกจากนี้ยังเสนอแนวคิดจากการศึกษาบทบาทของเพลงพื้นบ้านในการสื่อสารอีกด้วยว่า เพลง

พื้นบ้านสามารถใช้เป็นสื่อได้ดียิ่ง เพราะเอื้อต่อการส่งและรับสาร เพียงแต่ใช้ปาก ต่อปากก็สามารถแพร่กระจายไปทั่วกลุ่มของตนได้ในเวลาอันรวดเร็ว

จารุบุตร เรื่องสุวรรณ (2527 : 81-82) กล่าวถึงวรรณกรรมภาษา อีสานเกี่ยวกับกลอนลำ โดยบอกว่ากลอนลำเป็นเพลงพื้นบ้านอีสานที่ยิ่งใหญ่ แล้วให้ รายละเอียดของคำว่าลำ ลำพื้น ลำกลอน หมอฮอยและตัวอย่างกลอนลำสั้น ๆ ที่ใช้ ประกอบการลำกับกับลายแมงต๊อบเต่า และได้บอกว่า การลำในยุคปัจจุบันนี้ได้พัฒนา ไปมากจึงทำให้เกิดมีลำทางสั้น ลำเตี้ย ลำเพลิน ลำเรื่อง

ทวีช ปุณโณทก (2524 : 11.1-11.25) อธิบายบ่อเกิดของเพลงพื้นบ้าน อีสาน โดยพิจารณาทางด้านประวัติศาสตร์ สังคมและการสืบทอดวัฒนธรรมว่า เพลง พื้นบ้านอาจมีบ่อเกิดมาจากพิธีกรรมอันเนื่องมาจากความเชื่อ หรือพิธีกรรมทางศาสนา เพราะภาคอีสานเป็นภาคที่มีพื้นที่แห้งแล้งกันดาร ได้รับภัยธรรมชาติอยู่เนือง ๆ เพื่อ ความมั่นคงปลอดภัยของชีวิตและความเป็นอยู่จึงเป็นปัจจัยสำคัญในเรื่องความเชื่อ ในลัทธิภูติผีวิญญาณและในการนี่ย่อมมีการเช่นไหว้ บวงสรวง มีพิธีกรรมต่าง ๆ อันเป็นบ่อเกิดของเพลงพื้นบ้านนั่นเอง และได้กล่าวถึงกล่าววัฒนธรรมไทยโคราช แล้วกล่าวถึงการตั้งชุมชนในภาคอีสานยุคโบราณและยุควัฒนธรรมไทย การสืบทอด วัฒนธรรมของชาวอีสาน คติ ความเชื่อ จารีตประเพณีของชาวอีสาน และกล่าวถึง พิธีกรรมบางอย่างจากฮีตสิบสอง

พิชชาลัย วงษ์ประเสริฐ (2532 : 14-35) กล่าวถึงเพลงพื้นบ้านที่มีอยู่ ในภาคอีสาน โดยแบ่งพื้นบ้านออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มอีสานเหนือ และกลุ่มอีสานใต้ กลุ่มอีสานเหนือ เรียกอีกอย่างว่ากลุ่มหมอลำหมอแคน ส่วนกลุ่มอีสานใต้แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มย่อย คือ กลุ่มเขมร-ส่วยหรือที่เรียกว่ากลุ่มเจรียง-กันตริม กับกลุ่มวัฒนธรรม โคราช หรือที่เรียกว่ากลุ่มเพลงโคราช และได้กล่าวถึงรายละเอียดเกี่ยวกับหมอลำ ในเรื่องประเภทของหมอลำ 5 ประเภท คือ หมอลำพื้น หมอลำกลอน หมอลำหมู่

หมอลำเพลิน และหมอลำผีฟ้า ในหัวข้อลำเพลินได้อธิบายว่า ลำเพลินเป็นหมอลำประเภทหนึ่ง มีการแสดงเป็นคณะ โดยได้รับอิทธิพลจากวงดนตรีลูกทุ่งของภาคกลาง การลำเพลินจะมีกลอนลำเป็นกลอนสั้น ๆ แล้วพ็อนประกอบจังหวะดนตรี ในการแสดงลำเพลินจะแต่งตัวคล้าย ๆ กับวงดนตรีลูกทุ่ง ผู้หญิงจะนุ่งกระโปรงสั้น ๆ บางคนเรียกว่าลำกกาชาขาว

กล่าวโดยสรุป การละเล่นพื้นเมืองในภาคอีสานมีหมอลำ แข็ง กระโน้ม ตึงตองและกันตรึม เป็นต้น มีบทบาทต่อสังคม เช่น สร้างความบันเทิง ความสามัคคี การให้การศึกษา ตลอดจนใช้เป็นสื่อได้ดียิ่ง

ประวัติความเป็นมาของหมอลำ

สว่าง เลิศฤทธิ (2527 : 38-40) กล่าวถึงจุดเริ่มต้นของหมอลำว่า เกิดจากสาเหตุ 2 ประการ คือ จากความเชื่อเรื่องผีसांग เทวดา ซึ่งทำให้เกิดหมอลำส่อง และหมอลำผีฟ้า อีกสาเหตุหนึ่งเกิดจากสภาพทางจิตใจที่ตรึงเครียด จึงต้องการระบายผ่อนคลายจิตใจ แล้วทำให้มีการลำเกิดขึ้น นอกจากนี้ยังให้รายละเอียดในเรื่องเครื่องดนตรีที่ใช้ในการเล่นหมอลำ จำนวนคนที่ลำ การแต่งกาย โอกาสที่แสดงหมอลำ และปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการแสดงหมอลำจนทำให้หมอลำเกิดการเปลี่ยนแปลง เช่น ปัจจัยทางเทคโนโลยี ปัจจัยทางสังคม ปัจจัยทางเศรษฐกิจ และปัจจัยทางการเมือง เป็นต้น

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม (2532 : 35-36) ได้อธิบายถึงประวัติความเป็นมาของหมอลำประเภทของหมอลำ และได้กล่าวถึงลำเพลินว่าเป็นการประยุกต์โดยอิทธิพลของวงดนตรีและเพลงลูกทุ่ง ที่ทำให้หมอลำเกิดการลำในรูปแบบใหม่ ที่เรียกว่าลำเพลิน และอธิบายถึงการแต่งกาย เครื่องดนตรีประกอบ

ตัวอย่างหมอลำที่ร้องเพลงหมอลำเพลินบันทึกแผ่นเสียง หรือบันทึกเทปจนมีชื่อเสียงโด่งดัง ตัวอย่างกลอนลำเพลิน และกล่าวถึงกลอนลำบางกลอนที่สะท้อนชีวิตของคนอีสานเป็นอย่างดี

สมาพันธ์สมาคมหมอลำแห่งประเทศไทย (2519 : 1-98) กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของหมอลำว่า การลำได้พัฒนาการมาจากหมอเว้า (นักพูด) ซึ่งส่วนมากจะถูกเชิญมาพูดในงานงานเงินเฮือนดี (งานศพ) และในการพูดจะมีคนเป่าแคนหรือเป่าทึนประกอบเสียงพูดกับเสียงแคนจะประสานกลมกลืนกันอย่างไพเราะ จนทำให้หมอเว้ากับหมอแคนกลายเป็นอาชีพหนึ่งและพัฒนามาเป็นหมอลำในปัจจุบัน

บุญเลิศ จันทร (2531 : 17-27) ได้กล่าวไว้ในหนังสือแคน ดนตรีพื้นเมืองภาคอีสานหลายเรื่องด้วยกัน เช่น เรื่องการเข้ามาของหมอลำหมอแคน และเรื่องประกาศห้ามมิให้เล่นแอ่วลาว เรื่องความนิยมในการเล่นหมอลำหมอแคนหรือแอ่วลาว และเรื่องกระทรวงศึกษาธิการสนับสนุนการสอนวิชาหมอลำหมอแคนในโรงเรียน โดยให้สอนในวิชาในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น และให้เป็น "วิชาเลือกตามแผนการเรียน" ในชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย หากนักเรียนต้องการเรียน และทางโรงเรียนพร้อมที่จะสอนทั้งด้านครูผู้สอน และทางโรงเรียนพร้อมที่จะสอน ทั้งด้านครูผู้สอนและวัสดุอุปกรณ์

ปกรณ์ บุคดาเพ็ง (2527 : 118-125) กล่าวถึงประวัติของการลำว่า สันนิษฐานว่าคงเกิดการอ่านหนังสือในงานต่าง ๆ ตลอดจนในงาน "เงินเฮือนดี" หมอลำที่แรกมีคือหมอลำพื้น ซึ่งเป็นการลำของชายเพียงคนเดียว ต่อมาได้มีการนำผู้หญิงมาลำร่วมด้วย จึงเกิดเป็นหมอลำคู่หรือหมอลำกลอน จากนั้นก็ได้มีการวิวัฒนาการมาเป็นหมอลำหมู่ และหมอลำเพลินตามลำดับ สำหรับลำกลอนนั้น มีทำนองหลักอยู่ 3 ทำนอง คือ ทำนองทางสั้น ทางยาว และลำเตี้ย หมอลำหมู่มี 3 ทำนอง เช่นกัน คือ ทำนองอุบลฯ ทำนองกาฬสินธุ์ และทำนองขอนแก่น นอกจากนี้ยังได้อธิบายถึงประวัติความเป็นมาของหมอลำทำนองขอนแก่น ซึ่งนิยมเรียกว่า "หมอลำขอนแก่น" ปัญหาและ

อุปสรรคที่มีต่อคณะหมอลำขอนแก่น

ยส ชสาร (2530 : 26-27) กล่าวไว้ในอีสานสนุกว่า "แคนวงเดี่ยวเป่า อยู่เล่นแต่รำ แต่หมอลำมีอยู่เป็นร้อย" ซึ่งหมายถึงหมอลำหนุ่ม และอธิบายประวัติความเป็นมาของหมอลำหนุ่ม โดยเริ่มตั้งแต่การรำพื้น มาเป็นลำคู่ แล้วเกิดเป็นหมอลำหนุ่ม ตามลำดับซึ่งต่อมาภายหลัง หมอลำหนุ่มได้วิวัฒนาการมาเป็นลำเพลินตามลำดับ นอกจากนี้ยังกล่าวถึงพัฒนาการในด้านต่าง ๆ ของหมอลำ เช่น การแต่งกาย การจัดฉากและการแสดงตอนท้ายได้พูดถึงโอกาสในการแสดงหรือช่วงระยะเวลาที่มึงงานแสดงมาก

กล่าวโดยสรุป หมอลำเกิดจากความเชื่อเรื่องผีसाง เทวดา ทำให้เกิดลำสอง ลำผีฟ้า อีกสาเหตุนั้นเกิดจากสภาพทางจิตใจที่ตรงเครียดจึงต้องการระบายผ่อนคลาย

ความหมายและการแบ่งประเภทหมอลำ

พรชัย ศรีสารคาม (2521 : 80-83) กล่าวถึงลำหรือลำแคน ตอนแรกได้ให้ความหมายของคำว่า ลำและหมอลำ ซึ่งแจ้งให้รู้ว่าคำว่าลำกับหมอลำนั้นมีความหมายแตกต่างกันและมาจากไหนและกล่าวถึงความเป็นมาของการลำสมัยแรกเริ่ม

จารุบุตร เรื่องสุวรรณ (2520 : 26) ได้กล่าวถึงความหมายของคำว่าลำในความหมาย 2 นัย และความหมายของคำว่าหมอลำ ประวัตติของหมอลำสมัยแรก ๆ ที่เรียกว่าลำพื้นแล้ว วิวัฒนาการมาเป็นลำกลอน ซึ่งมีการลำแยกออกไปเป็นลำโจทย์ถาม ลำชิงชู้ ลำเตี้ย ลำยาว ลำทางสั้น ลำสาต ลำหมู่หรือลำเรื่อง ฯลฯ

สิริวัฒน์ คำวันสา (2521 : 89-96) ได้ให้รายละเอียดเรื่องความหมายของคำว่าหมอลำ ในแง่มุมต่าง ๆ และให้ความหมายของคำว่าลำ แล้วให้ความหมายรวมของ

คำว่าหมอลำ ประเภทของหมอลำ อันได้แก่ ลำกลอน ลำโจทย์-ถาม ลำเกี้ยว ลำชิงชู้ ลำพั้น (ลำเรื่อง) ลำหมู ลำเพลิน ลำเตี้ยและลำผีฟ้า พร้อมทั้งอธิบายความหมายของการลำแต่ละประเภทด้วยและได้พูดถึงลำเพลินว่า เป็นลำแบบใหม่ พร้อมทั้งอธิบายความหมายของการลำแต่ละประเภทด้วยและได้พูดถึงลำเพลินว่า เป็นลำแบบใหม่ ได้แนวคิดมาจากลำหมูและอิทธิพลตะวันตกเข้าร่วมด้วย มีการร้องเพลงและเต้นประกอบดนตรีก็ใช้เครื่องดนตรีสากลผสมผสานด้วย

บุญกว้าง วาทโยธา (2524 : 3.1-3.6) กล่าวถึงความหมายของหมอลำ ประวัติความเป็นมาของหมอลำ และแบ่งหมอลำออกเป็น 7 ประเภท คือ ลำกลอน ลำชิงชู้ ลำชิงชาย ลำแมงต๊อบเต่า ลำผีฟ้าผีซง ลำเรื่องและลำเพลิน อีกทั้งได้อธิบายเกี่ยวกับลำเพลินว่า มีวิวัฒนาการมาจากลำเรื่อง ต่างกันที่ลำเพลินมีลีลา จังหวะ การลำไวกว่าลำเรื่อง การแต่งกายก็แบบกระโปรงสั้นเห็นท่อนขาขาว บางคนเรียกว่า หมอลำกกาขาว บางคนเรียกว่าหมอลำกกาขาว พวกหนุ่ม ๆ ชอบกันมากเพราะ ดูแล้วเพลินจริง ๆ

เจริญชัย ชนไพโรจน์ (2526 : 1-8) เขียนเกี่ยวกับหมอลำไว้ในหนังสือ ปี่มกลอนลำ โดยให้ความหมายคำว่า "หมอ" "ลำ" และ "หมอลำ" อย่างละเอียด พร้อมทั้งบอกประวัติความเป็นมาของการลำ โครงสร้างหรือฉันทลักษณ์ของกลอนลำ และกลอนลำของหมอลำที่มีชื่อเสียงหลายคน เช่น กลอนลำของ เคน ดาเหลา, บุญเพ็ง ไข่ผิวชัย, บุญญิง สุภาพ, หมอลำจำปี, ฉวีวรรณ ดำเนิน, หมอลำชันทอง, บุญตอง อินทศรีเชียงใหม่, หมอลำสุปิ่นและหมอลำคำเตียง เป็นต้น

สุนันทา โสรัจจ์ (2516 : 178) กล่าวถึงหมอลำว่า หมอลำเป็นมหรสพอย่างหนึ่งของภาคอีสาน หมอลำมี 2 ชนิด คือ หมอลำกลอนและหมอลำหมู หมอลำกลอน แบ่งออกเป็น 2 ชนิด คือ หมอลำชิงชู้กับหมอลำประชันกัน ส่วนหมอลำหมูนั้น บางคณะเรียกว่าหมอลำเพลินเพราะท่วงทำนองในการลำต่างกัน หมอลำ

เพลินนิยมเล่นเรื่องแก้วหน้าม้า และสังข์ศิลป์ชัย หมอลำหนุ่มนี้คล้ายกับลิเกของภาคกลาง มีบทบาทแสดงท่ารส การแต่งกายก็คล้ายกัน ส่วนลำกลอนก็คล้ายลำตัดของภาคกลาง คือการโต้คารมกัน

จารุวรรณ ชรรมวัตร (2520 : 1-88) กล่าวไว้ในหนังสือเพลงพื้นเมืองอีสาน โดยให้รายละเอียดในเรื่องหมอลำหลายประเด็น เช่น ความหมายของคำว่า หมอลำ หมอลำ ประวัติความเป็นมาของหมอลำ การลำผีฟ้า การลำส่อง หมอลำกลอน หมอลำก๊ับก๊ับ หมอลำคู่หรือหมอลำประชัน หมอลำชิงชู้ และหมอลำหมู่ การสอย ดนตรีที่ใช้ประกอบในการแสดงหมอลำบทบาทของหมอลำต่อสังคมอีสาน แนวโน้มของหมอลำ ประกาศห้ามมิให้เล่นแอ่วลาว ลักษณะกลอนลำที่ยึดถือว่าไพเราะ และอธิบายเกี่ยวกับลำเพลินว่า หมอลำประเภทนี้เกิดขึ้นภายหลังหมอลำหมู่แบบลำเวียง เป็นรูปแบบการแสดงที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากทั้งในด้านทำนอง ดนตรีที่ใช้ประกอบ จะมีตั้งแต่แคนพิร ไปจนถึงเครื่องดนตรีสากล เช่น กีตาร์ ออแกน และดนตรีประเภทเป่าทำนองการพ้อนรำจะไม่อ่อนช้อยเหมือนลำเวียง ผู้แสดงจะใช้วิธีเดินคล้ายกับการเต้นรำและย่อเท้าให้เข้าจังหวะสมัยใหม่ ทำนองลำก็คล้ายกับทำนองลูกทุ่งที่กำลังนิยมกัน ในขณะนั้น การแต่งกายของผู้แสดงฝ่ายหญิงจะนุ่งกระโปรงสั้น ๆ เพื่อล่อตาล่อใจผู้ชาย หมอลำประเภทนี้จึงได้อีกชื่ออย่างหนึ่งว่า "หมอลำก๊กขาว"

อุทัยวรรณ ศิริเลิศ และสิริรุ่ง สระทองอ่อน (2529 : 29-31) กล่าวถึงความหมายของคำว่าหมอลำ สาเหตุที่ทำให้เกิดหมอลำ 3 ประการ คือ เกิดจากพิธีกรรมบำบัดโรคภัยไข้เจ็บและพิธีกรรมเพื่อขอความอุดมสมบูรณ์ทางการเกษตร เกิดจากการอ่านหนังสือผูกและเกิดจากการเกี้ยวพาราสีของหนุ่มสาว และแบ่งประเภทของหมอลำออกเป็น 5 ประเภทคือ หมอลำพื้น หมอลำกลอน หมอลำหมู่ หมอลำผีฟ้า หมอลำเพลิน พร้อมทั้งอธิบายเกี่ยวกับลำเพลินไว้ว่า หมอลำเพลินเป็นหมอลำหมู่ประเภทหนึ่ง เป็นลำที่เป็นคณะ ใช้ทำนองสนุกสนาน ฝ่ายหญิงจะแต่งกายนุ่งแบบฝรั่ง

คำผล กองแก้ว (2521 : 88-98) กล่าวถึงความหมายของคำว่าลำ และหมอลำ อธิบายเรื่องโรงเรียนหมอลำหรือสำนักลำ คุณสมบัติของผู้ที่จะเรียนลำ การเรียนลำและประเภทของหมอลำ ซึ่งแยกหมอลำออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ คือ หมอลำคู่ หมอลำหมู่ (ลำเรื่องต่อกลอน) และหมอลำพื้น เกี่ยวกับลำเพลินได้กล่าวถึง วรรณนาการ และการแสดงในปัจจุบัน

เจริญชัย ชนไพโรจน์ ได้ให้รายละเอียดเรื่องหมอลำไว้ในหนังสือดนตรีและการละเล่นพื้นบ้านอีสาน เกี่ยวกับความหมายของหมอลำ ประเภทของหมอลำรวมทั้ง ประวัติความเป็นมาและการแสดงของแต่ละประเภท กล่าวถึงความหมายและตัวอย่าง กลอนลำ โครงสร้างของกลอนลำเกี่ยวกับลำเพลินนั้น ได้กล่าวถึงความหมายของลำเพลิน การแต่งกาย ทำนองลำ และคำจ้าง (เจริญชัย ชนไพโรจน์. 2526 : 21-28)

บุญเรือง ถาวรสวัสดิ์ (2524 : 4.1-4.5) ได้พูดถึง เรื่องแคน ความหมายของแคน ความเป็นมาของแคน ชนิดของแคน (ทำนองเพลงที่ใช้เป่าแคน) ความหมายของหมอลำ และได้แบ่งประเภทของหมอลำออกตามลักษณะของการแสดง เป็น 2 อย่าง คือ หมอลำกลอนกับหมอลำเรื่องและบอกว่าหมอลำเพลินเป็นหมอลำที่เกิดขึ้นมาใหม่ ยึดถือเอาความเพลินของผู้ชมเป็นหลัก ผู้หญิงแต่งตัววิบ ๆ แวม ๆ เพื่อดึงดูดความสนใจของผู้ชม

อุดม บัวศรี (2526 : 88-93) ได้กล่าวถึงวิญญาน 5 ของภาคอีสาน คือ ลาบ ส้มตำ ข้าวเหนียว หมอลำ และหมอแคน แล้วอธิบายถึงความหมายและการแสดง ลำพื้น ลำกลอนหรือลำคู่ ลำชิงชู้ หมอลำหมู่หรือลิเกลาว หมอลำเพลิน และคุณค่าของหมอลำ นอกจากนี้ยังกล่าวถึงอิทธิพลของหมอลำที่แพร่เข้าไปถึงภาคกลางเป็นเหตุให้ รัชกาลที่ 4 ทรงออกประกาศห้ามเล่นแฉ่วลาว

กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร (2521 : 1-44) กล่าวถึงความหมายของหมอลำ-หมอแคน ประวัติความเป็นมา ประเภท โอกาสที่แสดง

วิธีการแสดง ความนิยม ความสำคัญและประโยชน์ของหมอลำแคน ซึ่งประเภทของหมอลำนั้นได้แบ่งออกเป็น 5 ประเภท คือ หมอลำเรื่อง หมอลำหมู่ หมอลำกลอน หมอลำเพลิน หมอลำประยุกต์และหมอลำผีฟ้า ในเรื่องของลำเพลินนั้นได้ให้รายละเอียดของลำเพลินว่าเพิ่งเกิดหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เรื่องที่นิยมเล่นคือ แก้วหน้าม้า มีจังหวะเร็ว ทำรำคล้ายกับมโนราห์ ดนตรีประกอบนอกจากแคนแล้วยังมีดนตรีสากลด้วย

กล่าวโดยสรุป หมอลำหมายถึง มหรสพอย่างหนึ่ง แบ่งเป็น 5 ประเภท คือ หมอลำหมู่ หมอลำกลอน หมอลำพื้น หมอลำเพลินและหมอลำผีฟ้า

บทบาทของหมอลำ

ชุ่มเดช เดชภิมล (2521 : 24-27) กล่าวไว้ในหนังสือภาพสะท้อนชีวิตชาวอีสานจากหมอลำว่า ลำเพลินเป็นศิลปะการแสดงอันดับล่าสุดของวงการหมอลำ คือเพิ่งเกิดขึ้นมาไม่นานมานี้เองโดยวิวัฒนาการมาจากหมอลำหมู่ ช่วงแรก ๆ นั้นจะลำเรื่อง "อ้อแก้วหน้าม้า" เพียงเรื่องเดียว จึงทำให้บางคนเรียกหมอลำเพลินว่า "หมอลำอ้อแก้วหน้าม้า" นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงการแต่งกายของลำเพลิน ดนตรีประกอบทำนองที่ใช้ลำเรื่องที่แสดงและการแสดงลำเพลิน

สุนทร อภิสุนทรางกูร (2529 : 87-88) อธิบายถึงบทบาทของหมอลำว่าเป็นการละเล่นพื้นเมืองที่สามารถเข้าถึงจิตใจของประชาชนได้ดี โดยสามารถโน้มน้าวจิตใจของผู้ฟังให้คล้อยตามได้ทุกเรื่อง ไม่ว่าจะเป็นหลักศีลธรรม วรรณคดี ประวัติศาสตร์ และแม้แต่เรื่องการเมืองด้วย นอกจากนี้ยังกล่าวถึงหมอลำในสมัยแรก ๆ ว่าเป็นการลำเดี่ยวคนเดียว ต่อมาก็เป็นการลำแบบโจทย์-ถาม ลำเกี่ยวพาราสิ ลำเป็นหมู่เหมือนลิเกแล้วกลายมาเป็นลำเพลิน

จารุวรรณ ธรรมวัตร (ม.ป.ป. : 124) ได้ศึกษาบทบาทของหมอลำที่มี

ต่อสังคมอีสานในช่วงกึ่งศตวรรษ พบว่าหมอลำมีบทบาทที่สำคัญต่อสังคมอีสาน 2 ประการ คือ บทบาทด้านพิธีกรรม และบทบาทด้านมหรสพ หมอลำที่มีบทบาทด้านพิธีกรรมคือ หมอลำผีฟ้า ซึ่งเป็นการลำเพื่อรักษาคนเจ็บป่วย และขอค่าทำนายเกี่ยวกับโชคชะตา บ้านเมือง พิธีกรรมทั้งสองลักษณะนี้สัมพันธ์กับองค์ประกอบของสังคมในด้านความเชื่อ การผลิตและระบบเศรษฐกิจ ส่วนบทบาทของหมอลำด้านมหรสพนั้นมี 2 ลักษณะ คือบทบาทโดยตรงได้แก่ ให้ความบันเทิง ให้การศึกษา เผยแพร่ศาสนา สร้างเอกภาพ ทหารการเมืองและความคิดและเป็นสื่อชาวบ้าน ส่วนบทบาทที่แฝงเร้นได้แก่ เป็นการผ่อนคลายความเครียด และความคับข้องใจอันเกิดจากกรอบสังคมและปัญหาในการดำเนินชีวิต ทั้งนี้บทบาทต่าง ๆ ของหมอลำจะเปลี่ยนแปลงไปตามความเปลี่ยนแปลงของสังคม

กล่าวโดยสรุป บทบาทของหมอลำด้านพิธีกรรม เช่นหมอลำผีฟ้าใช้รักษา คนเจ็บป่วย บทบาทด้านความบันเทิง ให้การศึกษา บทบาทแฝงเร้น เป็นการผ่อนคลาย ความเครียด และความคับข้องใจ

สภาพทั่วไปของหมู่บ้าน

ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน

บ้านแพงเป็นหมู่บ้านเก่าแก่หมู่บ้านหนึ่ง มีประวัติเล่าสืบต่อกันมาว่า เดิม บริเวณที่ตั้งหมู่บ้านซึ่งเป็นที่ดอนริมฝั่งบึงแพงทางทิศใต้ เป็นป่าไม้รกชัฏ อุดมสมบูรณ์ไปด้วยสัตว์ป่านานาชนิด ปลาและสัตว์น้ำต่าง ๆ ในบึงก็ชุกชุม จนกระทั่งปี พ.ศ. 2366 หรือเมื่อ 169 ปีมาแล้ว ได้มีราษฎรจากบ้านจิ้ว บ้านโนน และบ้านขามป้อม ซึ่งอยู่ในเขตอำเภอวาปีปทุมในปัจจุบัน อพยพมาตั้งหลักแหล่งอยู่จำนวน 10 กว่าครัวเรือน โดยมีญาพ่อสุริโย ชาววาปี เป็นหัวหน้าและได้ตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณหน้าวัดชัยมงคลปัจจุบัน ให้ชื่อว่า "คุ้มบ้านแพง" สาเหตุที่ตั้งชื่อว่าบ้านแพงเพราะบริเวณดังกล่าวมีต้นแพงขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก จนต้นแพงกลายเป็นสัญลักษณ์ของหมู่บ้าน เมื่อตั้งหมู่บ้านได้ประมาณ 10 ปี ชาวบ้านจึงพร้อมใจกันสร้างวัดขึ้นมา เพื่อใช้เป็นที่ประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนา ให้ชื่อว่าวัดใต้ และภายหลังได้เปลี่ยนชื่อเป็นวันชัยมงคล

ต่อมาได้มีประชาชนจากบ้านท่าสวนยา ซึ่งอยู่บริเวณฝั่งบึงคันธาร์ อำเภอโกสุมพิสัยในปัจจุบัน ได้อพยพมาอยู่บ้านแพงจำนวนประมาณ 10 กว่าครอบครัว โดยมาตั้งบ้านเรือนอยู่ทางทิศตะวันตกของกลุ่มที่มาอยู่ก่อน เนื่องจากบริเวณที่ตั้งหมู่บ้านมีต้นสาโรงใหญ่อยู่หลายต้น จึงยึดเอาชื่อต้นไม้นี้เป็นมงคลนามในการตั้งชื่อหมู่บ้าน และให้ชื่อว่า "คุ้มสาโรง" ชาวบ้านที่มาจากบ้านท่าสวนยานี้ มีเชื้อสายมาจากเมืองหลวงพระบาง ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว หัวหน้าคณะ คือ อุปฮาดระวัง ซึ่งเป็นต้นตระกูลฮาดระวัง

ดังนั้น สมัยแรกเริ่มบ้านแพงจึงมี 2 คຸ່ม คือ คຸ່มบ้านแพงกับคຸ່มสำโรง และได้มีการเลือกตั้งหัวหน้าหมู่บ้าน เพื่อทำหน้าที่เป็นผู้นำหมู่บ้านสืบต่อกันเรื่อยมา จนกระทั่งปี พ.ศ. 2410 จำนวนประชากรและจำนวนครัวเรือนของบ้านแพงมีจำนวนมากจนเป็นชุมชนขนาดใหญ่ ประกอบกับหมู่บ้านข้างเคียงก็มีการขยายตัวในด้านจำนวนประชากรและครัวเรือนเช่นกัน ทางราชการจึงประกาศยกฐานะบ้านแพงขึ้นเป็นตำบลแพง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม โดยมีนายผุย รัตนเสนา เป็นกำนันคนแรก นับถึงปัจจุบันมีกำนันปกครองตำบลแพงแล้วจำนวน 12 คน กำนันคนปัจจุบันชื่อนายบุญพรรค อวบน้ำวน ซึ่งเป็นกำนันนักพัฒนา และมีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรี

สภาพทางภูมิศาสตร์

1. ที่ตั้ง

บ้านแพงตั้งอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอโกสุมพิสัยไปทางทิศตะวันตกเป็นระยะทางประมาณ 11 กิโลเมตร การคมนาคมติดต่อกับภายนอก ใช้ถนนสายท่าพระ-โกสุมพิสัย-มหาสารคาม หรือทางหลวงหมายเลข 208 เป็นถนนลาดยาง มีรถโดยสารประจำทางวิ่งผ่านตลอดทั้งวัน อาณาเขตของบ้านแพง ติดต่อกับหมู่บ้านใกล้เคียงดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ บ้านม่วงน้อย

ทิศใต้ ติดต่อกับ บ้านหนองเหนือ และบ้านหนองแสง

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ บ้านหนองบอน

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ บ้านสองคอนและบ้านโนนเมือง

2. ลักษณะภูมิประเทศ

บ้านแพงเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ริมฝั่งแพงทางทิศใต้ มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 8,067 ไร่ บริเวณรอบ ๆ หมู่บ้านเป็นทุ่งนาซึ่งเป็นที่ราบลุ่มกว้างใหญ่ ประชาชนใน

หมู่บ้านมีการตั้งบ้านเรือนอยู่รวมกันเป็นกลุ่มหรือเป็นกระจุก ซึ่งเป็นลักษณะการตั้งถิ่นฐานแบบ Cluster หรือ Nucleated Settlement ซึ่งเหมือนกับการตั้งบ้านเรือนทั่ว ๆ ไปของชาวอีสาน ส่วนที่ทำกินมีอยู่รอบ ๆ หมู่บ้าน แหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญของหมู่บ้านมีดังนี้

- 2.1 บึงแพง มีเนื้อที่ประมาณ 987 ไร่
- 2.2 หนองวาง (อยู่ในเขตบ้านสองคอนและบ้านโนนเมือง)
- 2.3 ห้วยลำบาง

ลักษณะพื้นดินส่วนใหญ่เป็นดินร่วนปนทราย พื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ บริเวณที่ราบลุ่มใกล้หมู่บ้านใช้เป็นพื้นที่ทำการเกษตรของชาวบ้าน บริเวณรอบฝั่งบึงแพงชาวบ้านใช้เป็นที่ปลูกไผ่ (ต้นกกชนิดหนึ่ง) เพื่อนำไปทอเสื่อ ซึ่งเป็นอาชีพที่สำคัญอย่างหนึ่งของชาวบ้านแพง

3. ลักษณะภูมิอากาศ

บ้านแพงมีสภาพทางภูมิอากาศเหมือนกับท้องที่ภาคอีสานทั่ว ๆ ไป ในเรื่องนี้อภิศักดิ์ โสมอินทร์ อธิบายว่า ภาคอีสานมีลักษณะอากาศแบบฝนเมืองร้อนหรือแบบทุ่งหญ้าเมืองร้อน (Savanna Climate) (อภิศักดิ์ โสมอินทร์. 2533 : 73)

บ้านแพง มี 3 ฤดู คือ ฤดูฝน ฤดูหนาว และฤดูร้อน ฤดูกาลดังกล่าวจะปรากฏในช่วงเวลาต่าง ๆ ดังนี้

3.1 ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่ประมาณปลายเดือนพฤษภาคมหรือต้นเดือนมิถุนายนและสิ้นสุดในเดือนตุลาคม รวมระยะเวลาประมาณ 4 เดือนครึ่ง ทั้งนี้เพราะได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้และพายุดีเปรสชันจากทะเลจีนใต้พัดผ่านทำให้ฝนตกชุก

3.2 ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่ประมาณกลางเดือนตุลาคม ถึงกลางเดือนกุมภาพันธ์ รวมเวลา 4 เดือน เป็นช่วงที่มีอากาศหนาวเย็น เพราะมีลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือพัดผ่าน โดยพัดพาเอาความแห้งแล้งและหนาวเย็นจากประเทศจีนแผ่นดินใหญ่ลงมาสู่ภาคอีสาน

3.3 ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่ประมาณกลางเดือนกุมภาพันธ์ ถึงปลายเดือน พฤษภาคม รวมระยะเวลาประมาณ 3 เดือนครึ่ง อากาศร้อนอบอ้าวมาก โดยเฉพาะ ช่วงกลางเดือนเมษายน เป็นช่วงเดือนที่มีอากาศร้อนที่สุด

ลมประจำที่พัดผ่านบ้านแพงมี 3 ชนิด คือ ลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ พัด จากมหาสมุทรอินเดีย ลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ พัดจากประเทศจีนแผ่นดินใหญ่ และ พายุดีเปรสชัน มีลักษณะเป็นพายุหมุน ทิศทางการพัดไม่แน่นอน มีอิทธิพลเด่นชัดมากใน เดือนสิงหาคมและกันยายน ลมประจำทั้ง 3 ชนิดนี้ มีผลต่ออุณหภูมิ ปริมาณน้ำฝน พืชพรรณธรรมชาติ ตลอดจนผลิตผลทางการเกษตร และชีวิตความเป็นอยู่ของประชากร บ้านแพงเป็นอย่างมาก

สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม

1. ประชากร

1.1 เชื้อสาย

บรรพบุรุษของชาวบ้านแพงดั้งเดิมแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ กลุ่มแรก คือ กลุ่มที่อาศัยอยู่คุ้มบ้านแพง ภายใต้การนำมาของญาพ่อสุริโย ข้าววาปี กลุ่มนี้อพยพ มาจากอำเภอวาปีปทุม อันมีเชื้อสายสืบทอดมาจากกลุ่มจารย์แก้ว หรือเจ้าแก้วมงคล (ท้าวหัวคูขี้หอม หรือหลวงพ่อขี้หอม) ที่พาผู้คนอพยพจากเมืองเวียงจันทน์ เพราะหนี พระราชภัยลงมาตามลำน้ำโขง เมื่อคราวสิ้นรัชกาลพระเจ้าสุริยวงษ์และได้เกิดมีการ จราจรขึ้น

ส่วนกลุ่มที่สอง คือ กลุ่มที่อาศัยอยู่คุ้มสำโรง ภายใต้การนำของอุปฮาดระวัง เป็นกลุ่มเดียวกันกับกลุ่มเพี้ยเมืองแพน (ต้นสกุลเสนอพระ) ซึ่งเป็นหลานเจ้าแก้วมงคล กลุ่มเพี้ยเมืองแพนอพยพมาจากบ้านชีโล่นในเขตอำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด

ในปัจจุบัน คนกลุ่มนี้ได้แสวงหาหลักแหล่งเพื่อทำการสร้างบ้านแปลงเมืองเรื่อยมา จนกระทั่งได้ไปสร้างเมืองขอนแก่นขึ้น แต่มีบางส่วนได้แยกตัวมาสร้างเมืองท่าสวนยา ซึ่งภายหลังได้อพยพมาอยู่บ้านแพงอีกกลุ่มหนึ่ง

จากการศึกษาเกี่ยวกับเชื้อสายชาวบ้านแพง สรุปได้ว่า บรรพชนดั้งเดิมของชาวบ้านมีเชื้อสายมาจากเมืองเวียงจันทน์ ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ที่อพยพลงมาเพราะเกิดขัดแย้งกันขึ้นในราชสำนัก หัวหน้าคณะที่พาผู้คนอพยพลงมาคือ พระครูโพนสะเม็ด ซึ่งต่อมาภายหลังคนกลุ่มนี้ได้เป็นบรรพบุรุษของชาวสุวรรณภูมิ ร้อยเอ็ด มหาสารคาม ขอนแก่น ชนบท (ชลบท) ฯลฯ รวมทั้งเป็นบรรพบุรุษของชาวบ้านแพงด้วย

1.2 จำนวนประชากร

บ้านแพงแบ่งการปกครองออก 4 หมู่บ้าน คือหมู่ที่ 1 หมู่ที่ 9 หมู่ที่ 11 และหมู่ที่ 13 มีประชากรทั้งหมดในปีพ.ศ. 2535 จำนวน 3,001 คน แบ่งเป็นชายจำนวน 1,461 คน หญิง จำนวน 1,540 คน อาศัยอยู่ใน 585 ครัวเรือน รายละเอียดเกี่ยวกับประชากรปรากฏในตาราง 1

ตาราง 1 จำนวนหลังคาเรือนและประชากรบ้านแพง ปี พ.ศ.2535

หมู่ที่	หลังคาเรือน	ชาย	หญิง	รวม
1	153	378	428	806
9	152	330	334	664
11	130	324	325	649
13	150	429	453	882
รวม	585	1,461	1,540	3,001

ที่มา : สถิติบ้านแพง ตำบลแพง พ.ศ.2535 ไม่มีเลขหน้า

2. อาชีพ

สภาพทางเศรษฐกิจของชาวบ้านแพง โดยทั่วไปชาวบ้านจะประกอบอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลัก นอกจากนั้นชาวบ้านแพงยังประกอบอาชีพเสริมหลายอย่าง เช่น อาชีพเกษตรกรรม ค้าขาย เลี้ยงลูกม้าแข่งขาย อาชีพนักแสดง (หมอลำ) ทอเสื่ออกก อาชีพบริการ อาชีพรับจ้าง ฯลฯ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

2.1 เกษตรกรรม เป็นอาชีพดั้งเดิมซึ่งชาวบ้านแพงทำกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ถึงแม้ว่าชาวบ้านบางครอบครัวจะเปลี่ยนไปประกอบอาชีพอย่างอื่น แต่ยังมีชาวบ้านจำนวนมากที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมอยู่ การเกษตรที่สำคัญสรุปได้ดังนี้

2.1.1 การทำนา ผลผลิตจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับธรรมชาติ คือ น้ำฝน ซึ่งบางปีก็ฝนแล้งบางปีฝนก็ตกชุก ถึงแม้ว่าการทำนาจะได้ผลผลิตไม่สม่ำเสมอ หรือเพียงพอ แต่ชาวบ้านก็ยังประกอบอาชีพทำนาอยู่เกือบทุกหลังคาเรือน ซึ่งมีทั้งนาดำ และนาหว่าน การทำนาของชาวบ้านส่วนใหญ่อาศัยแรงงานจากควาย แต่ก็มีส่วนที่ ใช้รถไถนาเดินตาม พันธุ์ข้าวที่นิยมปลูกกันมาก คือข้าวเหนียว มีผลผลิตต่อไร่เฉลี่ย ประมาณ 45-50 ถังต่อไร่ (แจ๊จ อวอฮ้วน. 2535)

2.1.2 การทำไร่ ชาวบ้านแบ่งทำไร่ ในช่วงเวลาที่เสร็จจากการทำนา พืชไร่ที่นิยมปลูก ได้แก่ ข้าวโพด มันสำปะหลัง โดยจะปลูกในที่ดอนซึ่งอยู่ บริเวณใกล้ ๆ หมู่บ้าน (บุญพรรค อวอฮ้วน. 2535)

2.2 การค้า ร้านค้าในหมู่บ้านมีร้านขายของชำจำนวน 23 ร้าน ร้านขายอาหาร 1 ร้าน ซึ่งเป็นร้านขายอาหารที่มีชื่อเสียงมากคือร้านอาหารบ้านแพง ตั้งอยู่ริมถนนสายท่าพระ-โกสุมพิสัย นอกจากนี้ยังมีร้านรับซื้อเสื้อผ้าจำนวน 10 ร้าน

2.3 การเลี้ยงลูกม้าแข่งชาย นับว่าเป็นอาชีพที่มีชื่อเสียงมากอาชีพหนึ่งของชาวบ้านแพง ลูกม้าแข่งแต่ละตัวขายได้ในราคาประมาณ 50,000-120,000 บาท ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสายเลือดของลูกม้า อาชีพนี้ชาวบ้านทำมาประมาณ 20 ปีแล้ว ในปัจจุบัน มีผู้ประกอบอาชีพเลี้ยงลูกม้าแข่งชายประมาณ 25 ครัวเรือน การซื้อขายลูกม้า จะมีพ่อค้ามาติดต่อซื้อถึงบ้าน โดยผู้เลี้ยงไม่จำเป็นต้องนำลูกม้าแข่งไปเที่ยวเร่ขายเหมือนกับสินค้าชนิดอื่น (สุวิทย์ เทินสว่าง. 2535)

2.4 อาชีพนักแสดง (หมอลำ) นับว่าเป็นอาชีพที่ทำชื่อเสียงให้กับบ้านแพงเป็นอย่างดี ปัจจุบันในหมู่บ้านมีคณะหมอลำ 3 คณะ ได้แก่ คณะสาวน้อยเพชรบ้านแพง คณะบัวริมบึงรุ่งลำเพลิน และคณะเมขลาลำเพลิน การแสดงหมอลำ จะได้รับค่าจ้างครั้งละประมาณ 18,000-40,000 บาท ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับระยะทางที่เดินทางไปแสดง ปัจจุบันมีผู้ประกอบอาชีพนี้ในบ้านแพงจำนวนประมาณ 150 คน

ซึ่งล้วนแต่เป็นผู้มีพรสวรรค์ในการแสดงทั้งสิ้น มีรายได้จากการแสดงครั้งละ 100-450 บาทต่อคน หรือเฉลี่ยประมาณ 10,000-45,000 บาท ต่อคนต่อปี (สงกรานต์งามวงศ์. 2535)

2.5 อาชีพหัตถกรรมการทอเสื่ออกก เป็นอาชีพเสริมที่สำคัญอย่างหนึ่งของบ้านแพง จากการขายเสื่อทอกก ทำให้มีเงินเข้าสู่หมู่บ้านปีละหลายล้านบาท โดยผู้ต้องการซื้อจะเดินทางมาซื้อที่บ้าน หรือบางครั้งชาวบ้านจะนำเสื่อไปขายตามท้องที่ต่าง ๆ จากการศึกษา พบว่าปัจจุบันมีชาวบ้านแพงที่ประกอบอาชีพทอเสื่อจำนวน 538 ครัวเรือน (ศรี ไสยาศรี. 2535)

2.6 อาชีพบริการ ปัจจุบันเป็นยุคที่ความเจริญทางเทคโนโลยีได้แพร่ขยายเข้าสู่ชนบทอย่างทั่วถึง จึงทำให้บ้านแพงมีร้านซ่อมจักรยานยนต์ และร้านซ่อมเครื่องยนต์ 3 ร้าน ซึ่งทำรายได้ให้กับเจ้าของกิจการพอสมควร นอกจากนี้ในหมู่บ้านมีโรงสีข้าวจำนวน 3 โรง ร้านตัดผมและเสริมสวยของสุภาพบุรุษสุภาพสตรี จำนวน 2 ร้าน

2.7 อาชีพรับจ้าง เมื่อเสร็จจากการทำนาซึ่งเป็นอาชีพหลัก ชาวบ้านแพงที่ไม่มีอาชีพเสริมหรืออาชีพรอง ก็จะเดินทางไปรับจ้างทำงานตามที่ต่าง ๆ เพื่อเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว อาชีพดังกล่าวมีทั้งรับจ้างทำงานในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้าน บางคนต้องการประสบการณ์หรือกำไรชีวิตภายนอก ก็จะเดินทางไปรับจ้างทำงานที่ต่างจังหวัด โดยเฉพาะการไปทำงานที่กรุงเทพมหานคร บางคนไปทำงานที่ต่างประเทศ เพื่อแสวงหารายได้ให้กับครอบครัว ทำให้มีชีวิตและความเป็นอยู่ดีขึ้น

3. สภาพสังคมในหมู่บ้าน

บ้านแพงมีจำนวนครอบครัวทั้งหมด 585 หลังคาเรือน มีประชากรทั้งสิ้นจำนวน 3,001 คน จำแนกเป็นเพศชาย 1,461 คน เพศหญิง 1,540 คน (สถิติบ้านแพง พ.ศ.2535) ลักษณะการดำรงชีวิตของชาวบ้านเป็นแบบ "กึ่งสังคมเมือง

กิ่งสังคมชนบท" กล่าวคือ มีสาธารณูปโภค ได้แก่ ไฟฟ้า สิ่งอำนวยความสะดวกที่ใช้ไฟฟ้าในครัวเรือน ถนนลาดยางและถนนคอนกรีต ซึ่งใช้ติดต่อกันภายในหมู่บ้านและสิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ ซึ่งบริการแก่ชาวบ้านอย่างทั่วถึง ภายในหมู่บ้านและครัวเรือนมีการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ ด้านสาธารณสุข ด้านความเป็นระเบียบและความสวยงามของบ้านเรือน จนบ้านแพงได้รับรางวัลชนะเลิศการประกวดหมู่บ้านพัฒนาระดับอำเภอ เมื่อวันที่ 2 พฤศจิกายน พ.ศ.2533 ถึงแม้ว่าบ้านแพงจะมีความเจริญทางด้านวัตถุอย่างมากมาดล้ายสังคมเมือง แต่การดำรงวิถีชีวิตของชาวบ้าน ก็ยังอยู่กันแบบญาติพี่น้อง ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันอยู่เสมอ เคารพและเชื่อฟังผู้นำ และผู้อาวุโส โดยเฉพาะกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้อาวุโสประจำหมู่บ้าน และผู้อาวุโสประจำตระกูล ดังจะเห็นได้จากเมื่อมีเรื่องทะเลาะวิวาท หรือเกิดการเข้าใจผิดเล็ก ๆ น้อย ๆ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หรือผู้อาวุโสจะเป็นผู้มีบทบาทสูงในการไกล่เกลี่ยเสมอ ซึ่งเรื่องราวส่วนใหญ่ก็จะยุติ ไม่ต้องมีการฟ้องร้องกันถึงโรงถึงศาล ลักษณะทั่วไปทางสังคมของหมู่บ้านที่น่าสนใจมีดังนี้

3.1 ครอบครัว

ครอบครัวเป็นหน่วยทางสังคมที่เล็กที่สุดในหมู่บ้าน โดยเฉลี่ยครอบครัวหนึ่งมีสมาชิก 5 คน ลักษณะของครอบครัวส่วนมากจะเป็นครอบครัวเดี่ยว (Nuclear Family) ประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูก และจะปลูกบ้านอยู่บริเวณใกล้ ๆ กับครอบครัวพ่อแม่และญาติพี่น้องของตนเอง พ่อและแม่จะเป็นที่เคารพมากที่สุดของสมาชิกในครอบครัว และสมาชิกในครอบครัวจะช่วยเหลือกันในการประกอบอาชีพ เพื่อจะทำให้เศรษฐกิจในครอบครัวของตนเองมีฐานะมั่นคงในสังคม สมาชิกในครอบครัวทุกคนมีความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นอย่างดี

การแต่งงานของสมาชิกในครอบครัว ระยะแรกโดยทั่วไปนิยมแต่งงานกับคนในหมู่บ้านเดียวกัน ต่อมาในระยะหลัง เนื่องจากมีความสัมพันธ์ติดต่อกับคนท้องถิ่นอื่น

จึงทำให้หนุ่มสาวในหมู่บ้านแต่งงานกับคนต่างถิ่นมีจำนวนมากขึ้นเป็นลำดับ อายุของการสมรส ฝ่ายชายอายุเฉลี่ยประมาณ 21-25 ปี ฝ่ายหญิงประมาณ 18-21 ปี ขั้นตอนการแต่งงานเริ่มจากการทาบทาม การสู่ขอ การหมั้น และการแต่งงานตามลำดับ เมื่อแต่งงานกันแล้วฝ่ายชายจะไปอยู่บ้านฝ่ายหญิง หรือฝ่ายหญิงจะไปอยู่บ้านฝ่ายชายแล้ว แต่การตกลงกันทั้งสองฝ่าย

การช่วยเหลือซึ่งกันและกันในกลุ่มเครือญาติของชาวบ้านแพงมีความสำคัญมาก เช่น การลงแขกทำนาเกี่ยวข้าว การทำบุญอุปสมบท การทำบุญบ้าน การทำบุญอื่น ๆ หรือเมื่อเกิดการเจ็บป่วย ญาติพี่น้องก็จะพากันไปช่วยเหลือดูแลให้กำลังใจ จนกว่างานนั้นจะบรรลุลุลความสำเร็จ นับว่าความสัมพันธ์กันในกลุ่มเครือญาติมีมาก

3.2 กลุ่มเพื่อนบ้าน

มนุษย์เป็นสัตว์สังคม ย่อมดำรงชีวิตอยู่ในสังคม จะอยู่อย่างโดดเดี่ยวไม่ได้จำเป็นต้องมีเพื่อนบ้านช่วยเหลือในบางสิ่งบางอย่าง ดังนั้นการที่ชาวบ้านอยู่รวมกันได้ในสังคมหมู่บ้านจะต้องพึ่งพาอาศัยกัน ซึ่งอาจเป็นการช่วยกันในด้านกำลังกาย กำลังใจ กำลังความคิดหรือกำลังทรัพย์หรือหลาย ๆ ด้านก็ได้ ด้วยความสามัคคีและด้วยความเข้าใจในหลักการของสังคมของชาวบ้านแพงได้ร่วมกันจัดตั้งและดำเนินงานในรูปของกลุ่มต่าง ๆ จำนวน 6 กลุ่มคือ

3.2.1 กลุ่มทอเสื่อกก

3.2.2 กลุ่มดำเนินธุรกิจผลิตภัณฑ์กก

3.2.3 กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต

3.2.4 กลุ่มเยาวชน

3.2.5 กลุ่มสตรีแม่บ้าน

3.2.6 กองทุนชาและเวชภัณฑ์ประจำหมู่บ้าน

กลุ่มเหล่านี้มีบทบาทและมีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจและสังคมของ
ชาวบ้านแพงเป็นอย่างมาก

4. ผู้นำ

ลักษณะผู้นำในบ้านแพง แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ

4.1 ผู้นำที่เป็นทางการ คือ ผู้นำที่ได้รับการแต่งตั้งจากทางราชการ
ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ครู พัฒนาการ
เป็นต้น บุคคลเหล่านี้ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือและให้การยอมรับ เมื่อเวลามี
การตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ หรือมีการประชุม ชาวบ้านจะมาร่วมฟัง ร่วมพิจารณา ร่วม
แสดงความคิดเห็นให้การดำเนินงานต่างเป็นไปด้วยความเรียบร้อยอยู่

4.2 ผู้นำที่ไม่เป็นทางการ บุคคลเหล่านี้ชาวบ้านก็ให้ความยอมรับ
นับถือทั้ง ๆ ที่ทางการไม่ได้แต่งตั้ง เช่น ผู้นำทางศาสนา ผู้นำทางเศรษฐกิจ ผู้นำอาวุโส
เมื่อมีกิจกรรมต่าง ๆ ในหมู่บ้านจะต้องอาศัยผู้นำแบบนี้เสมอ และผู้นำเหล่านี้บางครั้ง
ก็สามารถประนีประนอมเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านได้

5. สถาบันการศึกษา

การศึกษามีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตต่อไปในอนาคตอย่างยิ่ง จนมี
ผู้กล่าวไว้ว่า "การศึกษาคือชีวิต" เพราะคนที่มีความรู้ย่อมดำเนินชีวิตอยู่ในกรอบวินัย
ของสังคมสามารถแก้ไขปัญหา และสร้างความสำเร็จให้กับชีวิตได้ การศึกษาอบรมเป็น
พื้นฐานที่ทำให้สมาชิกในสังคมอยู่กันอย่างเป็นระเบียบ มีความก้าวหน้าในชีวิต การศึกษา
ภาคบังคับตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา มีว่าเด็กไทยเมื่ออายุครบ 7 ปีบริบูรณ์ต้องเข้า
โรงเรียนเพื่อรับการศึกษาภาคบังคับจนกว่าจะมีอายุครบ 15 ปีบริบูรณ์ จึงจะออกจาก
โรงเรียนได้ยกเว้นจบหลักสูตรประถมศึกษา ชาวบ้านเมื่อจบการศึกษาภาคบังคับแล้ว
ก็จะออกมาดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างเหมาะสมต่อไป

สถานศึกษาที่อยู่ในบ้านแพง ที่ให้การศึกษอบรมแก่กุลบุตรกุลธิดาให้เป็น

คนดีมีความรู้ มีประโยชน์ต่อชาติบ้านเมืองในอนาคต คือโรงเรียนบ้านแพง ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2456 อาศัยศาลาวัดชัยประสิทธิ์เป็นสถานที่ และได้ย้ายมาอยู่ ณ สถานที่ปัจจุบัน เมื่อ พ.ศ. 2482 เริ่มแรกเปิดทำการสอนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-4 ต่อมาในปี พ.ศ. 2521 ได้มีการใช้หลักสูตรประถมศึกษา 2521 โดยขยายการศึกษาภาคบังคับ จาก 4 ปี เป็น 6 ปี โรงเรียนบ้านแพงจึงขยายการศึกษาออกไปเป็นเปิดสอนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 และในปี พ.ศ. 2528 โรงเรียนได้เปิดสอนชั้นเด็กเล็ก (อนุบาล 2) ชั้น เพื่อเป็นการเตรียมตัวนักเรียนก่อนจะเข้าเรียนชั้นประถมศึกษา ปัจจุบันโรงเรียนบ้านแพงมีนักเรียนทั้งหมด 436 คน จำแนกเป็นนักเรียนชาย 215 คน นักเรียนหญิง 221 คน มีครูประจำการ 24 คน นักการภารโรง 2 คน คณะกรรมการศึกษา 12 คน โดยมีนายถวิล ชันษ์แก้ว ดำรงตำแหน่งเป็นอาจารย์ใหญ่ รายละเอียดเกี่ยวกับนักเรียนชั้นต่าง ๆ ปรากฏในตาราง 2

ตาราง 2 จำนวนนักเรียนโรงเรียนบ้านแพง ปีการศึกษา 2535

ชั้น	จำนวนนักเรียน (คน)			หมายเหตุ
	ชาย	หญิง	รวม	
อนุบาล 2	35	35	70	จำนวน 2 ห้อง
ป. 1 ก	12	16	28	
ป. 1 ข	11	16	27	
ป. 2 ก	11	12	23	

ตาราง 2 (ต่อ)

ชั้น	จำนวนนักเรียน (คน)			หมายเหตุ
	ชาย	หญิง	รวม	
ป.2 ข	14	9	23	
ป.2 ค	9	6	15	
ป.3 ก	13	22	25	
ป.3 ข	14	9	23	
ป.3 ค	11	11	22	
ป.4 ก	11	15	26	
ป.4 ข	13	15	28	
ป.5 ก	11	11	22	
ป.5 ข	11	11	22	
ป.5 ค	13	14	27	
ป.6 ก	14	14	28	
ป.6 ข	13	15	28	
รวม	215	221	436	

ที่มา : สถิติโรงเรียนบ้านแพง ปีการศึกษา 2525. ไม่มีเลขหน้า

เมื่อนักเรียนจบการศึกษาภาคบังคับจากโรงเรียนบ้านแพงแล้ว นักเรียนบางคนที่มีพร้อมของครอบครัว เช่น ทางทุนทรัพย์ และผู้ปกครองเห็นความสำคัญของการศึกษาก็จะสนับสนุนบุตรหลานของตนให้เข้าศึกษาต่อระดับมัธยมศึกษา และระดับสูงขึ้นไป โรงเรียนระดับมัธยมศึกษาที่ชาวบ้านแพงนิยมส่งบุตรหลานไปเรียน ได้แก่ โรงเรียนเขาวัวไร่ศึกษา ซึ่งเป็นโรงเรียนมัธยมตำบล และโรงเรียนโกสุมพิทยาสรรค์ ซึ่งเป็นโรงเรียนมัธยมประจำอำเภอโกสุมพิสัย แต่ก็มีบางคนส่งบุตรหลานไปเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาที่โรงเรียนในเขตตัวเมืองขอนแก่นและมหาสารคาม

การศึกษาของเยาวชนเป็นเรื่องสำคัญเพราะการศึกษาในระดับประถมศึกษาเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อให้อ่านออกเขียนได้ และมีกลุ่มวิชาการทำงานพื้นฐานอาชีพ เพื่อเตรียมตัวให้นักเรียนที่เรียนจบไปแล้ว แต่ไม่มีโอกาสเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษา จะได้ไปประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองและเป็นพลเมืองดีของชาติสืบไปได้

6. สาธารณูปโภค

สภาพสาธารณูปโภคในบ้านแพงนับว่ามีความสะดวกสบายและดีมาก เช่น ด้านการคมนาคม การไฟฟ้า การประปา และสิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ ซึ่งจะแยกกล่าวรายละเอียดต่อไปนี้

6.1 ถนน การติดต่อไปมากันภายในหมู่บ้านมีถนนคอนกรีต ถนนหินลูกรัง ติดต่อกันภายในหมู่บ้าน 4 หมู่บ้าน รถยนต์สามารถวิ่งติดต่อกันได้ การคมนาคมติดต่อกับภายนอกมีความสะดวกมาก กล่าวคือ มีถนนสายท่าพระ-โกสุมพิสัย-มหาสารคาม หรือทางหลวงหมายเลข 208 ผ่านหมู่บ้าน สภาพถนนเป็นถนนลาดยาง และมีรถโดยสารประจำทางวิ่งผ่านตลอดวัน

6.2 ไฟฟ้า บ้านแพงเริ่มมีไฟฟ้าใช้เมื่อปี พ.ศ. 2514 เมื่อไฟฟ้าเข้าสู่หมู่บ้าน ชาวบ้านแพงได้ให้ความสนใจเป็นอย่างยิ่ง ปัจจุบันชาวบ้านแพงมีไฟฟ้าใช้ทุกครัวเรือน ผลจากการที่มีไฟฟ้าใช้ ทำให้หมู่บ้านมีการเปลี่ยนแปลงไป เช่น มีการใช้

เทคโนโลยี และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ภายในครอบครัว เพราะได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมของสังคมเมือง มีรสนิยมในการซื้อสินค้าที่ฟุ่มเฟือยมาใช้ในครัวเรือน ทั้ง ๆ ที่บางครั้งสินค้าเหล่านั้นไม่มีความจำเป็นสำหรับชีวิตคนในชนบทเท่าใดนัก แต่สินค้าบางอย่างก็มีความจำเป็นที่จะต้องซื้อเหมือนกัน สินค้าที่ชาวบ้านแพงซื้อมาใช้ เช่น พัดลม ตู้เย็น โทรทัศน์ เครื่องเล่นวีดีโอ สเตอริโอ เครื่องซักผ้า เตารีด เครื่องใช้ไฟฟ้า ชนิดต่าง ๆ และบางบ้านถึงกับมีห้องแอร์ใช้ ซึ่งนับว่าเกินความจำเป็นสำหรับหมู่บ้านในชนบทอย่างบ้านแพง

6.3 ส้วม ในอดีตชาวบ้านไม่เห็นความสำคัญของส้วม เพราะถือว่าเป็นสิ่งไม่จำเป็นสำหรับบ้านเรือน การมีส้วมอยู่ในบ้าน การขับถ่ายปัสสาวะอุจจาระภายในบ้านถือว่าเป็นของชะล่า (ชะล่า หมายถึง ข้อห้าม) และอีกประการหนึ่ง คือน้ำเป็นสิ่งหายาก บางคนบอกว่าถึงมีส้วมแต่ไม่มีน้ำ ส้วมก็ไม่มีความหมายอะไร แต่เมื่อบ้านเมืองเจริญขึ้น น้ำใช้มีมากขึ้นเพราะมีน้ำประปาใช้และเจ้าหน้าที่สาธารณสุข แนะนำให้ชาวบ้านรู้ถึงประโยชน์ของการใช้ส้วม ชาวบ้านจึงตระหนักถึงความสำคัญของส้วม ปัจจุบันชาวบ้านแพงมีส้วมใช้ทุกครัวเรือน ทั้งนี้เนื่องจากความสะดวกสบายของผู้ใช้เอง น้ำก็สามารถหาได้ไม่ยาก บางหลังคาเรือนก็มีการสร้างห้องน้ำห้องส้วมภายในบ้าน เพราะบ้านแพงมีน้ำประปาใช้อย่างทั่วถึงเกือบทุกหลังคาเรือน

7. การสาธารณสุข

ชาวบ้านแพงตั้งแต่วัยเด็กถึงวัยชรา เมื่อมีโรคภัยไข้เจ็บที่อาการไม่หนักนักก็ไม่จำเป็นต้องไปโรงพยาบาลที่อำเภอหรือตัวจังหวัด เพราะบ้านแพงมีสถานอนามัยประจำตำบลตั้งอยู่ นอกจากนั้นยังมีอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) และผู้สื่อข่าวสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (ผสส.) ให้ความช่วยเหลือชาวบ้านเป็นอย่างดี นอกจากนั้นยังมีการสร้างส้วม โถ่งน้ำสะอาด ทุกครัวเรือน

8. การใช้เทคโนโลยี

ปัจจุบันความเจริญก้าวหน้าในเรื่องเทคโนโลยีได้พัฒนาไปอย่างมาก ซึ่งมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้าน เช่น ระบบการสื่อสาร การคมนาคมขนส่ง การประกอบอาชีพ ตลอดจนการอำนวยความสะดวก หรือการทำให้ชีวิตมีความสุข บางครั้งก็ต้องอาศัยความทันสมัยของเรื่องเทคโนโลยีมาช่วย ซึ่งหน่วยที่นำความรู้ทางด้านวิทยาการและเทคนิคสมัยใหม่ให้กับชาวบ้านแพงพอสรุปได้ดังนี้

8.1 กรมพัฒนาชุมชน ได้ให้ความรู้กับชาวบ้านเกี่ยวกับการพัฒนาหมู่บ้านชนบ้านแพงได้รับรางวัลชนะเลิศในการประกวดหมู่บ้านพัฒนาระดับอำเภอ เมื่อวันที่ 2 พฤศจิกายน พ.ศ. 2533 มีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มเยาวชน กลุ่มทอเสื่อกก กลุ่มสตรีแม่บ้าน กองทุนยาและเวชภัณฑ์ประจำหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังมีการให้ความรู้เกี่ยวกับเทคนิคใหม่ ๆ เกี่ยวกับการทอเสื่อ เป็นต้น

8.2 สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอโกสุมพิสัย เป็นหน่วยงานที่ให้ความรู้และการศึกษาแก่เยาวชนในหมู่บ้าน ให้สามารถอ่านออกเขียนได้ และนำเอาความรู้ที่ได้รับมาไปใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน โดยตั้งโรงเรียนระดับประถมศึกษาขึ้นในหมู่บ้าน คือโรงเรียนบ้านแพง

8.3 สำนักงานสาธารณสุขอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ได้ให้การอบรมเกี่ยวกับการสาธารณสุขมูลฐานแก่ชาวบ้าน ในหมู่บ้านจะมีผู้นำที่เรียกว่า ผู้สื่อข่าวสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (ผสส.) ทำหน้าที่ในการแจ้งข่าวสารต่าง ๆ เกี่ยวกับโรคภัยไข้เจ็บให้ชาวบ้านได้ทราบและป้องกันโรคติดต่อในหมู่บ้าน โดยติดต่อประสานงานระหว่างหน่วยงานของรัฐหรือเอกชนกับชาวบ้าน นอกจากนั้นยังมีอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ทำหน้าที่เกี่ยวกับการรักษาพยาบาลเบื้องต้นให้กับชาวบ้าน ก่อนจะนำส่งสถานอนามัยหรือโรงพยาบาล นอกจากนั้นสำนักงานสาธารณสุขยังมีความห่วงใยเกี่ยวกับสุขภาพของชาวบ้าน มีการตั้งสถานอนามัยชั้นที่

บ้านแพงและแนะนำให้ชาวบ้านสร้างส้วม โองน้ำสะอาด การวางแผนครอบครัว การอนามัยแม่และเด็ก การฉีดวัคซีน การเลี้ยงดูบุตร ฯลฯ

เทคโนโลยีสิ่งอำนวยความสะดวก ซึ่งนับว่าเป็นสิ่งหนึ่งแสดงถึงความเจริญของหมู่บ้าน ซึ่งชาวบ้านได้นำมาใช้ในชีวิตประจำวัน ที่สำคัญพอสรุปได้ดังนี้

1. จักรยานยนต์ ปัจจุบันจักรยานยนต์มีบทบาทสำคัญกับครัวเรือนเป็นอย่างมาก เพราะนอกจากชาวบ้านจะเดินทางด้วยรถยนต์แล้ว อาจจะไม่สะดวกพอ เพราะถนนหนทางไม่ดีหรือการรอคอยรถยนต์เป็นการล่าช้า ดังนั้นจักรยานยนต์จึงมีความจำเป็นสำหรับที่จะเป็นพาหนะในการเดินทาง จากการสำรวจพบว่า บ้านแพงทั้ง 4 หมู่บ้าน มีรถจักรยานยนต์ถึง 67 คัน และในอนาคตภายหน้า ความสำคัญและความจำเป็นในการใช้จักรยานยนต์มีแนวโน้มสูงขึ้นเรื่อย ๆ เพราะชาวบ้านสามารถหาซื้อได้ไม่ยาก มีราคาไม่แพงมากนัก

2. รถยนต์ การคมนาคมในปัจจุบันนับว่ามีความเจริญมาก รถยนต์เป็นพาหนะที่มีความจำเป็นมากเช่นกัน ไม่ว่าจะในเมืองหรือชนบทย่อมมีรถยนต์สำหรับใช้ในการเดินทางติดต่อไปมาหาสู่กัน บ้านแพงมีถนนภายในหมู่บ้านและถนนติดต่อกับชุมชนอื่น ๆ ที่สะดวก และเนื่องจากชาวบ้านแพงมีฐานะทางเศรษฐกิจดี มีกิจการที่จำเป็นต้องใช้รถยนต์ เช่นการนำเสื้อผ้าไปขายต่างหมู่บ้าน การเดินทางไปแสดงของคณะหมอลำ จากการสำรวจพบว่า ปัจจุบันบ้านแพงมีรถปิคอัพจำนวน 11 คัน และมีรถบรรทุกเล็ก (4 ล้อและ 6 ล้อ) จำนวน 4 คัน

3. โทรทัศน์ เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชาวบ้านมาก เพราะโทรทัศน์เป็นสื่อมวลชนที่มีบทบาทต่อชาวบ้านมากในการรับรู้ข่าวสาร และความรู้ความบันเทิง จากการศึกษาพบว่า จำนวนหลังคาเรือนบ้านแพงทั้งสิ้น 585 หลังคาเรือน มีโทรทัศน์จำนวน 361 เครื่อง ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 61.70 ของจำนวนหลังคาเรือน จากการสำรวจและ

สอบถามพบว่า รายการโทรทัศน์ที่ชาวบ้านแพงชอบ เรียงลำดับรายการได้ดังนี้ มวยไทย วันอาทิตย์ ละคร มวยวันอื่น ๆ เกมส่สนุก ดนตรี ข่าว และรายการอื่น ๆ ตามลำดับ

สภาพทางการเมืองการปกครอง

1. โครงสร้างทางการเมืองของหมู่บ้าน

มนุษย์ในสังคมจะมีความสุข ความเป็นระเบียบ ความยุติธรรมในสังคมได้นั้น จำเป็นต้องมีกฎระเบียบข้อบังคับสำหรับปกครอง นอกจากนั้นจะต้องมีผู้นำอีกด้วย สังคมจึงจะมีความสุข และความเรียบร้อยได้ บ้านแพงก็เช่นเดียวกัน ได้จัดการปกครองหมู่บ้านตามพระราชบัญญัติการปกครองท้องถิ่น พ.ศ. 2457 ปัจจุบันบ้านแพงแบ่งการปกครองออกเป็น 4 หมู่บ้าน มีผู้ปกครองหมู่บ้านดังนี้

หมู่ที่ 1 นายบุญพรรค อวบอ้วน เป็นกำนันปกครองหมู่ที่ 1 และเป็นหัวหน้าปกครองตำบลแพง โดยเข้าดำรงตำแหน่งนี้เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ. 2531 มีวุฒิทางการศึกษาระดับปริญญาตรี ได้ดำรงตำแหน่งเป็นกำนันโดยการเลือกตั้ง จากประชาชนตำบลแพง กำนันบุญพรรค อวบอ้วน เป็นกำนันนักพัฒนา สร้างความเจริญในด้านต่าง ๆ ให้กับประชาชนในตำบลแพงและบ้านแพง จนบ้านแพงได้รับรางวัลชนะเลิศในการประกวดหมู่บ้านพัฒนาระดับอำเภอมาแล้วเมื่อวันที่ 2 พฤศจิกายน พ.ศ. 2533

คณะกรรมการประจำหมู่บ้าน หมู่ที่ 1 (พ.ศ. 2535) มีดังนี้

1. นายสมบูรณ์ บุตรโคตร	2. นายทองสา ศิริกำทับ
3. นายผิน รักษาเคน	4. นายสุนทร สิทธิคำแก้ว
5. นายประสิทธิ์ สารสังข์	6. นายคุณ เข็ดโกทา
7. นายสุภาพ ดวงประวัตติ	8. นายเล็ง ชัยลินฟ้า
9. นายคำตา กาสี	

หมู่ที่ 9 ผู้ใหญ่บ้านคือนายบุญมี สุวรรณหงษ์ อายุ 45 ปี จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4 เข้าดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านเมื่อ พ.ศ.2535 เป็นผู้ใหญ่บ้านที่สร้างความเจริญให้กับหมู่บ้านเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะการประกอบอาชีพเสริมต่าง ๆ เช่น การทอเสื่ออก เป็นต้น

คณะกรรมการประจำหมู่บ้าน หมู่ที่ 9 (พ.ศ.2535) มีดังต่อไปนี้

1. นายตา สุวรรณคาม	2. นายอ่อนจันทร์ สี่เหลี่ยมงาน
3. นายสมาน นามวงศ์ษา	4. นายสระ ศิริภูธร
5. นายสมจิต ทินเต	6. นายทองใบ สารทักษิณ
7. นายขุน จำมีเคน	8. นายสำรวย คำภาบุตร
9. นายบวร สีลาบุตร	

หมู่ที่ 11 ผู้ใหญ่บ้านคือนายสุวิทย์ เหมสว่าง อายุ 39 ปี วุฒิมัธยมศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เข้าดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านเมื่อ พ.ศ.2535 เป็นผู้ใหญ่นักพัฒนา สร้างความเจริญก้าวหน้าให้กับหมู่บ้าน ส่งเสริมในด้านประชาธิปไตย

คณะกรรมการประจำหมู่บ้าน หมู่ที่ 11 (พ.ศ.2535) มีดังต่อไปนี้

1. นายวิรัตน์ เป้ม	2. นายอุดม นิจรมย์
3. นายसान สุวรรณสม	4. นายแจ้ง ดาจิเม
5. นายเสน พรหมยิว	6. นายคำเป้า เมาะคา
7. นายฉลวย ดีละอ่อน	8. นายพุทธ ชัยรักษา
9. นายสาย ภูมิโยชน์	

หมู่ที่ 13 ผู้ใหญ่บ้านคือนายศรี ไชยาศรี อายุ 52 ปี วุฒิมัธยมศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 และนักธรรมเอก เข้ารับตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านเมื่อ พ.ศ.2532 เป็นผู้ใหญ่นักพัฒนา สร้างความเจริญให้กับท้องถิ่นเป็นอันมาก ประสานสัมพันธ์ระหว่างราษฎรกับทางราชการอย่างยิ่ง

คณะกรรมการประจำหมู่บ้าน หมู่ที่ 13 (พ.ศ.2535) มีดังต่อไปนี้

1. นายสมพร ไตรรุ่ง	2. นายไพฑูรย์ รักษาเคน
3. นายประชัน พันธินา	4. นายอดุลย์ มูลโพธิ์
5. นายสุชาติ มุ่งสวัสดิ์	6. นายสงกรานต์ นามวงษา
7. นายทิน วรพันธ์	8. นายชัน สีลาโชติ
9. นายนอสา แขวงเมือง	

2. องค์กรเกี่ยวกับความมั่นคง

ในเรื่องความปลอดภัยของหมู่บ้านซึ่งอาจได้รับอันตรายในรูปแบบต่าง ๆ ชาวบ้านแพงได้เตรียมพร้อมโดยการตั้งเวรยามรักษาความปลอดภัยขึ้นในหมู่บ้านเวลา กลางคืน โดยมีกำนันเป็นประธาน ผู้ใหญ่บ้าน 3 คน เป็นรองประธาน และมีชาวบ้าน เข้าเวรยามรักษาความสงบคืนละ 7 คน ผลัดเปลี่ยนกันตลอดไปทั้งปี

กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ เป็นคณะกรรมการกลุ่มหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในการ พัฒนาหมู่บ้าน กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิได้รับการคัดเลือกมาจากชาวบ้านในหมู่บ้าน บุคคลที่ ได้รับเลือก ต้องเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ เป็นที่ปรึกษาแก่คณะกรรมการหมู่บ้านได้ กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิในหมู่บ้านแพงในปัจจุบันคือนายวิรัตน์ เดชสอน

3. ปัญหาทางด้านการเมือง

ปัญหาทางด้านการเมืองของบ้านแพงนั้น สรุปได้ดังนี้

3.1 ความสนใจจะมีส่วนร่วมเข้าร่วมในกิจกรรมทางการเมืองของ ประชาชนยังไม่มากเท่าที่ควร ในการเลือกตั้งสมาชิกผู้แทนราษฎร สมาชิกสภาจังหวัด มักจะมีผู้มาใช้สิทธิ์ด้วยความไม่เต็มใจ บริสุทธิ์ใจน้อยมาก ที่มาใช้สิทธิ์มักจะมาเพราะ ถูกชักนำจากผู้นำหมู่บ้าน หรือหัวหน้าแผนกห้องให้มา

3.2 การเลือกตั้งนิยมเลือกตัวบุคคลมากกว่าพรรค ซึ่งพอจะสันนิษฐาน ได้ว่า อิทธิพลของพรรคการเมืองยังไม่เด่นชัด

3.3 ประชาชนยังรับสินบนจากผู้สมัครรับเลือกตั้งอยู่ และเมื่อรับสินบนแล้วมักจะไปใช้สิทธิให้กับเจ้าของสินบน ทั้งที่ไม่รู้ว่าบุคคลนั้นเป็นคนดีมีความเหมาะสมหรือไม่ ทั้งนี้เพราะชาวบ้านยังมีความเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม เรื่องการตอบแทนผู้มีพระคุณอยู่ และนำความเชื่อนั้นมาปฏิบัติตนเกี่ยวกับการเลือกตั้งด้วย ซึ่งอาจเป็นเพราะชาวบ้านขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเมือง

สภาพทางวัฒนธรรม

1. ศาสนาพุทธกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน

แบบแผนการดำเนินชีวิตของชาวอีสานและชาวไทยส่วนใหญ่สืบเนื่องมาจากการนับถือศาสนา ชาวอีสานจึงมีความผูกพันอยู่กับศาสนาเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระพุทธศาสนา ทั้งนี้เพราะเป็นศาสนาประจำชาติ ชาวบ้านแทบนับถือศาสนาพุทธทุกหลังคาเรือน วัดเป็นศูนย์กลางในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ความศรัทธาในการทำบุญเป็นประเพณีที่ยึดถือสืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ชาวบ้านมีการทำบุญในวันพระหรือวันธรรมสวนะ และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา งานบุญเววด (พระเวส) งานบุญสงกรานต์ เป็นต้น นอกจากนี้พระสงฆ์ยังมีบทบาทในการอบรมสั่งสอนให้ชาวบ้านเป็นคนดี ละเว้นความชั่ว ประพฤติปฏิบัติอยู่ในกฎระเบียบของสังคม เป็นคนมีคุณค่าต่อครอบครัว ต่อสังคมและต่อประเทศชาติ บ้านแพงมีวัดอยู่ 3 วัด คือ

1. วัดชัยมงคล พระอาจารย์ถนอง อาจาโร เป็นเจ้าอาวาส
  2. วัดชัยประสิทธิ์ พระอาจารย์สาคร สุ่มังคโร เป็นเจ้าอาวาส
  3. วัดป่าสามัคคีธรรม พระครูสุคนธ์ธรรมวนาลัย เป็นเจ้าอาวาส
- ในแต่ละปีจะมีชาวบ้านที่เป็นชายไทยมีอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์ เข้ามา

อุปสมบทเพื่อทดแทนพระคุณของบิดา มารดาตามความเชื่อของพุทธศาสนิกชนจำนวนนับ
สิบ ๆ รูป จะยาวนานหรือไม่ ขึ้นอยู่กับภาระหน้าที่ อาชีพการงานว่าจะสามารถหยุดงาน
ได้มากน้อยเพียงใด ส่วนชาวบ้านที่ไม่รับราชการหรือไม่มีอาชีพหน้าที่ผูกมัด มักจะบวช
เวลานานเป็นพรรษา บางคนมีความซาบซึ้งในรสพระธรรม บวชแล้วไม่ยอมลาสิกขาบาก็มี

2. ความเชื่อเรื่องผีปด

ชาวอีสานนับถือบรรพบุรุษและมีความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ ถึงแม้ว่าท่าน
เหล่านั้นจะตายไปแล้ว ก็ยังมีความเคารพต่อวิญญาณท่านเหล่านั้นอยู่เสมอ เพราะถือว่า
วิญญาณเหล่านั้นจะสามารถปกป้องคุ้มครองลูกหลานให้พ้นภัยพิบัติ และบันดาลให้ลูกหลาน
อยู่ดีกินดีมีความสุขได้ ชาวบ้านแพ่งได้ร่วมใจกันสร้างศาลปู่ตาขึ้น โดยปลูกอยู่ในที่
ป่าสาธารณะติดกับสถานีอนามัยตำบลแพ่ง ปัจจุบันมีนายด้วง ศรีสารคามเป็นเจ้า (คนทรง)
ประจำหมู่บ้าน ทุก ๆ เดือน 6 ของแต่ละปี ชาวบ้านจะนำสิ่งของมาเลี้ยง เช่นบวงสรวง
ศาลปู่ตาโดยมีเฒ่าเจ้าเป็นผู้นำในการประกอบพิธี และมีการทำพิธีเชิญผีปดามาเข้าทรง
เฒ่าเจ้า เพื่อซักถามถึงสภาพดินฟ้าอากาศ ความเป็นอยู่ และเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่จะเกิด
ขึ้นในอนาคตตทภยภาคหน้า นอกจากนั้น ศาลปู่ตายังเป็นที่บนบานในเรื่องต่าง ๆ ของ
ชาวบ้านอีกด้วย เช่น การไม่ให้ถูกเกณฑ์ทหาร การสอบได้ การเดินทางโดยสวัสดิภาพ
การให้ได้ทรัพย์สินที่หายไปคืนมา การประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพ เป็นต้น

3. การยึดมั่นในฮีตสิบสอง

ฮีตสิบสองเป็นจารีตประเพณีในรอบปีที่ชาวอีสานประพฤติปฏิบัติในแต่ละเดือน
ชาวบ้านแพ่งซึ่งเป็นผู้มีเชื้อสายวัฒนธรรมอันเก่าแก่ มีประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธ
ศาสนา ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่ครั้งบรรพกาล ปัจจุบันก็ยังยึดมั่นอยู่เหมือนเดิมไม่
เปลี่ยนแปลง เพราะถือว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม เป็นศิริมงคลต่อชีวิต นำมาซึ่งความสุข และ
ความเจริญ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง "ฮีตสิบสอง" ชาวบ้านแพ่งมีความเชื่อและการปฏิบัติ
ดังต่อไปนี้

3.1 เดือนอ้าย ชาวบ้านเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าเดือนเจียง

(เดือนหนึ่ง) จะประกอบประเพณีบุญเข้ากรรมอันเป็นประเพณีเกี่ยวกับพระภิกษุ โดยทำพิธีอยู่กรรมหรือเข้ากรรม เพื่อให้หลุดพ้นจากอาบัติประจำปีที่เคยต้องอาบัติในระหว่างบวชเรียนมาในรอบปี ซึ่งปกติเมื่อพระภิกษุต้องอาบัตินั้นจะต้องบอกกล่าวให้เพื่อนพระภิกษุทราบ เพื่อทำพิธีปลงอาบัติให้พ้นมลทิน แต่ถ้าหากมีอาบัตินั้นใดที่มีได้บอกเพื่อนพระภิกษุให้ปลงอาบัติแล้ว เมื่อถึงเดือนเจียงพระภิกษุสงฆ์ก็จะทำพิธีเข้ากรรมหรืออยู่กรรม เพื่อออกจากอาบัตินั้นเอง

3.2 เดือนยี่ มีบุญยิ่งใหญ่ประจำเดือนเรียกว่า บุญคุณลาน งานบุญนี้

เกี่ยวเนื่องกับการทำมาหากินของชาวบ้าน เพราะปกติเดือนยี่มักจะเป็นเดือนแห่งการเก็บเกี่ยว เมื่อเกี่ยวข้าวและล่าเลี้ยงมาถึงลานนวดข้าวแล้ว ก็มักจะทำบุญ เรียกว่า บุญคุณลาน โยถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุสงฆ์ และฟังเทศน์ฟังธรรมกัน แต่ในปัจจุบันนี้ไม่นิยมทำกัน และหากทำก็มักจะร่วมกันจัดทำรวมกันทั้งหมู่บ้าน โดยทำบุญคุณลานที่วัดซึ่งมักจะเป็นวัดชัยสิทธิ์ซึ่งเป็นวัดเก่าแก่ที่สุดในหมู่บ้าน

3.3 เดือนสาม บุญประจำเดือนนี้คือบุญข้าวจี สาเหตุของการทำบุญ

ข้าวจีก็เพราะว่าเป็นช่วงระยะเวลาในเดือนสาม เป็นช่วงที่อากาศแห้งแล้งและว่างจากงานในท้องนา จึงมีการเดินทางไปมาหาสู่กันระหว่างญาติมิตรและคนที่รู้จักมักคุ้นกันตามหัวเมืองชนบทหรือตำบลใกล้เคียงกัน ชาวอีสานจำเป็นต้องทำข้าวจีไว้เป็นเสบียงในระหว่างการเดินทาง เมื่อทำข้าวจีขึ้นมาแล้วชาวอีสานก็นึกถึงพระภิกษุสงฆ์ เพราะมีจิตใจผูกพันอยู่กับบรรพชาศานนาอย่างเหนียวแน่นนั่นเอง ดังนั้นจึงนำข้าวจีส่วนหนึ่งไปทำบุญถวายพระ จึงทำให้เกิดประเพณีบุญข้าวจีขึ้น

3.4 เดือนสี่ ชาวบ้านแพ่งมีงานบุญยิ่งใหญ่ประจำเดือนนี้คือ บุญแหวด

หรือบุญพระเวส หรือบุญคบังัน ซึ่งก็คือบุญเทศน์มหาชาตินั่นเอง เชื่อกันว่าการฟังเทศน์มหาชาติให้จบทั้ง 14 ผูก ภายในวันเดียวเป็นอานิสงฆ์ที่ยิ่งใหญ่ งานนี้จัดให้มีขึ้นตาม

ความเชื่อที่ปรากฏหนังสือเทศน์มาลัยหมื่น มาลัยแสนว่า พระมาลัยได้ขึ้นไปไหว้พระบรมธาตุเกตแก้วจุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ได้พบกับพระศรีอารียเมตตริยโพธิสัตว์ผู้ซึ่งจะมาเป็นพระพุทธรูปเจ้าในอนาคต จากการสนทนากันพระศรีอารียเมตตริย ทรงทราบความประสงค์ของมนุษย์จากพระมาลัยว่า มนุษย์ทุกคนมีความประสงค์อยากพบพระศาสดา พระศรีอารียเมตตริยจึงฝากข้อความมากับพระมาลัยว่า ถ้ามนุษย์ต้องการพบและร่วมเกิดกับพระองค์ จงอย่าตีโบายด่าว่าพ่อแม่ สมณพราหมณาจารย์ ช่วยกันทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง และอดทนฟังเทศน์มหาชาติให้จบทุกพระคาถาในวันเดียว ก็จะได้พบพระศรีอารียเมตตริยตามที่ปรารถนา ดังนั้น บุญเวอด หรือบุญเทศน์มหาชาติจึงเกิดขึ้น

3.5 เดือนห้า เป็นบุญสงกรานต์หรือบุญสงกรานต์นั้นเอง เป็นงานบุญที่สนุกสนานมาก ตอนกลางวันมีการทำบุญ ฟังเทศน์ ถวายบังสกุล สร้างน้ำพระพุทธรูป พระภิกษุสงฆ์ ตลอดจนญาติผู้ใหญ่เพื่อเป็นการขอพร มีการละเล่นพื้นบ้าน และเล่นสาดน้ำกันอย่างสนุกสนาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งพวกหนุ่ม ๆ สาว ๆ จะชอบงานบุญสงกรานต์มากเป็นพิเศษ เพราะเป็นโอกาสที่จะได้พบปะกันอย่างใกล้ชิด ตอนกลางคืนมีมหรสพสมโภช งานบุญนี้จะจัดระหว่างวันที่ 13-17 เมษายนของทุก ๆ ปี

3.6 เดือนหก เป็นบุญที่เป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งของภาคอีสาน คือ บุญบั้งไฟงานบุญนี้เกิดขึ้นเพราะความเชื่อของชาวอีสานว่า การจุดบั้งไฟเป็นการบูชาพระยาแถนหรือเทวดาบนสวรรค์ เพื่อให้ท่านดลบันดาลให้ฝนตกถูกต้องตามฤดูกาลงานบุญนี้ชาวบ้านแพ่งจะทำอย่างใหญ่โต โดยจัดเป็น 2 วัน คือ วันโฮม (วันรวม) กับวันจุด (วันจุดบั้งไฟ) บั้งไฟได้รับการประดับประดาอย่างสวยงาม มีการประกวด 2 ประเภท คือ ประเภทความสวยงามและประเภทขึ้นสูง (วัดได้โดยการจับเวลา) บั้งไฟที่นำเข้าประกวดมีทั้งของชาวบ้านแพ่งและจากหมู่บ้านอื่น ร้านสำหรับจุดบั้งไฟของบ้านแพ่งอยู่กลางทุ่งนาทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน

3.7 เดือนเจ็ด มีงานบุญที่ปฏิบัติในเดือนนี้คือ บุญช่าชะ หรือบุญช่าชะ บ่าเบิกหรือบุญเบิกบ้าน เป็นงานบุญที่ทำเพื่อชำระหรือขจัดสิ่งที่ไม่ดีไม่งามให้หมดสิ้นไป ซึ่งได้แก่ การชำระจิตใจให้หายโกลก โกรธ หลง และชำระบ้านเมืองให้ปราศจากโรค ภัย สิ่งเสียดจัญไรต่าง ๆ มีการขับไล่สิ่งชั่วร้ายโดยการหว่านแห่ (หินแห่หรือหินลูกรัง) หว่านทราย และการนำเอาใบหญ้ามาถักเปียทำเป็นเชือกผูกชิงไว้ตามประตูเข้าหมู่บ้าน เพื่อป้องกันสิ่งชั่วร้ายต่าง ๆ งานบุญนี้ชาวบ้านแพงจะนิมนต์พระสงฆ์มาเทศน์และร่วมกันทำบุญด้วยความศรัทธายิ่ง

3.8. เดือนแปด เป็นงานบุญเข้าพรรษา ชาวบ้านแพงจะพากันทำบุญ ตักบาตรถวายผ้าอาบน้ำฝน มีการแห่เทียนพรรษาอย่างครึกครื้น บางปีมีการประกวดเทียนพรรษาประกวดนางงามประจำต้นเทียน ซึ่งส่งเข้าประกวดโดยคุ้มต่าง ๆ การแห่เทียนจะแห่ต้นในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 ซึ่งเป็นวันอาสาฬหบูชา ตอนกลางคืนมีการเวียนเทียน บางปีจัดให้มีมหรสพสมโภชตลอดคืนด้วย อุบาสกอุบาสิกาชาวบ้านแพงผู้อาวุโสในด้านวิทยุฉิมในหมู่บ้าน มักจะจำศีลและนอนอยู่ที่วัดในวันธรรมสวนะในช่วงเทศกาลเข้าพรรษา

3.9 เดือนเก้า งานบุญประจำเดือนนี้ คือบุญข้าวประดับดิน เป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับผีหรือวิญญาณที่ไม่มีญาติ ซึ่งผู้เฒ่าผู้แก่ชาวบ้านแพงอธิบายว่าในรอบปีหนึ่งยมบาลจะปล่อยผีเปรตทั้งหลายในนรกออกมาหาอาหารกินเพียงปีละครั้งคือในวันแรม 14 ค่ำ เดือน 9 และจะปล่อยออกมาเพียง 2 ชั่วโมงเท่านั้น คือระหว่างเวลาสี่นาฬิกาถึงหกนาฬิกา ชาวบ้านแพงและชาวอีสานทั้งหลายจึงถือเอาช่วงเวลาดังกล่าวทำบุญข้าวประดับดิน อุทิศให้แก่บรรดาผีเปรตผู้ไร้ญาติขาดมิตรเหล่านั้น

3.10 เดือนสิบ มีงานบุญยิ่งใหญ่ประจำเดือนก็คือ บุญข้าวสาก ได้แก่ งานบุญข้าวกระยาสารทของภาคกลางนั่นเอง เมื่อใกล้ถึงวันเพ็ญเดือนสิบชาวบ้านแพงทุกครัวเรือนไม่ว่าจะยากดีมีจนอย่างไร ต่างก็จะพากันทำข้าวสากหรือกระยาสารท

เพื่อเตรียมถวายพระ ครั้นถึงวันงานก็จะนำไปถวายพระซึ่งมักจะมีอาหารอื่นนำไป
ทำบุญเลี้ยงพระด้วยอย่างบริบริบูรณ์ แต่มีพิธีที่แปลกออกไปจากงานบุญธรรมดาก็คือ
มีการเขียนสลากชื่อเจ้าของสำหรับอาหารใส่ไว้ในถาด ถ้าพระภิกษุรูปใดจับได้สลาก
สำหรับอาหารของผู้ใดก็ฉันอาหารสำหรับนั้น ซึ่งคล้ายกับประเพณีการทำบุญสลากภัตของ
ชาวภาคเหนือ

3.11 เดือนสิบเอ็ด เป็นงานบุญออกพรรษา ชาวบ้านแพงจัดใหญ่โต
มาก มีประเพณีหลายอย่างที่เกี่ยวเนื่องในงานนี้ เช่นบางปีก็มีการตักบาตรเทโวใน
ตอนเช้าอย่างครึกครื้น มีการทำหอปราสาทผึ้ง (ปราสาทผึ้ง) ทายกทายิกาชาวบ้าน
แพงบางคนก็นิยมถวายผ้าจ่านาพรรษาด้วย ตกตอนกลางคืนมักมีมหรสพสมโภช และ
ชาวบ้านแพงบางส่วนนิยมเข้าไปร่วมการลอยกระทงและล่องเรือไฟในตัวอำเภอ
โกสัมพสัยซึ่งจัดเป็นงานใหญ่โตมากทุก ๆ ปี

3.12 เดือนสิบสอง เป็นเดือนสุดท้ายในรอบปี งานบุญประจำเดือนนี้
คือ บุญกฐิน เริ่มตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำเดือน 11 ถึงวันเพ็ญเดือน 12 มีระยะเวลา
นาน 1 เดือน เนื่องจากมีกำหนดทำในระหว่างเดือน 12 จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าบุญ
เดือนสิบสอง การทำบุญกฐินของบ้านแพงก็เหมือนกับการทอดกฐินในภาคกลางและภาค
อื่น ๆ ทั่วไป ชาวบ้านแพงจะร่วมกันจองกฐินและถวายผ้าพระกฐินตามวัดที่เห็นว่ามี
ความเหมาะสมที่จะทอด บางปีก็ทอดที่วัดในบ้านแพงเอง บางปีก็ไปทอดวัดอื่นที่อยู่นอก
หมู่บ้าน และบางปีสภาพดินฟ้าอากาศแห้งแล้ง ผลผลิตไม่สมบูรณ์ ราษฎรประสบภาวะ
อดอยากชาวบ้านแพงจึงงดการทอดกฐินก็มี แต่ก็นาน ๆ จึงมีครั้งหนึ่ง

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับหมอลำ

ประวัติหมอลำ

1. ความเป็นมาของหมอลำ

ลำหรือการขับลำของมนุษย์สมัยโบราณจะมีเนื้อหาสั้น ๆ บางที่มีเนื้อหายาวเพียงไม่กี่ประโยค เช่น 2-3 ประโยค เท่านั้น แต่ขับลำวกไปเวียนมาได้นานถึงครึ่งค่อนวันก็มี ทั้งนี้เพราะลักษณะสังคมยังเป็นแบบเผ่าพันธุ์กลุ่มเล็ก ๆ ที่สัญจรรวดเร็วไปตามที่ต่าง ๆ ต่อเมื่อมีความก้าวหน้าทางสังคมมากขึ้น เนื้อหาของเพลงขับลำก็จะค่อย ๆ ขยายยาวออกไปเรื่อย ๆ ตามความก้าวหน้าทางสังคมนั้น ๆ การขับลำยุคแรก ๆ ใช้กรับทำด้วยกระบอกไม้ไผ่หรือซีกไม้ไผ่ เป็นเครื่องเคาะจังหวะ ดังมีร่องรอยเหลืออยู่ในกลุ่มชนเผ่าภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ของจีนทุกวันนี้ ที่มีการละเล่นโดยใช้กระบอกไม้ไผ่ขนาดปล้องเดียวสองอัน มาตีกระทบกันประกอบจังหวะขับลำ และตระกูลไทย-ลาวชาวอีสานมีไม้สองอัน เรียกก๊ับแก๊บ ตีกระทบประกอบจังหวะลำ ประเพณีลำได้แพร่หลายอยู่แถบลาวใต้ตั้งแต่เวียงจันทน์ลงไป รวมถึงท้องถิ่นอีสานของไทยด้วย และมีการเรียกคนลำว่า "หมอลำ" คือหมอลำ และเรียกคนเป่าแคนว่า "หมอลำแคน" (สุจิตต์ วงษ์เทศ. 2532 : 30-31) คำว่า "หมอลำ" จึงเป็นคำพูดที่พูดติดปากกันมานานตั้งแต่สมัยโบราณ

ในสมัยโบราณการศึกษาของชาวบ้านเริ่มต้นจากวัด โดยมีพระสงฆ์ (ครูบา อาจารย์ ยาคู ขาชา อ้ายจิว) เป็นผู้ศึกษาเล่าเรียนสืบทอดกันมา เรื่องราวทางศาสนาและวรรณคดีได้มีการจารึกลงไว้ในใบลาน คือมีการจาร (เขียน) ตัวหนังสือธรรม หนังสือขอม บรรยายเรื่องราวต่าง ๆ ที่ผู้ประพันธ์แต่งขึ้นลงไว้ในใบลานเป็น

จบ ๆ (เล่ม) มากบ้างน้อยบ้างขึ้นอยู่กับความยาวของเนื้อเรื่อง การเรียนหนังสือในสมัยก่อนใช้วิธีจำตัวหนังสือแบบนกขุนทอง คือหัดอ่านศัพท์เป็นคำ ๆ อ่านบททวนไปมาจนจบเล่มหรือผูกนั้น ๆ ผู้มีความจำดีจะสามารถจดจำเรื่องราวต่าง ๆ ได้มาก เรียกว่าท่องได้จนขึ้นใจ แล้วก็นำมาเรื่องราวที่จำได้มาแล้วสู่คนอื่นฟัง ลักษณะของตำราในสมัยโบราณนั้นเป็นหนังสือผูกใบลาน วิธีเก็บรักษาหนังสือเหล่านี้ คนโบราณใช้วิธีการนำเอาลำไม้ไผ่มาทะลุปล้องแล้วสอดหนังสือไว้ข้างใน มีฝาปิดอย่างดี และเรียกว่าหนังสือ "หนังสือ" ใครก็ตามที่สามารถจำเรื่องราวในหนังสือ "หนังสือ" ได้ ชาวบ้านเรียกว่า "หมอลำ" (คนลำ) (จารุวรรณ ธรรมวัตร. 2526 : 49) ดังนั้นคำว่า "หมอลำ" ในสมัยก่อนจึงหมายถึง คนที่สามารถจำเรื่องราวหรือนิทานในหนังสือ "หนังสือ" ได้เป็นอย่างดีและสามารถเล่าเรื่องที่จำได้ให้ชาวบ้านฟังได้

ในสมัยแรกเริ่มนั้นสันนิษฐานว่า "หมอลำ" คงจะมีการแสดงในงานของชาวบ้านละแวกใกล้ ๆ กับที่ "หมอลำ" อาศัยอยู่เมื่อมีงานสำคัญ เช่น งานศพ งานทำบุญบ้าน งานเทศกาลประจำปีของหมู่บ้านตามฮีตสิบสอง คองสิบสี่ สาเหตุแรกคงจะเป็นเพราะว่าผู้ที่มีความรู้ความสามารถจดจำเรื่องราวต่าง ๆ ในวรรณคดีได้ดี ได้รับการเชื้อเชิญให้มาเล่านิทานให้ชาวบ้านฟัง เพื่อให้ความสนุกสนานและความบันเทิง เช่น เวลามีคนตาย เจ้าภาพก็เชิญมาเล่านิทานให้ฟังเพื่อบรรเทาความเศร้าโศกให้แก่ญาติพี่น้องของผู้ตาย ในงานก็การเอาหนังสือผูกมาอ่านให้ผู้มาร่วมงานฟังบ้าง หรือเล่าปากเปล่าบ้าง เรื่องที่เล่ามักจะเป็นวรรณกรรมพื้นบ้าน เช่น เรื่องสังข์ศิลป์ชัย นางผมหอม กำพรว้าไก่อแก้ว เป็นต้น ชาวบ้านจะเกิดความรู้สึกตื่นเต้นไปตามท้องเรื่องที่เล่า "หมอลำ" จึงกลายเป็นดารารับเชิญไปในงานมงคลและงานอวมงคลต่าง ๆ ที่มีในหมู่บ้าน ในสมัยแรกคงไม่มีสินจ้างรางวัลอะไรมากนัก ถ้าจะมีก็คงมีค่าอ้อหรือ (ค่ายกครู) เช่น ผ้าขาวผืน เงินเฟื้อง เงินสตางค์แดง หรืออาจจะเป็นของมีค่าที่เจ้าภาพมอบให้เป็นสินน้ำใจเล็ก ๆ น้อย ๆ เรียกว่ามี "ค้าย" นิดหน่อย "หมอลำ"

จึงเป็นเพื่อนแก่เหงาได้ดี ต่อมาเมื่อมีคนติดอกติดใจกันมากก็มีการจ้างวานไปเล่า
ไปเล่าตามงานต่าง ๆ มากขึ้น ซึ่งทำให้มีพัฒนาการขึ้นมา

ศิลปะการแสดงหมอลำในขั้นแรกนั้นคงจะเป็นลักษณะของ "หมอลำพื้น"
คือการเล่าเรื่องตามพงศาวดารบ้าง ประวัติศาสตร์นิยายปรัมปราบ้าง เนื่องจากเป็น
การเล่าเรื่องพื้นเพบ้านของตน จึงเรียกว่า "หมอลำพื้น" (บุญกว้าง วาตะโยธา.
2521 : 33) ในการลำครั้งแรกนั้น "หมอลำพื้น" ไม่มีพิธีรีตองอะไรมากนัก เวลา
ที่ใช้ในการลำมีทั้งกลางวันและกลางคืน ชาวบ้านจะจุดไฟตามลานบ้าน แล้วก็ลำไป
โดยที่ผู้ลำมีผ้าขาวม้า (ผ้าด้าม) ผืนเดียวเป็นอุปกรณ์ประกอบการลำ เอาผ้าขาวม้า
พาดไหล่เฉียง แล้วก็สมมุติตามท้องเรื่อง คนฟังก็ล้อมหน้าล้อมหลัง ในการลำตาม
เรื่องต่าง ๆ นั้น หมอลำจะสมมุติให้ตนเองเป็นทั้งพระมหากษัตริย์ เสนาอำมาตย์
คนร้าย ตัวตลกครบครัน ผ้าขาวม้าใช้ได้สารพัด เช่น เล่าเรื่องตอนใดมีการขี่ม้า ผู้ลำ
จะเอาผ้าขาวม้าพับเป็นเสมือนตัวม้าแล้วขี่ไป เวลาถึงตอนที่ผู้หญิงคลอดลูก ผู้ลำจะ
ม้วน ๆ ผ้าขาวม้าให้เป็นการกแรกคลอดอุ้มใส่ตัว แล้วทำปากประกอบเสียงร้องอุแว้ ๆ
ของเด็ก ถ้าตอนใดมีการลงเรือ ก็จะสอดผ้าขาวม้าเข้าหว่างขา ทำเสมือนขี่เรือไป
ผู้ฟังก็สนุกสนานตื่นเต้นไปด้วย

ในเวลาต่อมาได้มีการนำเอาคนมาเป่าเป็นดนตรีประกอบ เพื่อเพิ่มความ
สนใจให้กับผู้ฟัง เวลาลำก็จะมีคนเป่าแคนคลอเสียงไปด้วย ในสมัยแรกนั้นคนลำไม่ค่อย
พิถีพิถันเรื่องการแต่งกาย ต่อมาได้มีการคิดหาชุดที่ดึงดูดความสนใจของผู้ฟังมาสวมใส่
เวลาลำต้องสร้างเวทีให้ลำ เมื่อในสังคมมีคนลำมากขึ้น ก็มีการแข่งขันกันในด้านกำ
ว่าใครจะมีเสียงดี มีคนติดใจมากกว่ากัน เล่าเรื่องได้มากกว่า น่าสนใจกว่า จึงทำให้
เกิดมีการแสดงเพื่อประชันกลอนเกิดขึ้น หมอลำคนใดมีความรอบรู้เรื่องราวต่าง ๆ ได้
มากก็ชนะฝ่ายตรงข้ามไป นี่คือต้นเหตุของลำโจทก์ ลำแก้ในยุคแรก ทำให้หมอลำเกิดความ
ชวนชวazy ทาบกลอนลำมากขึ้น เพื่อนำมาตอบโต้กับฝ่ายตรงข้าม บางครั้งเวลา

แสดง หมอล่าจะชักถามปัญหากันหนัก ๆ ถ้าใครพลังเวทหนีไปเลยก็มี กลอนล่านั้นผู้ล่า มักแต่งขึ้นเอง โดยอาศัยการจดจำจากหนังสือ

ศิลปะหมอล่านั้นนอกจากจะมีประโยชน์ในด้านให้ความรู้ความบันเทิงแก่ผู้ฟัง แล้ว ในสมัยโบราณยังมีคนนำไปใช้ในการรักษาคนไข้อีกด้วย เรียกว่า "ล่าผีฟ้า ผีซัง" (ทรงเจ้าเข้าทรง) บางครั้งก็ใช้ล่าให้คนฟื้นไข้ใหม่ ๆ ฟัง นับว่าศิลปะหมอล่าสามารถใช้แก้ปัญหาชีวิตด้านจิตวิทยาได้อีกด้วย เพราะบางครั้งคนไข้หายขาดจากการเจ็บป่วยจริง ๆ เพราะได้ฟังผีฟ้าผีซัง วิธีการล่าแบบนี้ จะนำคนฟื้นไข้ใหม่ ๆ มาอนชม การล่า ผู้ล่าจะล่าในลักษณะตีวงกลมล้อมรอบคนไข้ ล่าอยู่เป็นเวลาหลายวัน จนบางครั้งคนไข้ลุกขึ้นมาล่าตามก็มี เลยทำให้หายป่วย การล่าแบบผีฟ้าผีซังนี้ จะใช้คนครั้งละประมาณ 5 ถึง 10 คน ล่าวนเวียนรอบคนไข้ และมีแคนเป่าประกอบจังหวะการล่า การล่าลักษณะนี้เรียก "ล่าซัง" คนโบราณเข้าใจว่า วิญญาณของบรรพบุรุษคงมาสิงสถิตในคนไข้จึงจัดหมอล่ามาบวงสรวงให้ฟัง จะได้หายโรคและเป็นการขอขมาลาโทษ (จารุวรรณ ธรรมวัตร. 2520 : 49)

2. ประเภทของหมอล่า เจริญชัย ชนไพโรจน์ (2526 : 91-93) ได้กล่าวถึงประเภทของหมอล่าตามขั้นตอนของวิวัฒนาการและลักษณะเฉพาะอย่าง ว่าแบ่งออกเป็น 5 ประเภท คือ

2.1 หมอล่าพื้น เป็นหมอล่าผู้ชายที่ล่าคนเดียวเป็นนิทาน โดยมีหมอแคนคนหนึ่งเป่าประสานเสียง นิทานที่ใช้ล่าเป็นวรรณคดีพื้นบ้านอีสาน เช่น เรื่องการเกิด ศิลป์ชัย นางแดงอ่อน ท้าวหมาหุย ท้าวหน้าผากไกลกระเด็น บางที่เรียกว่าหมอล่านี้ว่า หมอล่าเรื่อง เพราะ พื้น แปลว่า เรื่อง เช่นเรื่องการเกิดก็เรียกว่า พื้นการเกิด เป็นต้น ทำนองที่ใช้ลามี 3 ทำนอง คือ ทำนองล่าทางสั้น-กิ่งทางยาว (ที่ตอนหลังเรียกกันว่า ทำนองล่าเดิน ในหมอล่าหมู่ หมอล่าเพลิน และหมอล่ากลอน) และทำนอง

ลำทางยาว ส่วนคนที่เป่าก็ใช้ลายใหญ่โบราณ (เสียง ลา ที่ เร มี) ลายใหญ่ธรรมดา และลายน้อย

2.2 หมอลำกลอน ลักษณะของลำกลอน ก็คือผู้ลามีทั้งชายและหญิง ลำตาม บทกลอนที่จดจำมา กลอนมีหลายแบบ เช่นกลอนเกี้ยวพาราสีกัน กลอนสวด กลอนเขิน กลอนตลก กลอนชมดงชมพู กลอนล่องยาว (ล่องช่อง) หรือ กลอนลำเตี้ย เช่น ลำเตี้ยธรรมดา เตี้ยสาละวัน เตี้ยพม่า เตี้ยศรีทันดร ลำกลอนนั้นหมอลำคนใดมีกลอนดีจะดึงดูดผู้ฟัง เพราะลำไปแล้วทำให้ผู้ฟังถึงอกถึงใจ จะได้รับความนิยมมาก ใครเสียงดี กลอนดีย่อมได้รับความนิยม และที่สำคัญหมอลำกลอนจะต้องมีปฏิภาณโวหาร สามารถตอบโต้คู่ลำให้ทันกันจึงจะสนุก ลำกลอนส่วนมากผู้ลำ ทำการลำตามบทกลอนที่จดจำมาจากครูแต่งกลอน บางครั้งก็เป็นกลอนหยาบโหลน ซึ่งผู้ฟังก็ชอบฟังเพราะได้เฮฮาสนุกสนาน ในระยะหลัง ๆ นี้กลอนลำ ได้พัฒนาไปในทางที่ดี มีการนำเอาหมอลำไปใช้ในการลำที่เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม เช่น แต่งกลอนเชิญชวนให้คนมีความสามัคคีเพื่อพัฒนาประเทศชาติ ให้ขยันหมั่นเพียรในการเลือกตั้งทุกครั้ง จากการศึกษาพบว่าหมอลำกลอนมีส่วนช่วยให้ผู้สมัครรับเลือกตั้ง ได้รับเลือกตั้งมาแล้วหลายคน

2.3 หมอลำหมู่ จากการศึกษาความเป็นมาของหมอลำ สันนิษฐานได้ว่าลำหมู่มิพัฒนาการมาจากหมอลำพื้น ในสมัยจอมพลแปลก พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี ประมาณปี พ.ศ. 2490 ได้มีหมอลำหมู่เกิดขึ้น โดยเกิดจากแนวคิดของนายคำดี สาระผล นายกสมาคมหมอลำอีสาน ที่ได้ไปเห็นการละเล่นละครที่โรงละครแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร จึงได้นำแนวคิดที่ได้มาดัดแปลงหมอลำพื้นให้กลายเป็นการแสดงที่มีตัวแสดงหลายคน เช่น มีตัวพระเอก นางเอก และอื่น ๆ ตามท้องเรื่อง ในสมัยแรกเรียกว่าหมอลำไทยคริว คือเวลาที่มีการแสดงต้องไปกันเป็นจำนวนมากแบบครอบครัว หมอลำหมู่คณะแรก คือ คณะรัตนศิลป์อินตาชัยราช จังหวัดขอนแก่น (อุดม บัวศรี. 2526 : 88-93) ปรากฏว่าหมอลำที่ดัดแปลงใหม่

นี้ได้รับความนิยมจากประชาชนมาก ในเวลาต่อมาได้มีตั้งคณะหมอลำหมู่ขึ้นทั่วภาคอีสาน อุปกรณ์ประกอบการละเล่นในระยะแรกเริ่มไม่มีอะไรมาก มีเพียง กลอง โทน แคน ฉิ่ง และฉาบ ต่อมาได้นำเอาเครื่องดนตรีของวงลูกทุ่งอื่น ๆ มาประกอบในการแสดง เรียกว่าหมอลำประยุกต์ การแสดงของลำหมู่จะมีการลำหรือแสดงไปตามเรื่องราวในวรรณคดี เช่น สังข์ศิลป์ชัย จำปาสีตัน นางผมหอม ซึ่งมีลักษณะเหมือนลิเก การแต่งกายของตัวแสดงก็วิจิตรพิสดารมากขึ้น การแสดงลำหมู่แต่ละครั้งกินเวลาประมาณ 8 ชั่วโมง จึงจบเรื่อง ในปัจจุบันหมอลำหมู่เป็นหมอลำประเภทหนึ่งที่ได้รับคามนิยมจากประชาชน

2.4 หมอลำเพลิน ลำเพลินมีพัฒนาการมาจากลำหมู่ จะแตกต่างตรงที่ลำเพลินมีลีลา จังหวะการลำเร็วกว่าลำหมู่ การแสดงของผู้ลำมีการเต้นเร็วขึ้น การลำจะมีการพออนประกอบตลอดเวลา การแต่งกายก็แบบนุ่งกระโปรงสั้นเห็นท่อนขาขาว บางคนเรียกว่า หมอลำก๊กขาว พวกหนุ่ม ๆ ชอบมาก การแต่งกายฝ่ายชายที่เป็นพระเอก พ่อพญา หรือผู้ร้ายที่เป็นตัวละครเด่น จะแต่งตัวคล้ายพวกลิเก เพราะลำเพลินมีจังหวะที่เร้าใจ สนุกสนาน ดูไปเพลินไปกับจังหวะของการลำ และมีหมอลำสาว ๆ เต้นไปเต้นมา หมอลำเพลินจะมีองค์ประกอบที่มีลักษณะแตกต่างจากหมอลำชนิดอื่นดังต่อไปนี้ (จารุวรรณ ชรรมวัตร. 2520 : 78-86)

2.4.1 ดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงลำเพลิน เดิมทีเดียวดนตรีที่ใช้ประกอบในการแสดงหมอลำเพลิน คือ แคน ซอ ซุง หรือ พิณ กลองยาว ฉิ่งฉาบ ในสมัยต่อมาดนตรีลูกทุ่งได้รับความนิยมแพร่หลายแพร่หลาย กลองยาวที่ใช้ก็เปลี่ยนไปเป็นกลองชุด กลองทอมบ้า และเพิ่มกีตาร์เบส ออร์แกนเป็นดนตรีประกอบเวลาแสดงหมอลำเพลินบางวง เช่น สาวน้อยเพชรบ้านแพง จะมีเครื่องดนตรีเข้าได้ัวประกอบอย่างครบวง และก่อนที่จะมีการแสดงหมอลำจะมีการโหมโรงด้วยการโซ้เพลงลูกทุ่งและเพลงสากลยอดนิยม เป็นการเอาใจผู้ชมก่อน และจะมีหมอลำฝ่ายหญิงออกมาเต้นโซ้ เช่นเดียวกับหางเครื่องของวงดนตรีลูกทุ่ง

2.4.2 การใช้เพลงประกอบการแสดงลำเพลิน หมอลำจะนำเพลงลูกทุ่งที่กำลังได้รับความนิยมเข้ามาแทรกในการลำเดินกลอนหรือกลอนลำเดี่ยว โดยคำนึงถึงความเหมาะสมระหว่างเรื่องราวที่กำลังแสดงกับเนื้อเพลง เช่น อาจจะใช้เพลงสมัครรักแฟน ของ สุรพล สมบัติเจริญ เพลงใจนางเหมือนทางรถ ของชัชชนะ บุญโชติ เข้าไปประกอบ บางครั้งหมอลำอาจจะอาศัยเพลงลูกทุ่งเฉพาะในส่วนของทำนอง ส่วนเนื้อเพลงจะแต่งขึ้นใหม่ให้สอดคล้องกันระหว่างกลอนลำกับกลอนเพลง

2.4.3 การแต่งกาย หมอลำเพลินเป็นหมอลำหมู่ที่รับอิทธิพลในด้านการแต่งกายและท่วงทำนองการลำจากดนตรีลูกทุ่งมากที่สุด หมอลำเพลินฝ่ายหญิงแต่งตัวคล้ายกับพวกเต้นโชว์ที่เรียกว่าหางเครื่อง คือนุ่งน้อยห่มน้อยเพื่อยั่วใจคนดู กระโปรงก็จะสั้นปิดตะโพกไว้นิดเดียว บางรายถึงกับนุ่งกางเกงขาสั้นสวมรองเท้าบู๊ตคล้ายกับพวกนักร้องตามไนท์คลับ

2.4.4 ลีลาการฟ้อนรำประกอบการลำ ปัจจุบันการแสดงลำเพลิน ผู้แสดงจะเน้นจังหวะการเต้นรำแบบใหม่ให้เข้ากับเครื่องดนตรีสมัยใหม่มากยิ่งขึ้นกว่าจะโชว์ลีลาการรำที่สอดคล้องกับการแสดงตามท้องเรื่อง หมอลำบางคนจะฝึกเต้นรำจังหวะใหม่ ๆ ก่อนที่จะออกโรงแสดงเพื่อวาดลวดลายให้ผู้ชมชื่นชอบคล้ายกับพวกรับจ้างรำวงเมื่อมีงานวัดหรืองานประจำปี

2.4.5 กลอนลำ ลักษณะกลอนลำของหมอลำเพลิน จะคล้ายกับลำเรื่องต่อกลอน แต่กลอนลำเพลินมักขึ้นต้นด้วยคำว่า "โอยนอนาง หรือโอยเดชาย" (พรเทพ วีระพล. 2535 : 53) และในบางช่วงของกลอนลำมีการนำเอาเนื้อหาและคำร้องของเพลงลูกทุ่งเข้ามาแทรก เพื่อให้ผู้ฟังเกิดความเพลิดเพลินเป็นการเปลี่ยนบรรยากาศ

2.5 หมอลำผีฟ้า เป็นหมอลำที่ใช้ลำรักษาคณไ้ ลำเป็นคณะ ใช้แคนเป่าประกอบ หมอลำผีฟ้าไม่เรียกร้องค่าจ้างรางวัล แต่ไม่ขัดข้องในการรับค่าค้ายและ

ของฝาก ที่คนไข้ต้องรักษาด้วยหมอล่าผีฟ้าก็เนื่องด้วยสาเหตุบางประการ เช่น รักษาด้วยแพทย์แผนปัจจุบันไม่หายหรือป่วยในลักษณะไม่รุนแรงและชัดเจน ไม่เจ็บปวดแต่ไม่อยากกินอาหาร บางที่ญาติพี่น้องก็ไปดูหมอประจำหมู่บ้านที่เรียกว่า "หมอมอ" "หมอโหร" หรือ "หมอส่อง" หมอก็ก็นำให้หาหมอล่าผีฟ้าไปรักษา เมื่อผีฟ้าเข้าสิงหมอล่าแล้วญาติพี่น้องก็ต้องรับสอบถามเอาข้อมูลต่าง ๆ ที่สำคัญคือสาเหตุและวิธีแก้ไข ตลอดจนรับอาสาที่จะปฏิบัติตามทุกประการ สาเหตุที่พบบ่อย ๆ ก็คือญาติพี่น้องทะเลาะกัน หรือทำลายทรัพย์สินผีปูดหรือผีอื่น ไม่ทำบุญหาบรรพบุรุษ เป็นต้น หมอล่าผีฟ้าบางที่เรียก "หมอล่าไทเทิง" หรือ "หมอล่าผีถน" หมอล่าผีฟ้าส่วนมากเป็นหญิง และผู้หญิงเป็นหัวหน้า แต่เวลาล่าต้องนั่งโสร่งแต่งตัวเป็นชาย หัวหน้าเป็นพี่ใหญ่ คนไข้เป็นน้องเล็ก

ท่านองที่ใช้ล่ำเป็นท่านองล่ำทางยาวเหมือนอย่างที่ใช้ในหมอล่าพื้น
ส่วนแคนนิยมใช้ล่ำใหญ่หรือล่ำน้อย แต่หมอแคนสมัยก่อนกล่าวว่าเดิมทีเดี่ยวใช้ล่ำโป้
ซ้าย หมอแคนที่เป่าประกอบล่ำผีฟ้าเรียกว่า "หมอม้า" เพราะถือว่าเสียงแคนเป็นพาหนะ
หรือตัวนำที่จะพาผีฟ้าเดินทาง หากไม่มี "หมอม้า" ผีฟ้าก็ไปไหนไม่ได้ เข้าใจว่าม้า
ในที่นี้คงจะเป็นม้าที่มีอิทธิฤทธิ์ สามารถเหาะเหินเดินอากาศได้อย่างมีมนวิภาบใน
วรรณคดี เรื่องการะเกด

ความเป็นมาของล่ำเพลินบ้านแพง

บ้านแพง ตำบลแพง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เป็นที่ตั้งคณะหมอล่าที่มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับของประชาชนมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน นายสุนทร รักษาเคน อดีตที่ปรึกษาคณะหมอล่าหลายคณะ ได้ให้สัมภาษณ์ว่า การก่อตั้งคณะหมอล่าในบ้านแพงครั้งแรก มีขึ้นประมาณปี พ.ศ. 2501 หมอล่าคณะแรกคือคณะเพชรสำโรง มีนายหนูจันทร์ ชาวใบเป็นหัวหน้าคณะ การแสดงของหมอล่าคณะนี้มีลักษณะเป็นการล่ำประเภทล่ำเรื่อง

ต่อกลอน ชาวบ้านเรียกว่าทำนองลาวเวียง มีดนตรีประกอบเพียงสองอย่างคือ แคนและ กลองโทน ผู้แสดงส่วนใหญ่เป็นคนในหมู่บ้าน เรื่องที่นำมาแสดงในครั้งแรก คือ เรื่อง แก้วหน้าม้า การแสดงมักใช้บริเวณลานวัด โดยจุดตะเกียงเจ้าพายุเพื่อให้เกิดแสงสว่าง ยังไม่มีการใช้เครื่องขยายเสียง โดยมีชาวบ้านจากหมู่บ้านใกล้เคียง เช่น บ้านวังยาว บ้านโคกกลาง บ้านโนนสังข์ มาว่าจ้างให้ไปแสดงและได้รับค่าจ้างครั้งละ 30-50 บาท (สุนทร รักษาเคน. 2534)

ในช่วงเวลาต่อมา นายอ่อนตา นาพูล ได้ก่อตั้งหมอลำคณะอรพูนศิลป์ขึ้น ผู้แสดงก็ใช้คนในหมู่บ้าน แต่อยู่ได้ 1-2 ปี ผู้แสดงหมอลำของคณะอรพูนศิลป์ ได้แยกตัวออกไปตั้งคณะใหม่ขึ้น คือคณะอุ่มพรศิลป์ มีนายอุ่ม วันดี เป็นหัวหน้า และได้ทำการแสดงเรื่อยมา แต่ลักษณะของการแสดงก็ไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงจากเดิมมากนัก จนกระทั่งปี พ.ศ. 2514 ได้มีการตั้งคณะหมอลำเพลินขึ้นครั้งแรกในหมู่บ้าน คือคณะอ่อนตาพัฒนา ลำเพลิน มีนายอ่อนตา นาพูล เป็นหัวหน้าคณะ ได้เชิญหมอลำจันทร์เพ็ญจากจังหวัด ชอนแก่น และหมอลำสุนทร จากจังหวัดยโสธร มาฝึกชาวบ้านให้แสดงหมอลำเพลิน การแสดงหมอลำของคณะอ่อนตาพัฒนาลำเพลิน เป็นการแสดงแบบง่าย ๆ เครื่องดนตรีประกอบด้วย กลอง โทน พิณ และแคน การแสดงในบางงานนายอ่อนตาจะขี้มกลองยาว วัดไปใช้ดนตรีประกอบ เริ่มมีการนำเครื่องเสียงมาใช้ โดยใช้ไฟฟ้าจากเครื่องทำไฟ ผู้แสดงเริ่มมีการนุ่งกระโปรงสั้น พระเอกนางเอกมีเครื่องเพชรประดับ และการแสดงมีผ้าม่านเป็นฉาก ปรากฏว่าการแสดงของคณะอ่อนตาพัฒนาลำเพลิน ได้รับความนิยมจากประชาชนทั้งในจังหวัดมหาสารคามและจังหวัดอื่น ๆ มาก เคยได้รับการว่าจ้างไปแสดงถึงอำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา สำหรับสาเหตุที่ได้รับความนิยมจากประชาชนนั้น ชาวบ้านหลายคนให้ความเห็นว่า เนื่องจากผู้แสดงของหมอลำคณะนี้ สวมเสื้อดีและมีรูปร่างกายตาสวยงาม และมีจังหวะลีลาในการเต้นที่เข้าใจ

หลังจากที่คณะอ่อนตาพัฒนาลำเพลิน ได้ยุบตัวเองลงเพราะผู้แสดงหลายคน

มีครอบครัว ผู้แสดงที่เคยสังกัดคณะอ่อนตาพัฒนาลำเพลิน ได้ทำการตั้งคณะหมอลำเพลินขึ้นอีกหลายคณะ และได้ทำการแสดงเรื่อยมา คณะลำเพลินดังกล่าว ได้แก่ คณะสายทองรุ่งลำเพลิน คณะ ท.สามัคคี คณะ ส.ทองนากลำเพลิน คณะสำโรงเพชรชมพู เป็นต้น ถึงแม้ว่าจะเกิดลำเพลินขึ้นหลายคณะในบ้านแพง แต่การแสดงก็ยังไม่โดดเด่นเท่าใดนัก

การแสดงของคณะลำเพลินบ้านแพง เริ่มมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปอีกครั้งหนึ่ง เมื่อมีการตั้งลำเพลินคณะสาวน้อยเพชรบ้านแพงขึ้นใน พ.ศ. 2520 โดยนายสงกรานต์ นามวงษา เป็นหัวหน้าคณะผู้แสดง ส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านแพงและมาจากหมอลำคณะอ่อนตาพัฒนาลำเพลินและคณะส.ทองนากลำเพลิน ในปี พ.ศ. 2527 มีการตั้งคณะบัววิมบิงรุ่งลำเพลินขึ้น มีนายแหล่ ทบแปเป็นหัวหน้า ผู้แสดงส่วนใหญ่มาจากคณะ ส. บุญกว้าง บ้านโนนเมือง และในปี พ.ศ. 2522 ได้ตั้งคณะเมขลาลำเพลินขึ้น โดยมีนายประสิทธิ์ วันดีเป็นหัวหน้าคณะ ผู้แสดงบางส่วนมาจากหมอลำคณะสายทองรุ่งตะวันลำเพลิน และอ่อนตาพัฒนาลำเพลิน รายละเอียดเกี่ยวกับคณะหมอลำบ้านแพงปรากฏในตาราง 3 (จันทร์ ชาวใบ. 2535)

ตาราง 3 คณะหมอลำของบ้านแพง ตำบลแพง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

ร	ชื่อคณะ	ปีที่ก่อตั้ง	ประเภท	หัวหน้าคณะ	มาจาก
1	เพชรสำโรง	2501	ลำห่ม	นายหนูจันทร์ ชาวใบ	
2	อรพูนศิลป์	2501	ลำห่ม	นายอ่อนตา นาพุล	
3	อุ่มพรศิลป์	2504	ลำห่ม	นายอุ่ม วันดี	

ตาราง 3 (ต่อ)

ที่	ชื่อคณะ	ปีที่ก่อตั้ง	ประเภท	หัวหน้าคณะ	มาจาก
4	อ่อนตาพัฒนาลำเพลิน	2514	ลำเพลิน	นายอ่อนตา นานพูล	อรพูนฯ
5	สายทองรุ่งตะวันลำเพลิน	2514	ลำเพลิน	นายเชียน วันทา	
6	ส.ทองนาคลำเพลิน	2517	ลำเพลิน	นายรอด ดวงนาราด	อ่อนตาฯ
7	ท.สามัคคี	2518	ลำเพลิน	นายท่า ศรีหาโคตร นายทวี โศภกรวด	สายทองฯ
8	ลำโรงเพชรชมพู	2518	ลำเพลิน	นายทองสุข ทวีชัย	
9	สาวน้อยเพชรบ้านแพง	2520	ลำเพลิน	นายสงกรานต์ นามวงษา	
10	บัวริมบึงรุ่งลำเพลิน	2522	ลำเพลิน	นายหล่อ ทบแป	ส.บุญกว้าง
11	เมขลาลำเพลิน	2527	ลำเพลิน	นายประสิทธิ์ วันดี	

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2520 เป็นต้นมา นับได้ว่าเป็นช่วงเวลาของลำเพลินบ้านแพง เป็นลำเพลินที่ได้รับความนิยมจากประชาชนมากที่สุด ทั้งนี้ในการลำเพลินแต่ละคณะ ต่างมีจุดเด่นที่เป็นแรงจูงใจทำให้ผู้ชมชื่นชอบ เช่น คณะสาวน้อยเพชรบ้านแพง จะมีการโชว์เพลงและลีลาการเต้นที่เร้าใจ ตัวตลกให้อารมณ์ขันกับผู้ชมได้ดี คณะบัวริมบึงรุ่งลำเพลินมีพระเอกและนางเอกที่เสียงดี คณะเมขลาลำเพลินมีการดำเนินเรื่องที่น่าสนใจ เป็นต้น จากความสามารถของคณะลำเพลินทั้งสามคณะดังกล่าว จึงทำให้แต่ละ

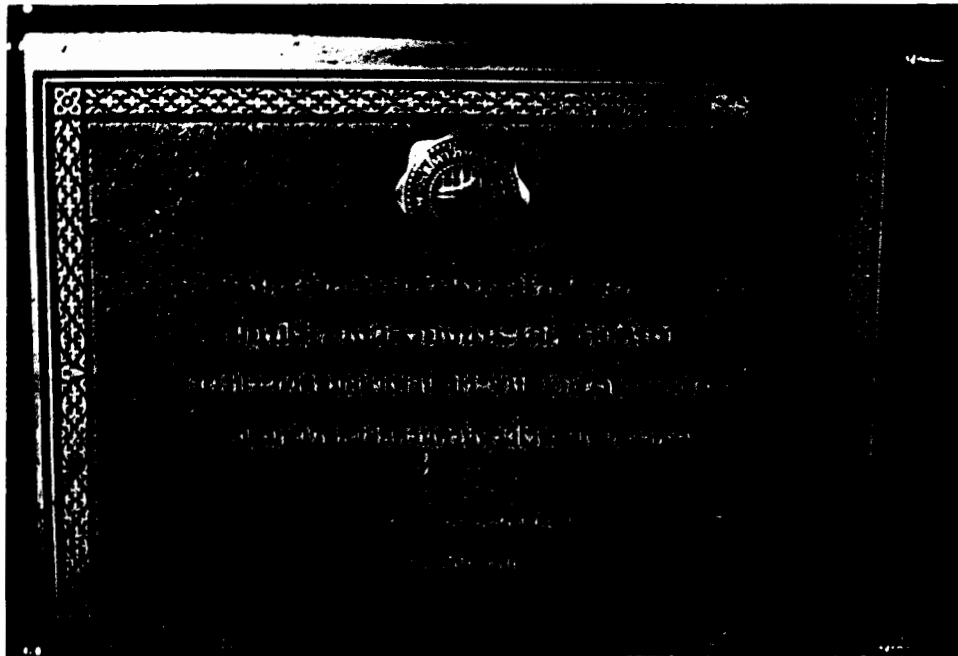
คณะเป็นที่นิยมของประชาชนตามหมู่บ้านต่าง ๆ ทั้งในจังหวัดมหาสารคามและต่างจังหวัด ในบางปีเคยเดินทางไปแสดงถึงต่างประเทศก็มี (แหล่ง ทบแป. 2535)

นอกจากนี้คณะลำเพลินของบ้านแพงยังได้รับรางวัลชนะเลิศการประกวดหมอลำเพลินหลายรายการ เช่น คณะสาวน้อยเพชรบ้านแพง ได้รับรางวัลชมเชยการประกวดหมอลำชิงชนะเลิศแห่งประเทศไทย ปี พ.ศ. 2532-2533 ณ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม คณะเมขลาลำเพลินได้รับรางวัลชนะเลิศอันดับ 2 ในการประกวดหมอลำเพลินประจำปี พ.ศ. 2532-2533 และคณะบัวริมบึงรูงลำเพลินได้รับรางวัลชนะเลิศการประกวดหมอลำเพลินประจำปี พ.ศ. 2535

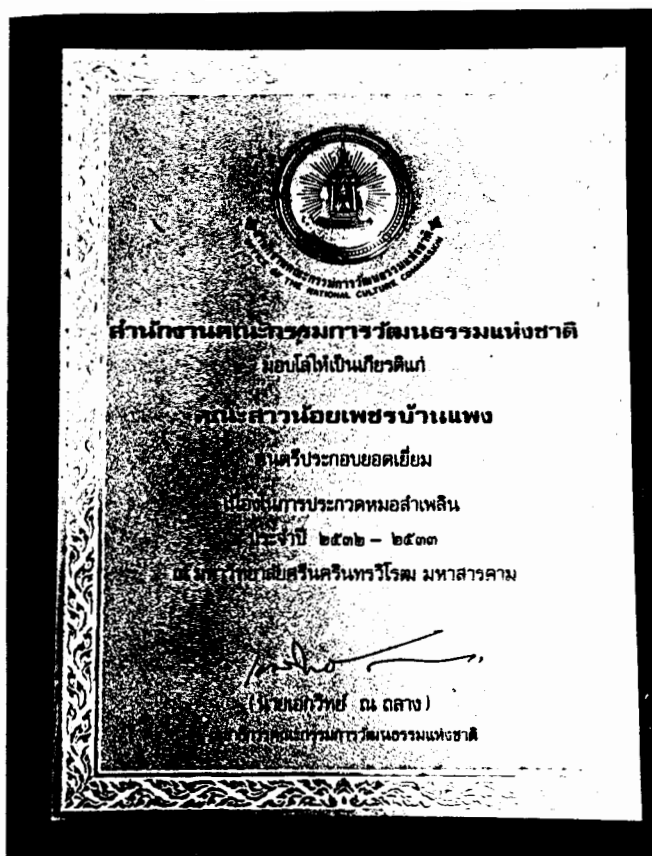
จากการศึกษาประวัติความเป็นมาของลำเพลินบ้านแพง พอสรุปได้ว่า หมอลำที่บ้านแพงได้มีการก่อตั้งคณะหมอลำมาเป็นเวลานาน และได้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องเรื่อยมา ผู้ก่อตั้งและผู้แสดงและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องอื่น ๆ ส่วนใหญ่เป็นคนในหมู่บ้าน และมีการเรียนรู้วิธีการแสดงจากบิดามารดา ซึ่งเป็นหมอลำเก่า นับได้ว่าผู้แสดงส่วนใหญ่เป็นศิลปินโดยสายเลือด สาเหตุที่หมอลำเพลินบ้านแพงได้รับความนิยมจากประชาชนทั่วไปนั้น เนื่องจากหมอลำแต่ละคณะมีการปรับปรุงการแสดงให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนอยู่เสมอ

ภาพประกอบ 1 โฉนดรางวัลชนะเลิศการประกวดหมอลำเพลิน ประจำปี 2534-2535

ภาพประกอบ 2 โฉนดวัลรองชนะเลิศ ลำดับที่ 2 คณะเมขลาหมอลำเพลิน

ภาพประกอบ 3 โล่รางวัลดนตรีประกอบยอดเยี่ยม คณะสาวน้อยเพชรบ้านแพง

ขั้นตอนการแสดงลำเพลินบ้านแพง

ขั้นตอนการแสดงของหมอลำนับว่าเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้คณะหมอลำได้รับความนิยมจากประชาชน ทั้งนี้เพราะขั้นตอนการแสดงเป็นลำดับการนำเสนอความบันเทิงของผู้แสดงที่มอบให้แก่ประชาชนที่มาชม ถ้าหมอลำคณะใดมีขั้นตอนการแสดงที่เหมาะสม ผู้ชมจะเกิดความบันเทิง ตื่นเต้นเร้าใจ และเกิดความนิยมชมชอบ และจะได้รับการว่าจ้างให้ไปแสดงในงานตามโอกาสต่าง ๆ เสมอ ในทางตรงกันข้ามถ้าคณะใดมีการแสดงที่ไม่เหมาะสมแล้วก็จะส่งผลให้ผู้ชมเกิดความเบื่อหน่าย

จากการศึกษาขั้นตอนการแสดงของลำเพลินบ้านแพง ตำบลแพง อำเภอ
โกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม พบว่า ลำเพลินบ้านแพงแต่ละคณะมีขั้นตอนการแสดง
ที่คล้ายคลึงกัน จะแตกต่างกันบ้างก็เป็นเพียงรายละเอียดปลีกย่อย ขั้นตอนการแสดง
ของหมอลำแต่ละคณะแสดงไว้ในตาราง 4

ตาราง 4 ขั้นตอนการแสดงของลำเพลินบ้านแพง

ส่วน้อยเพชรบ้านแพง	บัวริมบึงรุ่งลำเพลิน	เมฆลาลำเพลิน
1. ไหว้ครู	1. ไหว้ครู	1. ไหว้ครู
2. โข้วว่ง	2. เพลงสรรเสริญพระบารมี	2. เพลงสรรเสริญพระบารมี
3. เพลงสตริง	3. โข้วว่ง	3. การแสดงเทอดพระเกียรติ
4. ร่ายกครู	4. เพลงสตริง	4. เพลงสตริง
5. เพลงลูกทุ่ง/หมอลำ	5. เพลงลูกทุ่ง/หมอลำ	5. เพลงลูกทุ่ง/หมอลำ
6. การแสดงหมอลำ	6. การแสดงหมอลำ	6. การแสดงหมอลำ
7. เพลงส่งท้าย	7. ล้ำลา	7. เพลงส่งท้าย
8. เพลงสรรเสริญ พระบารมี	8. เพลงสรรเสริญพระบารมี	8. เพลงสรรเสริญพระบารมี

จากตาราง 4 จะเห็นได้ว่าขั้นตอนการแสดงของลำเพลินบ้านแพง มีดังนี้

1. การไหว้ครู จะมีขึ้นก่อนการแสดง หมอลำเพลินบ้านแพงทั้ง 3 คณะ

จะต้องจัดให้มีการไหว้ครูก่อนเสมอ เช่นเดียวกับกับการแสดงของหมอลำทั่วไป ทั้งนี้เพราะหมอลำเพลินก็เป็นศิลปินเช่นเดียวกับศิลปินอื่น ๆ ที่ต้องมีการบูชาครู ต้องเคารพและมีการปฏิบัติบูชาครู เพื่อเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจในการแสดง ทำให้ผู้แสดงเกิดความเชื่อมั่นว่าคาถาอาคมที่ครูหมอลำครอบให้หรือเป่ากระหม่อมให้เมื่อฝากตัวเป็นศิษย์ คือทำให้หมอลำคนนั้นจดจำกลอนได้ดี มีคนรัก คนเมตตา เสียงที่ลำกึ่งดีไม่ตก เพื่อทำให้รูปลักษณ์ที่ไม่สวยงามกลับกลายเป็นรูปลักษณ์ที่สวยงามในสายตาของผู้ชม (โศภิตสุดา อนันตริกษ์. 2534 : 35) การไหว้ครูของหมอลำแต่ละคณะของลำเพลินบ้านแพงจะคล้ายคลึงกัน ผู้นำในการไหว้ครูได้แก่หัวหน้าคณะ เครื่องบูชาครูนี้เรียกว่า "ค้าย้อ" ซึ่งเจ้าภาพจัดเตรียมไว้ ตามที่คณะหมอลำต้องการ ค่าค้ายประกอบด้วย ดอกไม้ 5 คู่ หรือ 8 คู่ เทียนเล่มเล็ก 5 คู่ เทียนเล่มใหญ่ ๕ คู่ ธูป 1 ห่อ เหล้าขาว 1 ขวด บุหรี่ 1 ซอง กระจกส่องหน้า 1 บาน หวีผม 1 อัน น้ำมันทาผม 1 ขวด ไข่ไก่ดิบ 1 ฟอง ผ้าถุง 1 ผืน ผ้าขาว 1 วา และที่จะขาดไม่ได้คือเงินค่าครู ซึ่งทั้งสามคณะจะใช้เงินจำนวน 16 บาท

ผู้แสดงแต่ละคนแต่งตัวตามบทบาทที่ได้รับ ผู้แสดงทุกคนจะมานั่งล้อมวงเครื่องบูชาครู หัวหน้าคณะจะทำการไหว้ครูเป็นคนแรก เป็นการบอกกล่าวเพื่อขอให้การแสดงผ่านไปด้วยดี ไม่มีอุปสรรคหรือเรื่องร้ายใด ๆ ในระหว่างการแสดงดำเนินอยู่ จากนั้นผู้แสดงคนอื่น ๆ ก็จะเข้ามาไหว้ เมื่อไหว้ครูเสร็จเรียบร้อยแล้วผู้แสดงในคณะจะมีการคุกเข่าขอขมาผู้อาวุโส ผู้กำกับการแสดง หรือหัวหน้าคณะ เพื่อเป็นการขอพรและขอขมาถ้าการแสดงมีการล่วงเกินกัน ขณะเดียวกันผู้แสดงด้วยกันก็มีการไหว้ขอขมาซึ่งกัน ถ้าบทบาทการแสดงมีการล่วงเกินซึ่งกันและกันทั้งทางกายและทางวาจา เมื่อไหว้ครูเรียบร้อยแล้วหัวหน้าคณะจะรินเหล้าแจกให้สมาชิกคณะหมอลำดื่ม

ภาพประกอบ 4 การไหว้ครูของคณะนิเวศน์บึงรูงล่าเพลิน

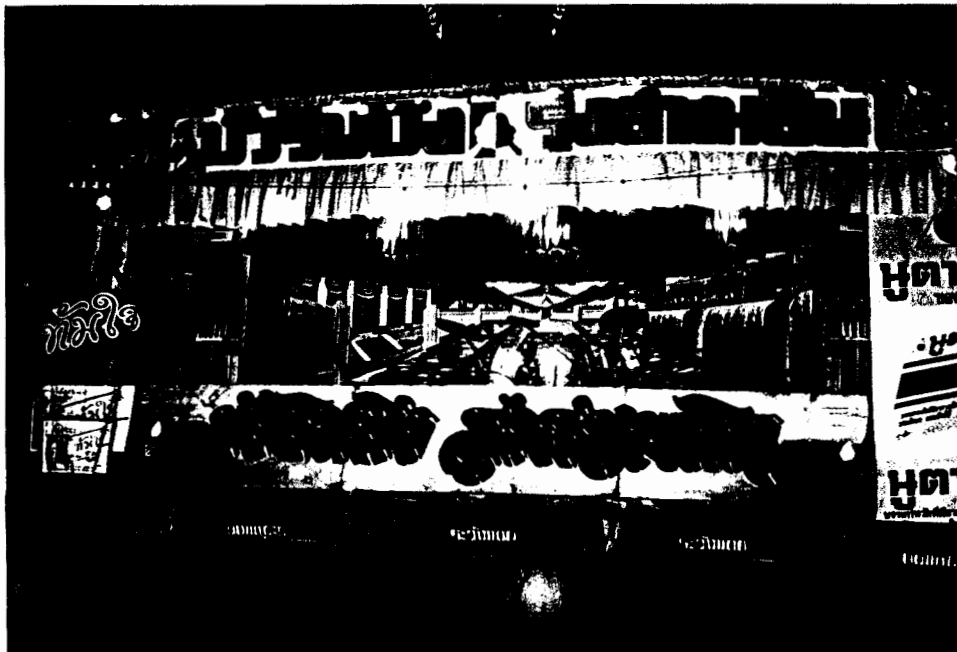

ภาพประกอบ 5 การไหว้ครูของคณะส่วน้อยเพชรบ้านแพง

ภาพประกอบ 6 การแต่งตัวก่อนแสดงของหมอลำ

2. การเปิดการแสดง เป็นการเริ่มแสดง โดยแต่ละคณะมีขั้นตอนการเริ่มที่แตกต่างกัน กล่าวคือ คณะบัววิมบิงรุ่งล่าเพลินเริ่มด้วยเพลงสรรเสริญพระบารมี เมื่อไหว้ครูเสร็จ ผู้แสดงจะอัญเชิญธงชาติ และพระบรมฉายาลักษณ์ ออกมายืนหน้าเวที ดนตรีบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี เพื่อถวายความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ เรียกว่าการแสดงเทอดพระเกียรติ เสร็จแล้วเป็นการใช้เพลงเพื่อหมโรง ส่วนคณะสาวน้อยเพชรบ้านแพวงจะเปิดการแสดงโดยการโชว์วง โดยบรรเลงเพลงเป็นการหมโรง ต่อด้วยเพลงสตริงและการรำยกรคือให้พระเอกและนางเอกออกมาแสดงการรำประกอบดนตรีเพื่อเป็นการยกครูก่อนแสดง และคณะเมขลาล่าเพลินเริ่มด้วยการบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี การแสดงเทอดพระเกียรติ และต่อด้วยการโชว์วงด้วยเพลงบรรเลง ขณะที่บรรเลงจะมีหางเครื่องออกมาเต้นประกอบ (สุนทร รัชชาเคน. 2535)

ภาพประกอบ 7 เวทีหมอลำที่พร้อมจะทำการแสดง

ภาพประกอบ 8 การแสดงเทอดพระเกียรติเพื่อเปิดแสดง

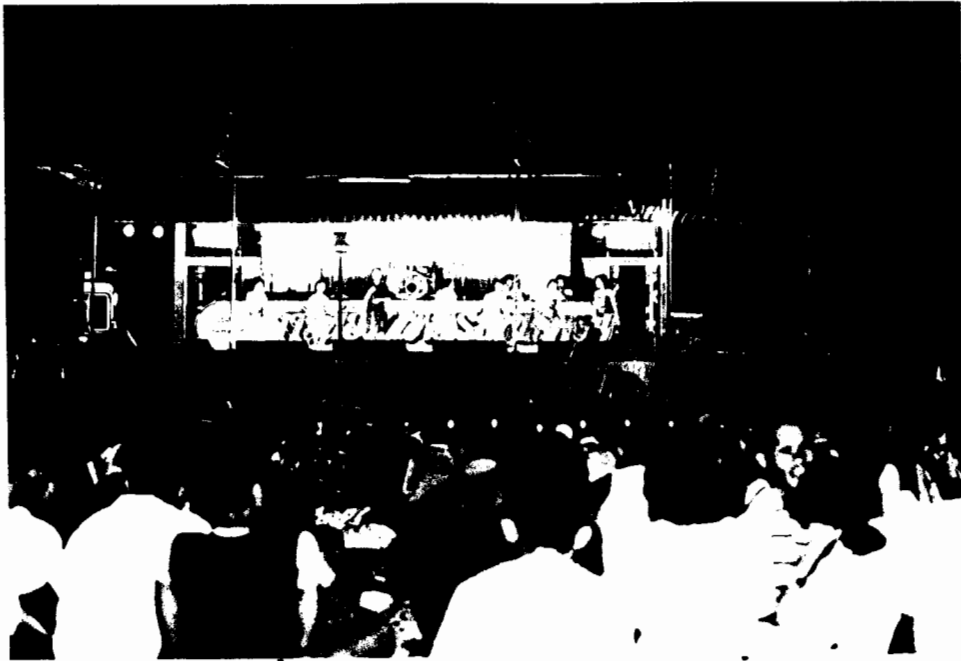

ภาพประกอบ 9 ทางเครื่องเตรียมต้นโชว์

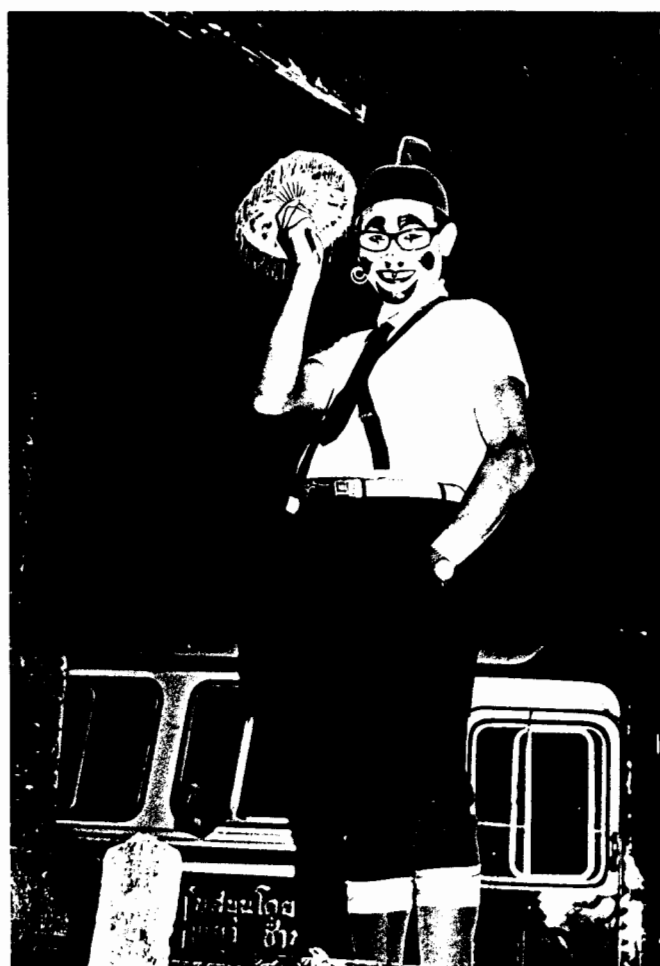
ภาพประกอบ 10 โฆษกพบกับท่านผู้ชม

3. การเดินโชว์ เมื่อทำการเปิดการแสดงผ่านไป แต่ละคณะจะมีพิธีกร หรือโฆษกออกมาพบปะกับผู้ชม มีการจัดเพลงประกอบและมีทางเครื่องแต่งกายด้วยชุดที่สวยงามออกมาเดินประกอบเพลง เป็นการเรียกร้องความสนใจจากท่านผู้ชม แต่ละคณะจะจัดเพลงเดินโชว์คณะละไม่เกิน 20 เพลง หรือใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมง เพลงที่ใช้ประกอบการเดินโชว์จะมีทั้งเพลงสตริง เพลงลูกทุ่ง และหมอลำ

ภาพประกอบ 11 การเดินโชว์ของทางเครื่อง

4. การลำ เป็นการแสดงหมอลำเป็นเรื่องราว เริ่มการแสดงโดยมี ตัวละครออกมาแสดงหมอลำตามเนื้อเรื่อง เช่น ตัวพระยา นางพระยา โอรส ธิดา ฤาษี นางเอก ตัวโกง ตัวตลก และอื่น ๆ ดำเนินเรื่องด้วยกลอนลำและการเจรจา เป็นถ้อยคำสัมผัสคล้องจองกัน แสดงไปเรื่อย ๆ เป็นฉาก ๆ ตามเรื่องที่แสดงไป จนจบเรื่องหรือจนสว่าง การลำบางครั้งไม่จำเป็นต้องจบเรื่อง ซึ่งอาจจะแสดง ไม่จบเรื่องก็ได้

ภาพประกอบ 12 ตัวตลก

ภาพประกอบ 13 การล่า

ภาพประกอบ 14 การพากย์ประกอบการแสดง

5. การลา เมื่อกะว่าถึงเวลาสมควรแล้วจะยุติการดำเนินเรื่อง ทุกคณะ จะมีการแสดงที่เป็นการลา เป็นการแสดงครั้งสุดท้ายเพื่อเป็นการอำลาจากท่านผู้ชม บางที่เรียกเพลงส่งท้าย แต่ละคณะจะมีการลาที่ไม่เหมือนกัน กล่าวคือ คณะบัวริมบึง รุ่งล่าเพลิงจะลาโดยการให้พระเอกและนางเอกออกมาล่าเต้ยออกมาล่าเต้ยประมาณ 8 กลอน ส่วนคณะสาวน้อยเพชรบ้านแพง และคณะเมขลาล่าเพลิงจะลาผู้ชมด้วยการ ร้องเพลงโห่และการเต้นโห่อีกรอบ ซึ่งจะร้องประมาณ 8-10 เพลง หมอล่าเพลิง บ้านแพงทุกคณะจะจบการแสดงครั้งสุดท้ายด้วยการบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี

ภาพประกอบ 15 การลาล่า

สภาพเศรษฐกิจ สังคมของผู้สร้างและผู้แสดงลำเพลินบ้านแพง

การศึกษาลำเพลินบ้านแพง ตำบลแพง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาสภาพเศรษฐกิจและสังคมของบุคคล 2 กลุ่ม กลุ่มแรก ได้แก่ หัวหน้าคณะ ผู้เขียนบท และผู้ฝึกหรือผู้กำกับการแสดง กลุ่มที่สอง ได้แก่ โฆษก นักดนตรี ทางเครื่อง และหมอลำ ทั้งนี้เพราะบุคคลทั้งสองกลุ่มมีบทบาทสำคัญที่ทำให้คณะลำเพลิน มีชื่อเสียง และดำรงอยู่ได้ ผู้ศึกษาได้ทำการจำแนกสภาพพื้นฐานของบุคคลดังกล่าวออกเป็น 2 ด้าน ได้แก่

1. สภาพทางเศรษฐกิจ
2. สภาพทางสังคม

นอกจากการศึกษาสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมแล้ว ผู้ศึกษายังได้ทำการศึกษาความคิดเห็นของประชาชนในพื้นที่ต่าง ๆ ที่เป็นผู้ชมการแสดงที่มีต่อการแสดงของลำเพลินบ้านแพงทั้ง 3 คณะ ซึ่งประกอบด้วยความคิดเห็นที่มีต่อการจัดขึ้นตอนในการแสดง ลักษณะการแสดงที่ชื่นชอบ ความรู้สึกที่มีต่อผู้สร้าง ผู้แสดง และความคิดเห็นอื่น ๆ ผลการศึกษาปรากฏในแต่ละขั้นตอนดังต่อไปนี้

สภาพทางเศรษฐกิจของผู้สร้างและผู้แสดง

ฐานะทางเศรษฐกิจของบุคคลในแต่ละชุมชนจะเป็นเครื่องชี้ฐานะความเป็นอยู่ และวิถีการดำเนินชีวิตของบุคคลในชุมชน เช่น คนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี ก็มักจะเป็นผู้ความเป็นอยู่ดี มีความรู้มาก มีโลกทัศน์ที่กว้าง เพราะมีโอกาสที่จะพบปะสมาคมกับคนอื่นมาก และมักจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมกับชุมชนมากตามไปด้วย ดังนั้นฐานะ

ทางเศรษฐกิจของบุคคลในชุมชน ก็เป็นส่วนสำคัญที่ชี้ให้เห็นถึงสภาพในด้านอื่น ๆ ของชุมชนนั้น ๆ ได้เช่นกัน (คำสอน สีชมภู. 2531 : 46) การศึกษาสภาพเศรษฐกิจและสังคมของผู้สร้างและผู้แสดงลำเพลินบ้านแพง ตำบลแพง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ผู้วิจัยได้แยกประเด็นที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

อาชีพหลักและอาชีพรอง

การแสดงหมอลำเพลินเป็นอาชีพที่ทำรายได้ให้กับผู้สร้างและผู้แสดง นอกเหนือรายได้จากการทำนา และการทอ絲ออก ซึ่งเป็นอาชีพที่สำคัญของผู้สร้างและผู้แสดงการมีอาชีพเสริมนั้นว่ามีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งต่อการยกฐานะทางเศรษฐกิจของประชาชนในชนบท ทั้งนี้เพราะถ้าชาวชนบทประกอบอาชีพการเกษตรเพียงอย่างเดียว ก็จะมีรายได้เพียงหนึ่งหรือสองครั้งในรอบปีหนึ่ง ๆ เท่านั้น แต่ถ้าชาวชนบทมีอาชีพเสริมก็จะช่วยเพิ่มรายได้และช่วยลดภาระหนี้สินได้อีกด้วย (เพียรพรรค ทศคร. 2530 : 55) จากการศึกษาลำเพลินบ้านแพงพบว่าผู้สร้าง ผู้แสดงที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งมีจำนวนทั้งหมด 105 คน ทำนาเป็นอาชีพหลัก จำนวน 103 คน คิดเป็นร้อยละ 98.10 ส่วนผู้แสดงอีก 2 คน คิดเป็นร้อยละ 1.90 มีอาชีพหลักคือ การค้าขาย และรับจ้างทั่วไปอย่างละ 1 คน ถึงแม้ว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอาชีพหลักทำนาก็ตาม แต่ผลผลิตที่ได้บางคนก็ไม่เพียงพอกับการบริโภคในครัวเรือน รายละเอียดเกี่ยวกับผลผลิตที่ได้แต่ละฤดูกาล แสดงไว้ในตาราง 5

ตาราง 5 ปริมาณผลผลิตที่ได้จากการทำนาในแต่ละปี

ปริมาณผลผลิต	จำนวน	ร้อยละ
เพียงพอ	59	56.19
ไม่เพียงพอ	46	43.81
รวม	105	100.00

จากตาราง 5 จะเห็นว่าผู้สร้าง และผู้แสดงหมอลำเพลินบ้านแพงที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง สามารถผลิตข้าวได้เพียงพอสำหรับการบริโภคในครัวเรือนเพียง 59 คน หรือร้อยละ 56.19 ส่วนอีก 46 คนหรือร้อยละ 43.81 ผลิตข้าวได้ไม่เพียงพอกับการบริโภคในครัวเรือน ต้องหารายได้จากที่อื่นมาซื้อข้าวเพื่อบริโภค ทั้งนี้มีสาเหตุเนื่องมาจากผู้สร้าง และผู้แสดงเหล่านี้มีปริมาณพื้นที่ทำกินน้อย จึงทำให้ได้ผลผลิตน้อยเช่นเดียวกัน เกี่ยวกับพื้นที่ทำกินของผู้สร้าง และผู้แสดง แสดงปรากฏดังตาราง 6

ตาราง 6 ขนาดพื้นที่ทำกินของผู้สร้างและผู้แสดงล่าเพลินบ้านแพง

ขนาดพื้นที่ที่ถือครอง (ไร่)	จำนวนผู้ถือครอง (คน)	ร้อยละ	หมายเหตุ
ไม่มีพื้นที่ทำกิน	18	17.14	เช่าที่ทำกิน
1- 5	24	22.86	
6-10	40	38.10	
11-15	14	13.33	
16-20	9	8.57	
รวม	105	100.00	

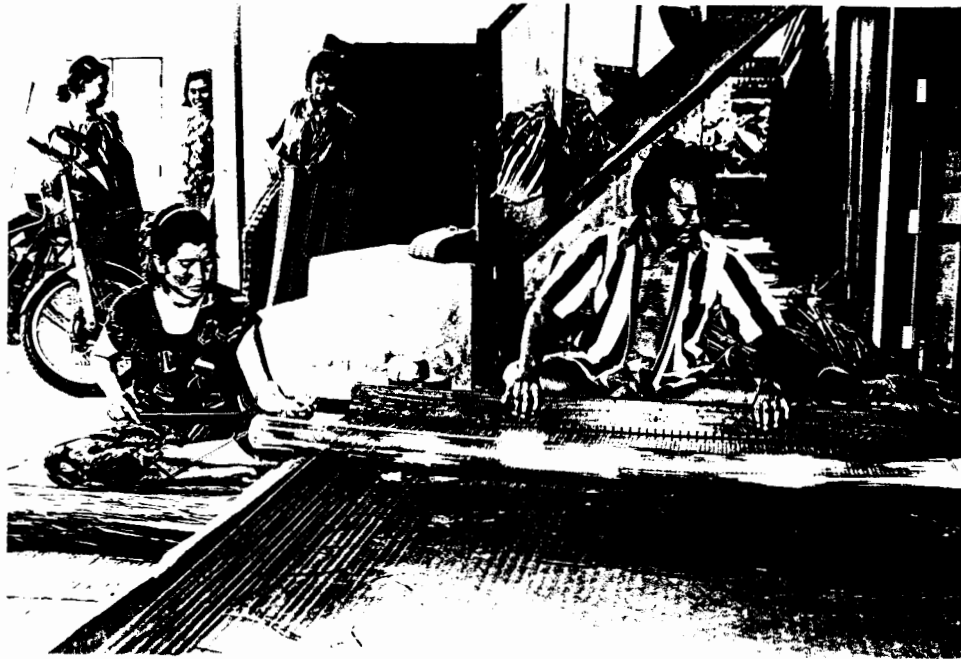
จากตาราง 6 แสดงให้เห็นว่าผู้สร้าง และผู้แสดงล่าเพลินบ้านแพงที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 105 คน มีขนาดพื้นที่ที่ถือครองมากน้อยแตกต่างกัน กล่าวคือ มีพื้นที่ทำกิน 6-10 ไร่มากที่สุด ร้อยละ 38.10 รองลงมาคือมีพื้นที่ทำกิน 1-5 ไร่ ร้อยละ 22.86 ไม่มีที่ทำกิน ร้อยละ 17.14 พื้นที่ทำกิน 11-15 ไร่ ร้อยละ 13.33 และสุดท้ายมีพื้นที่ทำกิน 16-20 ไร่ ร้อยละ 8.57 ตามลำดับ เป็นที่น่าสังเกตว่าไม่มีผู้สร้างและผู้แสดงใดเลยที่มีพื้นที่ทำกินเกิน 20 ไร่ จะเห็นว่าการที่พื้นที่ทำกินน้อย น่าจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผลผลิตของชาวบ้านไม่เพียงพอต่อการบริโภค จากการสอบถามชาวบ้านแพง พบว่าวิธีการแก้ปัญหา คือ การประกอบอาชีพรองเพื่อเป็นการเพิ่มรายได้แก่ครอบครัว

จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านที่เป็นผู้แสดงที่ได้ผลผลิตจากการทำนาไม่เพียงพอ สำหรับการบริโภคในครัวเรือน พบว่า วิธีแก้ปัญหา คือการประกอบอาชีพรอง ซึ่งมีหลายอาชีพแตกต่างกันไป เช่น การทอเสื่อกก รับจ้างทั่วไป เลี้ยงไหม แสดงหมอลำ เป็นต้น รายละเอียดเกี่ยวกับอาชีพรอง ดังตาราง 7

ตาราง 7 จำนวนผู้สร้างและผู้แสดงลำเพลินบ้านแพง จำแนกตามอาชีพรอง

อาชีพ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
แสดงหมอลำอย่างเดียว	58	55.24
ทอเสื่อกก	39	37.14
เลี้ยงไหม	5	4.76
อื่น ๆ	3	2.86
รวม	105	100.00

จากตาราง 7 จะเห็นว่านอกเหนือจากการทำนาแล้วผู้สร้างและผู้แสดงลำเพลิน แสดงหมอลำเป็นอาชีพรองเพียงอย่างเดียวมากที่สุด คือ ร้อยร้อย 55.24 รองลงมาได้แก่ การทำเสื่อกก ร้อยละ 37.14 เลี้ยงไหม ร้อยละ 4.76 และอาชีพอื่น ๆ เช่น ช่าง การรับจ้างทั่วไป และทอผ้า ร้อยละ 2.86 ตามลำดับ เป็นที่น่าสังเกตว่ามีผู้มีอาชีพรอง คือการทอเสื่อกกทั้งหมดเป็นชาวบ้านแพง ทั้งนี้เพราะการทอเสื่อกกเป็นอาชีพรองที่สำคัญของชาวบ้านแพงนั่นเอง

ภาพประกอบ 16 การทอเสื่อกก อาชีพรองที่สำคัญของชาวบ้าน

รายได้

รายได้ของแต่ละครอบครัวเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นว่าสภาวะทางเศรษฐกิจของแต่ละครอบครัวนั้นอยู่ในระดับใด ในการสัมภาษณ์เพื่อการสำรวจในครั้งนี้ กำหนดช่วงรายได้ของครอบครัวผู้สร้างและผู้แสดงในรอบ 1 ปี เป็น 4 ช่วง คือ ไม่เกิน 20,000 บาทต่อปี 20,001-30,000 บาทต่อปี 30,001-40,000 บาทต่อปี และตั้งแต่ 40,001 บาทต่อปีขึ้นไป การกำหนดรายได้ต่อปีนั้นกำหนดเป็นรายได้สุทธิทั้งหมด ที่ยังไม่รวมหักรายจ่าย เพราะจากการสอบถามหลาย ๆ คน เกี่ยวกับรายได้สุทธิที่ต่อปีมักได้รับคำตอบว่าไม่เหลือ ดังนั้นการกำหนดรายได้ต่อปีในการศึกษานี้ จึงหมายถึงรายได้เฉลี่ยทั้งหมดต่อปี ทั้งรายได้ที่ได้จากการทำนา ทำไร่ ทอเสื่อกก แสดงล่าเพลิน ฯลฯ

จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านซึ่งเป็นผู้สร้างและผู้แสดงลำเพลินบ้านแพง พบว่าแต่ละคนมีรายได้เฉลี่ยแตกต่างกันไป รายละเอียดเกี่ยวกับรายได้เฉลี่ยต่อปีของครอบครัวผู้สร้างและผู้แสดงลำเพลินบ้านแพง ดังตาราง 8

ตาราง 8 รายได้เฉลี่ยต่อปีของครอบครัวผู้สร้างและผู้แสดงลำเพลินบ้านแพง

รายได้เฉลี่ยต่อปี (บาท)	จำนวน (ครอบครัว)	ร้อยละ
ไม่เกิน 20,000	43	40.95
20,001-30,000	31	29.52
30,001-40,000	19	18.10
มากกว่า 40,000	12	11.43
รวม	105	100.00

จากตาราง 8 แสดงให้เห็นว่าครอบครัวของผู้สร้างและผู้แสดงลำเพลินบ้านแพงมีรายได้เฉลี่ยมากน้อยแตกต่างกัน กล่าวคือ มีรายได้เฉลี่ยต่อปีไม่เกิน 20,000 บาทมากที่สุด จำนวน 43 ครอบครัวหรือร้อยละ 40.95 รองลงมา คือรายได้เฉลี่ยต่อปี 20,001-30,000 บาท จำนวน 31 ครอบครัวหรือร้อยละ 29.52 รายได้เฉลี่ยต่อปี 30,001-40,000 บาท จำนวน 19 ครอบครัวหรือร้อยละ 18.10 และ

รายได้เฉลี่ยต่อปี 40,001 บาทขึ้นไป จำนวน 12 ครอบครัวหรือร้อยละ 11.43 ตามลำดับ จากตัวเลขดังกล่าวจะเห็นได้ว่ารายได้เฉลี่ยต่อปีของครอบครัวของผู้สร้างและผู้แสดงยังอยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างต่ำ ทั้งนี้อาจมีสาเหตุเนื่องมาจากการมีที่ทำกินน้อยหรือบางคนต้องเช่าที่ทำกิน รายได้ส่วนใหญ่จึงได้มาจากอาชีพรองดังได้กล่าวมาแล้ว

รายได้จากการแสดงลำเพลิน นับว่าเป็นรายได้ที่สำคัญต่อครอบครัวของผู้สร้างและผู้แสดงลำเพลินเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เพราะครอบครัวผู้สร้างและผู้แสดงบางคนมีรายได้หลักและเป็นตัวเงินที่แท้จริงจากการแสดงลำเพลินเพียงด้านเดียว ดังนั้นการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยขอกล่าวถึงรายได้ที่เกิดจากการแสดงลำเพลินเพียงอย่างเดียว เพราะถือว่าเป็นอาชีพที่ทำให้ผู้สร้างและผู้แสดงมีรายได้ในรูปของเงินตรา

จากการสัมภาษณ์นายแหล่ ทบแป หัวหน้าหมอลำคณะบัววิมบึงรุ่งลำเพลิน พบว่าการแสดงหมอลำในอดีต เมื่อได้ค่าจ้างมาแล้วจะแบ่งผลประโยชน์กันแบบ "ปันปลา" หมายความว่าค่าจ้างทั้งหมด หลังจากที่หักค่าใช้จ่ายแล้วก็จะมาหารเป็นรายหัวคนละเท่า ๆ กัน โดยไม่คำนึงว่าจะเป็นผู้แสดงในบทบาทใด ก็จะได้รับค่าตอบแทนจากการแสดงเท่ากันหมดทุกคน (แหล่ ทบแป. 2535) แต่ในปัจจุบันการให้ค่าตอบแทนในการแสดงของหมอลำจะแตกต่างจากสมัยอดีต กล่าวคือ ผู้แสดงจะได้รับค่าตัวตามบทบาทในการแสดง และความสำคัญที่มีต่อคณะหมอลำ ใครรับบทที่มีความสำคัญมากก็จะได้รับค่าตอบแทนสูง ส่วนคนที่รับบทพื้น ๆ ไม่ค่อยสำคัญเท่าไร ก็จะได้รับค่าตัวจากการแสดงน้อยในทำนองเดียวกัน เช่น พระเอกและนางเอก มีค่าตัว 400-500 บาทต่อการแสดง 1 ครั้ง หางเครื่อง 100-200 บาทต่อการแสดง 1 ครั้ง ตัวประกอบ 200-300 บาทต่อการแสดง 1 ครั้ง และตัวตลก 300-400 บาทต่อการแสดง 1 ครั้ง เป็นต้น

จากการสัมภาษณ์ผู้สร้างและผู้แสดงลำเพลินบ้านแพง พบว่ารายได้จากการแสดงหมอลำแต่ละคนมากน้อยแตกต่างกันขึ้นอยู่กับบทบาทและความสำคัญของ

แต่ละคน รายได้จากการแสดงแต่ละครั้งแบ่งได้ 2 ลักษณะดังนี้

1. รายได้ประจำ เป็นค่าตัวปกติที่ผู้สร้างและผู้แสดงได้รับในการแสดงแต่ละครั้งการรับงานแสดงครั้งหนึ่ง ๆ ค่าเฟลนแต่ละคณะจะได้ค่าจ้างแตกต่างกัน เช่น คณะสาวน้อยเพชรบ้านแพนได้ค่าจ้างครั้งละ 22,000 บาท คณะบัวริมบึงรุ่งค่าเฟลนได้ค่าจ้าง 24,000 บาท และคณะเมขลาค่าเฟลนได้ค่าจ้างครั้งละ 22,000 บาท ซึ่งราคาจ้างอาจเปลี่ยนแปลงขึ้นอยู่กับระยะทางที่เดินทางไปแสดง เมื่อหักค่าใช้จ่ายแล้ว ผู้สร้างและผู้แสดงแต่ละคนก็จะได้อัตว์ ซึ่งแตกต่างกันไป ดังตาราง 9

ตาราง 9 รายได้เฉลี่ยของผู้สร้างและผู้แสดงแต่ละคณะต่อ 1 ครั้ง

กลุ่มผู้สร้างและผู้แสดง	รายได้เฉลี่ยต่อครั้ง (บาท)			หมายเหตุ
	สาวน้อย เพชรบ้านแพน	เมขลา ล่าเฟลน	บัวริมบึง รุ่งล่าเฟลน	
หัวหน้าคณะ	2,500	2,000	3,000	ผู้แสดงที่
ผู้เขียนบท (ต่อเรื่อง)	500	600	600	ได้ค่าตัวมาก
ผู้ฝึกทางเครื่อง	400	300	300	มักจะทำการ
โฆษก	330	400	300	แสดงหลาย
นักดนตรี	307	271	278	หน้าที่
ทางเครื่อง	150	152	162	
หมอล่า	335	295	315	

จากตาราง 9 แสดงให้เห็นว่ากลุ่มผู้สร้างหรือหัวหน้าคณะเป็นกลุ่มที่มีรายได้ สูงสุดในการแสดงลำเพลินแต่ละครั้ง ทั้งนี้เพราะผู้สร้างต้องรับผิดชอบหลายอย่าง เช่น ค่าอาหารระหว่างฝึกซ้อม ค่าน้ำ ค่าไฟ เพราะคณะหมอลำมักจะใช้บ้านของผู้สร้างเป็น สถานที่ฝึกซ้อม ส่วนกลุ่มที่มีรายได้น้อยที่สุด คือ หางเครื่อง ทั้งนี้เพราะการแสดง มีขั้นตอนเดียว คือ ขึ้นการโชว์เพลงก่อนที่จะดำเนินเรื่องเท่านั้น และจากการศึกษา พบว่าผู้แสดงที่ได้ค่าตัวสูงมักจะทำหน้าที่หลายอย่างในการแสดงแต่ละครั้ง เช่น เป็น หางเครื่องและเป็นหมอลำ หรือเป็นผู้ฝึกและหมอลำ เป็นต้น

จากการศึกษา พบว่า ผู้แสดงหมอลำของคณะลำเพลินบ้านแพงที่แสดงบทบาท ต่าง ๆ จะมีรายได้ในการแสดงแต่ละครั้งแตกต่างกัน รายได้ของผู้แสดงบทบาทต่าง ๆ ของลำเพลินบ้านแพงปรากฏในตาราง 10

ตาราง 10 รายได้ของผู้แสดงหมอลำ

หมอลำ	รายได้เฉลี่ยต่อครั้ง (บาท)			รายได้เฉลี่ย (บาท)
	สาวน้อยเพชรบ้านแพง	บัวริมบึงฯ	เมฆลาลำเพลิน	
พระเอก	500	450	450	467
นางเอก	450	400	400	417
พ่อพญา	350	300	300	300
แม่พญา	300	250	250	267
ตัวโง่งชาย	300	250	275	275

ตาราง 10 (ต่อ)

หมอลำ	รายได้เฉลี่ยต่อครั้ง (บาท)			รายได้เฉลี่ย (บาท)
	สาวน้อยเพชรบ้านแพง	บัวริมบึงฯ	เมขลาลำเพลิน	
ตัวโหงหญิง	250	250	250	250
ตลกชาย	400	350	400	384
ตลกหญิง	350	300	350	333
ตัวประกอบชาย	250	200	250	233
ตัวประกอบหญิง	200	200	200	200
รายได้เฉลี่ย	335	295	315	315

จากตาราง 10 จะเห็นได้ว่าผู้แสดงหมอลำแต่ละบทบาทมีรายได้ในการแสดงแต่ละครั้งมากน้อยแตกต่างกัน กล่าวคือ พระเอกมีรายได้มากที่สุดเฉลี่ย 467 บาท รองลงมาได้แก่ นางเอก 417 บาท ตลกชาย 384 บาท ตลกหญิง 333 บาท พ่อพญา 317 บาท ตัวโหงชาย 275 บาท แม่พญา 267 บาท ตัวโหงหญิง 250 บาท ตัวประกอบชาย 233 บาท และตัวประกอบหญิง 200 บาท ตามลำดับ

จากการสัมภาษณ์หัวหน้าคณะหรือผู้สร้างทั้งสามคณะพบว่า ในรอบปีหนึ่ง ๆ หมอลำแต่ละคณะจะรับงานแสดงไม่ต่ำกว่า 40 ครั้ง ช่วงเวลาที่มีการแสดงมากที่สุด ได้แก่ ช่วงงานบุญกฐิน รองลงมาได้แก่สงกรานต์ และงานบุญประจำปี (บุญพระเวส)

ส่วนช่วงที่มีงานน้อย ได้แก่ ช่วงเข้าพรรษา จากจำนวนครั้งที่แสดงดังกล่าว จะเห็นได้ว่าผู้สร้างและผู้แสดงแต่ละคนจะมีรายได้โดยเฉลี่ยจากการแสดงลำเพลินไม่ต่ำกว่าปีละ 6,000 บาท หรือเฉลี่ยเดือนละไม่ต่ำกว่า 500 บาท จำนวนเงินดังกล่าวนี้ถือว่าเป็นรายได้ที่มากพอสมควร เมื่อเปรียบเทียบกับรายได้จากอาชีพอื่น หรือสำหรับผู้ที่ไม่มีอาชีพเลย

2. รายได้พิเศษ เป็นรายได้ของผู้สร้างและผู้แสดงที่ได้รับนอกเหนือจากค่าตัวที่ได้ประจำ กลุ่มที่มีรายได้พิเศษ แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ

2.1 ผู้สร้างหรือหัวหน้าคณะลำเพลินบ้านแพง ในการแสดงและการฝึกซ้อมแต่ละครั้ง หัวหน้าคณะมีค่าใช้จ่ายสูง เพราะต้องรับผิดชอบผู้แสดงทั้งคณะ และการปรับปรุงด้านต่าง ๆ ให้แปลกใหม่เสมอ เช่น ด้านเครื่องแต่งกาย ซึ่งต้องเปลี่ยนอย่างสม่ำเสมอ ดังนั้นเพื่อเป็นการสร้างขวัญกำลังใจและลดภาระทางการเงินของหัวหน้าคณะหรือผู้สร้าง ผู้แสดงทั้งหมดจึงตกลงกันว่า ถ้าแสดงครบ 6 ครั้ง การแสดงครั้งที่ 7 ค่าจ้างทั้งหมดต้องยกให้หัวหน้าคณะเพื่อใช้จ่ายในกิจการต่าง ๆ ได้ตามความต้องการ จากการศึกษาปรากฏว่าทั้งสามคณะต่างมีแนวปฏิบัติดังกล่าวเหมือนกัน

2.2 ผู้แสดง ในการแสดงแต่ละครั้งผู้แสดงกลุ่มต่าง ๆ ไม่ว่าจะ เป็นนักดนตรี หางเครื่อง ตัวตลก และหมอลำ ถ้าแสดงได้ถูกใจผู้ชมก็จะได้รับมาลัยดอกไม้ม และเงินพิเศษจากผู้ชมที่มาชมอยู่หน้าเวที จากการสอบถาม พบว่าผู้แสดงส่วนใหญ่จะได้เงินพิเศษคนละ 50-100 บาทต่องาน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความถูกใจของผู้ชม กลุ่มที่ได้รับเงินพิเศษจากผู้ชมมากที่สุด ได้แก่ หางเครื่อง และผู้แสดง ซึ่งเป็นตัวพระเอก นางเอกและตัวตลก ตามลำดับ

จากการศึกษารายได้จากการเล่นลำเพลินของผู้สร้างและผู้แสดง จะเห็นได้ว่าอาชีพนี้สร้างรายได้ให้กับชาวบ้านที่ถืออาชีพหนึ่ง นอกจากการมีรายได้แล้ว

ปัจจัยหนึ่งที่ผู้สร้างและผู้แสดงยังคงยึดอาชีพหมอลำอยู่ก็คือ การแสดงเป็นงานที่ไม่หนักและไม่เสียเวลาในการประกอบอาชีพหลัก เพราะส่วนใหญ่แสดงในเวลาว่าง

การมีผู้ประกอบการที่มีประสบการณ์และความชำนาญ และนักแสดงแต่ละคนเห็นความของการแสดงว่าเป็นการเพิ่มพูนรายได้ที่ดีแก่ตนเองและครอบครัว ปัจจัยดังกล่าวมาแล้วเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ลำเพลินบ้านแพงมีการพัฒนาและดำรงอยู่ได้และได้รับความนิยมนจากประชาชนอยู่เสมอมา

รายจ่าย

หลังจากที่ผู้สร้างและผู้แสดงลำเพลินบ้านแพงมีรายได้จากการแสดงลำเพลินแล้ว เงินที่ได้จากการแสดงหมอลำดังกล่าว ผู้สร้างและผู้แสดงจะนำเงินที่ได้มาใช้จ่ายในการดำรงชีวิตในด้านต่าง ๆ ตามความจำเป็นและความเหมาะสมจากสภาพรายจ่ายของผู้สร้างและผู้แสดงลำเพลินบ้านแพง

จากการศึกษาพบว่ารายจ่ายในครอบครัวทั้งหมดโดยเฉลี่ยในรอบปีของผู้สร้างและผู้แสดงลำเพลินบ้านแพงแต่ละครอบครัวมีความแตกต่างกัน รายละเอียด

ตามตาราง 11

ตาราง 11 รายจ่ายเฉลี่ยต่อปีของครอบครัวผู้สร้างและผู้แสดงลำเพลินบ้านแพง

ค่าใช้จ่ายต่อปี (บาท)	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ไม่เกิน 10,000	2	1.90
10,001-20,000	82	78.09
20,001-30,000	18	17.14
30,001 ขึ้นไป	3	2.87
รวม	105	100.00

จากตาราง 11 จะเห็นได้ว่าครอบครัวของผู้สร้างและผู้แสดงลำเพลินบ้านแพงมีรายจ่ายเฉลี่ยในรอบ 1 ปี มากน้อยแตกต่างกัน กล่าวคือ มีรายจ่ายต่อปีมากที่สุดครอบครัวละ 10,001-20,000 บาท จำนวน 82 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 78.09 รายจ่าย 20,001-30,000 บาท จำนวน 18 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 17.14 รายจ่าย 30,001 บาทขึ้นไป จำนวน 3 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 2.87 และรายจ่ายไม่เกิน 10,000 บาท จำนวน 2 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 1.90 ตามลำดับ

ในด้านค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวกับการแสดงลำเพลินแล้ว จากการศึกษาพบว่าผู้รับผิดชอบในการจัดการใช้จ่ายต่าง ๆ คือ ผู้สร้างหรือหัวหน้าคณะ ค่าใช้จ่ายที่สำคัญมีดังนี้

1. ค่าปรับปรุงคณะ เช่น ซื้อเครื่องแต่งกายและอุปกรณ์การแสดงใหม่ ซึ่งมีค่าใช้จ่าย ประมาณปีละ 20,000 บาท

ภาพประกอบ 17 บ้านพักหัวหน้าคณะ สถานที่ฝึกซ้อมหมอลำ

ภาพประกอบ 18 อุปกรณ์ประกอบการแสดง ซึ่งซื้อจากเงินส่วนกลาง

ภาพประกอบ 19 เครื่องดนตรีบางส่วนเป็นสมบัติของส่วนรวม

2. ค่าจ้างครูฝึกทำเต็นท์ให้แก่ทางเครื่อง ครูฝึกส่วนใหญ่จะจ้างมาจากจังหวัดขอนแก่นในอัตราค่าจ้างคิดเป็นเพลงเพลงละ 500-700 บาท โดยครูฝึกจะมาพักอยู่ที่บ้านหัวหน้าวง และทำการฝึกให้กับทางเครื่อง ใช้เวลาประมาณช่วงละไม่เกิน 2 สัปดาห์ (บุญเลิศ วันดี. 2535)

ภาพประกอบ 20 ทำเต็นท์ของทางเครื่อง

3. ค่าซื้อเรื่องที่ทำการแสดง จะซื้อจากผู้เขียนเรื่องซึ่งปัจจุบันนิยมนำจากการศึกษาพบว่าผู้เขียนบทส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในบ้านแพง และหมอลำแต่ละคณะจะแสดงเรื่องราวต่างกันไป เนื้อเรื่องที่แสดงมี 2 ลักษณะ คือเนื้อเรื่องที่เรียกว่า "นิทม" คือเรื่องราวที่แต่งขึ้นใหม่และเขียนบทเพื่อใช้แสดง เรื่องหยาดน้ำตาวิวาพร น้ำตาเมียหลวง และหัวอกลูกสะใภ้หัวใจแม่ย่า เป็นต้น ส่วนเรื่องอีกประเภทหนึ่งเรียกว่า "นิทาน" จะเป็นวรรณกรรมโบราณที่เล่าสืบต่อกันมา เช่น สังข์ทอง เมืองลับแล และแก้วหน้าม้า เป็นต้น การซื้อในราคาเรื่องละประมาณ 1,500 บาท เรื่องที่ใช้แสดงของลำเพลินบ้านแพงแต่ละคณะมีดังนี้

3.1 คณะสาวน้อยเพชรบ้านแพง ได้แก่ เรื่องรักกรรมมาณ หยาดน้ำตาเมียหลวง เขียนบทโดยนายมุกดา ถานอาดนา และเรื่อง หงส์ทองสนองกรรม เขียนบทโดยนายอ่อนตา นาพูน

3.2 คณะบัวริมบึงรุ่งลำเพลิน ได้แก่ เรื่องสังข์ทอง เรื่องเห็นเงินหน้าตาเห็นค่าหน้าเศร้า เขียนบทโดยนายสำรวจ คำภาบุตร

3.3 คณะเมขลาลำเพลิน ได้แก่ เรื่อง ทุกข์อย่าดี มื้ออย่าอ่อง เขียนบทโดยพระสมุห์สมร กัลยาโณ และเรื่องหัวอกลูกสะใภ้หัวใจแม่ย่า เขียนบทโดยนางอุดมพร เพชรประพันธ์

4. ค่านายหน้าสำนักงานหมอลำ ทั้งสามคณะสังกัดสำนักงานหมอลำบ้านพักทมิฬ จังหวัดขอนแก่น และสำนักงานหมอลำเชียงคำภา สำนักงานหมอลำตักศิลาบั้งเทิง จังหวัดมหาสารคาม สำหรับบ้านพักหมอลำทมิฬคณะหมอลำไม่ต้องเสียค่านายหน้าแต่สำนักงานหมอลำเชียงคำภา สำนักงานหมอลำตักศิลาบั้งเทิงต้องเสียค่านายหน้าหรือค่าเปอร์เซ็นต์ ร้อยละ 10 ของค่าจ้าง ซึ่งส่วนมากมักจะเป็นเงินที่ผู้ว่าจ้างนำมาเป็นค้ำมัดจำไว้เวลามาติดต่อจ้างและทำสัญญาจ้างต่อกัน

5. ค่าเช่ารถเพื่อขนอุปกรณ์ในการแสดงและผู้แสดง นิยมใช้รถบรรทุก หักล้อ ใช้รถประมาณคณะละ 3 คัน คือ รถคันแรกบรรทุกอุปกรณ์เครื่องเสียงการแสดง และชุดการแสดง รถคันที่สองบรรทุกเวทีและอุปกรณ์ไฟฟ้าที่ใช้หน้าเวทีการแสดง รถ 2 คันดังกล่าวเรียกว่ารถ "คอนวอย" รถคันที่สามบรรทุกนักแสดงถ้าผู้แสดงมากเกินไป 50 คน มักจะใช้รถบัสเป็นยานพาหนะแทนรถหักล้อ ส่วนค่าเช่าเป็นการเหมาจ่าย ขึ้นอยู่กับระยะทางที่ไปแสดง ส่วนค่ารถบัสจะเหมาจ่ายวันละประมาณ 1,200 บาท แต่มีข้อตกลงว่าคณะหมอลำต้องเติมน้ำมันเอง

ภาพประกอบ 21 รถคอนวอยบรรทุกอุปกรณ์ประกอบการแสดง

6. ค่าใช้จ่ายอื่น ๆ เช่น อาหาร ค่าไฟฟ้า ค่าการกุศลต่าง ๆ เป็นต้น

ในส่วนของการใช้จ่ายส่วนผู้สร้างและผู้แสดงแต่ละคน จะนำเงินที่ได้มาใช้จ่ายในการดำรงชีวิต ซึ่งสามารถจำแนกประเภทของการใช้จ่ายได้ตามตาราง 12

ตาราง 12 รายจ่ายประเภทต่าง ๆ ของผู้สร้างและผู้แสดงล่าเพลินบ้านแพง

ประเภทรายจ่าย	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ค่าใช้จ่ายส่วนตัว	81	77.14
ให้บิดา-มารดา	67	63.81
ค่าใช้จ่ายในครอบครัว	58	52.24
ค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษา	19	18.10
การเก็บออม	12	11.43
อื่น ๆ	9	8.57

จากตาราง 12 แสดงให้เห็นว่าผู้สร้างและผู้แสดงล่าเพลินบ้านแพงที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 105 คน มีค่าใช้จ่ายในลักษณะต่าง ๆ มากน้อยแตกต่างกัน กล่าวคือ ใช้จ่ายส่วนตัวมากที่สุด คือ มีจำนวน 81 คน หรือร้อยละ 77.14 รองลงมาคือให้บิดา-มารดา จำนวน 67 คน หรือร้อยละ 63.81 ใช้จ่ายในครอบครัว จำนวน 58 คน หรือร้อยละ 52.24 ใช้จ่ายเพื่อการศึกษา จำนวน 19 คน หรือร้อยละ 18.10 เก็บออม จำนวน 12 คน หรือ ร้อยละ 11.43 และใช้จ่าย

ในด้านอื่น ๆ จำนวน 9 คน หรือ ร้อยละ 8.57 ตามลำดับ ค่าใช้จ่ายแต่ละประเภท มีลักษณะสำคัญสรุปได้ดังนี้

1. ค่าใช้จ่ายส่วนตัว เป็นค่าใช้จ่ายที่ผู้สร้างและผู้แสดงนำไปใช้จ่ายส่วนตัวที่สำคัญที่สุด คือซื้อเครื่องแต่งกายทั้งที่เป็นเครื่องแต่งกายเพื่อใช้ในการแสดง และเครื่องแต่งกายปกติ การซื้อเครื่องแต่งกายในการแสดงเป็นสิ่งที่จำเป็น เพราะถ้าหมอลำแต่ละคนมีเครื่องแต่งกายที่ใช้แสดงส่วนตัว เช่น ชุดตัวตลก ชุดพ่อพญา ชุดพระเอก ชุดนางเอก ฯลฯ จะได้ค่าตัวเป็นจำนวนที่มากกว่ากลุ่มที่ไม่มีชุดของตนเอง เพราะหัวหน้าวงต้องหักค่าชุดในแต่ละงาน ดังนั้นผู้แสดงจึงจำเป็นต้องมีชุดที่ใช้แสดงในบทบาทที่ตนแสดง นอกจากการซื้อเครื่องแต่งกายแล้ว ผู้สร้างและผู้แสดงยังนำเงินที่ได้ไปซื้อเครื่องอุปโภคและบริโภคในชีวิตประจำวัน เช่น สบู่ ยาสีฟัน ผงซักฟอก ซึ่งแต่ละคนต้องใช้เป็นประจำแต่จะมีขนาดและราคาแตกต่างกันออกไป ผู้สร้างและผู้แสดงหลายคนให้สัมภาษณ์ว่า การแสดงหมอลำเป็นอาชีพหาเงินได้ง่าย ถ้าเป็นวัยรุ่นสามารถซื้อเสื้อผ้าและเครื่องแต่งกายสวย ๆ ไม่ต้องเป็นภาระของพ่อแม่ ซึ่งเป็นความภูมิใจของผู้แสดงอีกอย่างหนึ่ง

2. ให้บิดา-มารดา เนื่องจากผู้แสดงส่วนใหญ่อายุยังน้อยและอยู่ในความปกครองของบิดา-มารดา ดังนั้นเมื่อได้เงินจากการแสดง ก็จะแบ่งบางส่วนให้กับบิดา-มารดา เพื่อให้ใช้จ่ายที่จำเป็น บิดา-มารดาของผู้แสดงบางคนที่มีลูกเป็นผู้แสดงหลายคนสามารถรวบรวมเงินทองแล้วนำไปซื้อควาย ปลูกสร้างที่อยู่อาศัยใหม่ และนำเงินไปชำระหนี้ เป็นการแบ่งเบาภาระของบิดา-มารดาได้เป็นอย่างดี การที่บิดา-มารดาได้รับเงินส่วนนี้จากลูกที่เป็นผู้แสดงหมอลำเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้บิดา-มารดาสนับสนุนลูกให้มาเป็นผู้แสดงเพราะถือว่าเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญและครอบครัวได้พึ่งพาอาศัย การที่หมอลำเพลินบ้านแพงสามารถดำรงอยู่ได้ และได้รับความนิยมาจกประชาชนทั่วไปมากน่าจะมาจากสาเหตุดังกล่าว

3. ค่าใช้จ่ายในครอบครัว เช่น ค่าอาหารบริโภคสำหรับการ บริโภค ในครอบครัว โดยเฉพาะข้าวเพราะผู้แสดงหลายคนที่ผลิตข้าวไม่เพียงพอสำหรับการบริโภคในครัวเรือนจึงจำเป็นต้องซื้อข้าวจากแหล่งอื่น ๆ มาทดแทน นอกจาก การซื้ออาหารบริโภคแล้วค่าใช้จ่ายในครอบครัวที่สำคัญอื่น ๆ ได้แก่ ค่ากระแสไฟฟ้า ค่าบริโภคในการทำบุญในหมู่บ้าน และการซื้อวัสดุอุปกรณ์เพื่อร่วมในการพัฒนาหมู่บ้าน เป็นต้น

4. ค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษา จากการสัมภาษณ์พบว่าผู้สร้างและผู้แสดงหลายคนมีลูกหรือญาติพี่น้องที่กำลังอยู่ในวัยศึกษาหลายคน ทั้งในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา ซึ่งการศึกษาแต่ละระดับมีค่าใช้จ่ายที่ครอบครัวต้องรับภาระมาก โดยเฉพาะครอบครัวที่มีสมาชิกได้ เรียนสูงกว่าระดับมัธยมศึกษาขึ้นไปต้อง เสียค่าใช้จ่ายสูงมาก เพราะต้องเดินทางไปเรียนที่ตัวจังหวัดขอนแก่นหรือจังหวัด มหาสารคาม ผู้สร้างและผู้แสดงนำเงินที่ได้มาใช้จ่ายเพื่อเสียค่าเทอม ค่าเสื้อผ้า ตำราเรียน และค่าใช้จ่ายอื่น ๆ เพื่อให้ลูกหรือญาติพี่น้องได้มีการศึกษาเล่าเรียน นับได้ว่าอาชีพการแสดงลำเพลินสามารถเป็นที่พึ่งทางการศึกษาแก่สมาชิกในครอบครัว ได้เป็นอย่างดี

5. การเก็บออม มีผู้สร้างและผู้แสดงจำนวนเพียง 12 คน หรือ ร้อยละ 11.43 ที่ตอบแบบสัมภาษณ์ว่านำเงินที่ได้จากการแสดงไปฝากธนาคารเพื่อ เก็บไว้ใช้จ่ายในคราวจำเป็น เช่น เป็นค่ารักษาพยาบาลเวลาเจ็บป่วย ซึ่งถ้าเจ็บป่วย จะต้องใช้เงินเป็นจำนวนมากในการรักษาพยาบาลแต่ละครั้ง แต่ก็มีไม่บ่อยนัก นอกจากนี้ผู้สร้างและผู้แสดงหลายคนมีการเก็บออมเงินได้ไว้เพื่อความมั่นคงในชีวิต หลังจากเลิกแสดงหมอลำแล้ว และหลายคนตอบคำถามว่าเก็บไว้ซื้อสิ่งของที่จำเป็น เช่น เครื่องใช้ภายในบ้าน อุปกรณ์ตกแต่งบ้าน เป็นต้น

6. ค่าใช้จ่ายอื่น ๆ นอกเหนือจากที่กล่าวมาทั้งหมด เช่น ค่าวัสดุ

อุปกรณ์ในการทอเสื่อกก ใช้อุปกรณ์เพื่อเพิ่มผลผลิตในการทำงาน ค่าโดยสารเวลาไป
 ฐานะนอกหมู่บ้าน ค่าใช้จ่ายในการต้อนรับแขกที่มาเยือนครอบครัว เป็นต้น

จากสภาพการใช้จ่ายของผู้สร้างและผู้แสดงที่ได้กล่าวมาทั้งหมด จะเห็นได้
 ว่ารายได้จากการแสดงลำเพลินในแต่ละปี ผู้สร้างและผู้แสดงตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้อง
 เช่น บิดา-มารดา และญาติพี่น้อง ต่างก็ได้รับผลประโยชน์จากรายได้ในส่วนนี้ เพื่อใน
 การดำรงชีวิตประจำวัน การที่ชาวบ้านเห็นความสำคัญของการแสดง เป็นสาเหตุที่ทำให้
 ชาวบ้านสนับสนุนและส่งเสริมบุตรหลานให้เป็นหมอลำ เพราะการแสดงหมอลำเป็นอาชีพ
 สุจริตและมีรายได้ เมื่อชาวบ้านเห็นความสำคัญและสนับสนุนบุตรหลานในครัวเรือนให้
 ยึดอาชีพหมอลำ คณะลำเพลินบ้านแพงจึงมีความพร้อมในด้านบุคลากรที่แสดง สภาพ
 ดังกล่าวเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ลำเพลินบ้านแพงดำรงอยู่ได้ และมีจำนวนถึงสามคณะ
 ซึ่งแตกต่างจากหมู่บ้านทั่วไปที่มีหมอลำ แต่ต้องเลิกไปเพราะขาดบุคลากรที่เป็นผู้แสดง
 และไม่ได้รับการสนับสนุนจากบุคคลกลุ่มต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

ภาพประกอบ 22 เครื่องใช้ภายในบ้านของหมอลำ

ภาวะหนี้สินของครอบครัว

จากผลการพัฒนาประเทศที่ผ่านมา ปรากฏว่าการขยายตัวทางด้านปัจจัยพื้นฐานได้กระจายสู่ชนบท เช่น ไฟฟ้า ถนนหนทาง ชาวชนบทมีรายจ่ายเพิ่มขึ้นเพื่อซื้อหาสิ่งอำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวัน แต่ลักษณะอาชีพของชาวชนบทยังติดอยู่กับการผลิตภาคเกษตรกรรม ซึ่งเป็นการผลิตเพื่อบริโภคเป็นส่วนใหญ่ ความไม่สมดุลระหว่างรายได้กับรายจ่ายจึงเกิดขึ้น ชาวชนบทได้แก้ปัญหาโดยการกู้ยืมเงินจากแหล่งต่าง ๆ หรือขายทรัพย์สินที่มีอยู่ในครอบครัว ผู้สร้างและผู้แสดงล่าเพลินบ้านแพงก็เช่นเดียวกัน บางคนไม่มีพื้นที่ทำกิน และปัจจุบันส่วนใหญ่มีการซื้อสิ่งของด้วยระบบเงินเชื่อทำให้เกิดภาวะหนี้สินตามมา

จากการสอบถามพบว่า ผู้สร้างและผู้แสดงล่าเพลินบ้านแพงที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน 105 คน ผู้ที่ครอบครัวมีภาวะหนี้สินที่เกิดจากการกู้ยืมเงิน มีจำนวนทั้งหมด 62 คน หรือร้อยละ 59.05 ส่วนอีก 43 คน หรือร้อยละ 40.95 ไม่มีภาวะหนี้สินแหล่งกู้ยืมเงินของผู้สร้างและผู้แสดงล่าเพลินแบ่งได้เป็น 2 แหล่งใหญ่ ๆ คือ สถาบันทางการเงินของรัฐ ได้แก่ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์เพื่อการเกษตร (ธ.ก.ส.) และเอกชนซึ่งเป็นนายทุนในท้องถิ่น รายละเอียดปรากฏในตาราง 13

ตาราง 13 แหล่งเงินกู้และการกู้ยืมเงินของครอบครัวผู้สร้างและผู้แสดงล่าเพลินบ้านแพง

แหล่งกู้ยืมเงิน	จำนวน (ครอบครัว)	ร้อยละ	อัตราดอกเบี้ยร้อยละ (บาท)
ธนาคารเพื่อ การเกษตรและ สหกรณ์เพื่อ การเกษตร	54	51.43	ต่ำกว่าร้อยละ 25 บาทต่อปี
เอกชนหรือนายทุน	8	7.62	มากกว่าร้อยละ 25 บาทต่อปี
ไม่ได้กู้ยืม	43	40.95	-
รวม	105	100.00	-

จากการศึกษาภาวะหนี้สินของผู้สร้างและผู้แสดงล่าเพลินบ้านแพงพบว่า ส่วนใหญ่ให้เหตุผลว่ากู้ยืมมาเพื่อนำเงินที่ได้มาลงทุนทางด้านการเกษตร เช่น ซื้อปุ๋ยเคมี ซื้อรถไถนาเดินตาม ค่าจ้างแรงงานในการทำนา นอกจากนี้ยังไปใช้จ่ายเพื่อสร้างที่อยู่อาศัยใหม่ และใช้จ่ายในครอบครัวในช่วงที่ไม่มีรายได้ ภาวะหนี้สินของครอบครัวผู้สร้างและผู้แสดงล่าเพลินบ้านแพงมีจำนวนที่แตกต่างกัน ดังตาราง 14

ตาราง 14 จำนวนเงินที่กู้ยืมของครอบครัวผู้สร้างและผู้แสดงค่าเฟลนบ้านแพง

จำนวนเงินยืม (บาท)	จำนวน (ครอบครัว)	ร้อยละ
ต่ำกว่า 10,000	3	4.84
10,000-20,000	19	30.65
20,001-30,000	23	37.10
30,001-40,000	12	19.35
มากกว่า 40,000	5	8.06
รวม	105	100.00

จากตาราง 14 พบว่าครอบครัวผู้สร้างและผู้แสดงค่าเฟลนบ้านแพงที่กู้ยืมเงินส่วนใหญ่กู้ยืมเงิน 20,001-30,000 บาท มีจำนวน 23 ครอบครัวหรือร้อยละ 37.10 รองลงมากู้ยืมเงิน 10,000-20,000 บาท จำนวน 19 ครอบครัวหรือร้อยละ 30.65 กู้ยืมเงิน 30,001-40,000 บาท จำนวน 12 ครอบครัวหรือร้อยละ 19.35 กู้ยืมเงินมากกว่า 40,000 บาท จำนวน 5 ครอบครัวหรือร้อยละ 8.06 และกู้ยืมเงินต่ำกว่า 10,000 บาท จำนวน 3 ครอบครัวหรือร้อยละ 4.84 ตามลำดับ

การชำระหนี้สินสำหรับเงินกู้จากแหล่งดังกล่าว สำหรับการให้สมาชิกในครอบครัวแสดงหมอลำนับเป็นการหารายได้เพื่อชำระหนี้ที่แน่นอนวิธีหนึ่งเพราะรายได้คงที่และได้รับเงินเป็นก้อนที่ได้จากการเก็บออม บางครอบครัว เช่น ครอบครัวของ

นางสาวสุพรรณมา ศรีพรมใต้ ซึ่งมีสมาชิกในครอบครัวมาเป็นผู้แสดง จำนวน 3 คน รวมเงินที่ได้จากการแสดงหมอลำให้บิดา-มารดา ชำระหนี้เงินกู้ของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์เพื่อการเกษตรจนถึงปัจจุบันภาวะหนี้สินเหล่านี้ได้หมดไป (สุพรรณมา ศรีพรมใต้. 2535)

ภาวะหนี้สินอีกอย่างหนึ่งที่ผู้สร้างและผู้แสดงลำเพลินบ้านแพงมีอยู่คือการซื้อสินค้าเงินผ่อน โดยเฉพาะสินค้าประเภทเครื่องใช้ไฟฟ้า เช่น วิทยุ เทป พัดลม ตู้เย็น ฯลฯ ผู้สร้างและผู้แสดงให้เหตุผลว่าไม่มีเงินก้อน แต่จำเป็นต้องซื้อด้วยเงินผ่อน โดยแบ่งงานรายได้จากการแสดงมาผ่อนส่ง ซึ่งก็ไม่ถือว่าเป็นภาระที่หนักเพราะทุกคนมีรายได้ประจำค่อนข้างจะมั่นคงจากการแสดงลำเพลิน

ทรัพย์สินภายในบ้าน

ทรัพย์สินภายในบ้านเป็นเครื่องชี้วัดถึงสภาพเศรษฐกิจอีกอย่างหนึ่งของชาวบ้าน คนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีหรือมีกำลังซื้อย่อมมีโอกาสที่เป็นเจ้าของทรัพย์สินและเครื่องใช้ในชีวิตรประจำวัน การมีทรัพย์สินและเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ทำให้ชาวบ้านมีความเป็นอยู่ที่สะดวกสบาย และมีโอกาสที่จะรับรู้ข่าวสารเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ดีกว่าคนที่ขาดแคลน จากการศึกษาพบว่าทรัพย์สินเครื่องใช้ของผู้สร้างและผู้แสดงที่แตกต่างจากชาวบ้านโดยทั่วไป ส่วนใหญ่เป็นพวกเครื่องใช้ไฟฟ้าในครัวเรือน ได้แก่ พัดลม โทรทัศน์ วิทยุ เทปหรือสเตอริโอ ตู้เย็น และวิดีโอเทป รายละเอียดเกี่ยวกับทรัพย์สินเหล่านี้ แสดงไว้ในตาราง 15

ตาราง 15 ทรรศน์สภาพในบ้านของผู้สร้างและผู้แสดงลำเพลินบ้านแพง

ประเภททรรศน์	จำนวน (ครอบครัว)	ร้อยละ
พัฒลม	105	100.00
โทรทัศน์	92	87.62
วิทยุเทปหรือสเตอริโอ	87	82.86
ตู้เย็น	47	44.76
วิดีโอเทป	9	8.57

จากตาราง 15 พบว่าทุกครอบครัวของผู้สร้างและผู้แสดงมีพัฒลมใช้ คิดเป็นร้อยละ 100.00 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าในช่วงที่มีอากาศร้อนชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์จากพัฒลม โทรทัศน์ทั้งโทรทัศน์สี และโทรทัศน์ขาว-ดำ มีจำนวน 92 ครอบครัวหรือร้อยละ 87.62 วิทยุเทปหรือสเตอริโอ จำนวน 87 ครอบครัวหรือร้อยละ 82.86 ตู้เย็น จำนวน 47 ครอบครัวหรือร้อยละ 44.76 และวิดีโอเทป จำนวน 9 ครอบครัวหรือร้อยละ 9.57 ตามลำดับ

จากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับทรรศน์สภาพในบ้าน ผู้วิจัยมีข้อสังเกตอย่างหนึ่งว่า ผู้ที่เข้าสู่วงการหมอลำมานาน ซึ่งส่วนใหญ่มักจะเป็นกลุ่มผู้สร้างหมอลำหรือโฆษกมักจะมีทรรศน์เหล่านี้ มากกว่ากลุ่มทางเครื่องหรือผู้แสดงที่เข้าใหม่ ๆ นอกจากนี้ในเรื่องของบ้านพักอาศัย พบว่าผู้สร้างและผู้แสดงมีบ้าน 2 รูปแบบ คือ แบบแรกชั้นเดียวใต้ถุนสูง จำนวน 57 คน คิดเป็นร้อยละ 54.29 แบบที่สอง คือ แบบบ้านสองชั้น จำนวน 48 คน

คิดเป็นร้อยละ 45.71 ในทำนองเดียวกันจากการสัมภาษณ์ พบว่าบ้านสองชั้นส่วนมากจะเป็นบ้านของผู้สร้างและผู้แสดงกลุ่มหมอลำ ส่วนพวกทางเครื่องและผู้แสดงลำเพลินบ้านแพงเป็นอาชีพที่ทำรายได้ให้กับชาวบ้านที่ดีและมั่นคงอาชีพหนึ่ง

ภาพประกอบ 23 บ้านพักอาศัยของหมอลำ

จากการศึกษาสภาพทางเศรษฐกิจของผู้สร้างและผู้แสดงลำเพลินบ้านแพง ตำบลบ้านแพง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งมีสาระสำคัญที่นำมาใช้ใน

การศึกษา ได้แก่ อาชีพหลักและอาชีพรอง รายได้ รายจ่าย ภาวะหนี้สิน และทรัพย์สิน ภายในบ้าน สรุปได้ว่าอาชีพของผู้สร้างและผู้แสดงลำเพลินบ้านแพง เป็นอาชีพที่สนองความต้องการทางด้านเศรษฐกิจของชาวบ้านได้เป็นอย่างดี เพราะรายได้จากการแสดงแต่ละครั้งชาวบ้านจะนำไปใช้ในการแสวงหาปัจจัยที่สำคัญในการดำรงชีวิตประจำวันหรือปัจจัยสี่ ซึ่งได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค และเครื่องนุ่งห่ม นอกจากปัจจัยสี่แล้ว ชาวบ้านยังสามารถซื้อหาเครื่องอำนวยความสะดวกในครอบครัวได้ นับว่าการแสดงลำเพลินเป็นอาชีพที่สร้างรายได้และความมั่นคงให้กับผู้ที่เกี่ยวข้อง เมื่อทุกฝ่ายเห็นความสำคัญจึงได้ให้การส่งเสริมและสนับสนุนให้บุตรหลานเป็นผู้แสดงสภาพดังกล่าวเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ลำเพลินบ้านแพง ตำบลบ้านแพง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ดำรงอยู่ได้และได้รับความนิยมตลอดมา

ภาพประกอบ 24 เครื่องใช้ภายในบ้านหมอลำ

สภาพทางสังคมของผู้สร้างและผู้แสดง

1. เพศ

จากการศึกษาพบว่าผู้สร้างและผู้แสดงลำเพลินบ้านแพงที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งมีจำนวนทั้งหมด 105 คน จำแนกเป็นเพศชาย จำนวน 32 คน หรือร้อยละ 30.48 เพศหญิง จำนวน 73 คน หรือร้อยละ 69.52 รายละเอียดดังตาราง 16

ตาราง 16 จำนวนผู้สร้างและผู้แสดงลำเพลินบ้านแพง จำแนกตามเพศ

เพศ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ชาย	32	30.48
หญิง	73	69.52
รวม	105	100.00

จากตาราง 16 แสดงว่าผู้สร้างและผู้แสดงลำเพลินบ้านแพงเป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากกลุ่มผู้สร้างและผู้แสดงบางกลุ่ม ซึ่งมีจำนวนมากมักเป็นเพศหญิง โดยเฉพาะกลุ่มหางเครื่อง ซึ่งเป็นกลุ่มที่ทำให้ผู้ชมมาชมการแสดงได้ดีที่สุด เพราะลำเพลินนอกจากมีจังหวะที่ตื่นเต้นเร้าใจแล้วผู้แสดงโดยเฉพาะเพศหญิงแล้วต้องนุ่งกระโปรงสั้น เพื่อดึงดูดความสนใจของท่านผู้ชม ผู้วิจัยมีข้อสังเกต

อย่างหนึ่งว่าผู้สร้างและผู้แสดงส่วนมากมักจะมีบทบาทที่แบ่งงานกันทำเห็นได้ชัด เช่น เพศชายมักจะเป็นกลุ่มผู้สร้าง โฆษก นักดนตรี และตัวตลก ส่วนเพศหญิงจะเป็นกลุ่มทางเครื่องและผู้แสดงที่ทำหน้าที่ให้ความตื่นเต้นและเร้าใจ

2. อายุ

จากการศึกษาพบว่าผู้สร้างและผู้แสดงล่าเพลินบ้านแพงที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวนทั้งหมด 105 คน มีอายุมากน้อยแตกต่างกัน คืออายุตั้งแต่ 20 ปีลงมา มีมากที่สุด จำนวน 49 คน หรือร้อยละ 46.67 อายุระหว่าง 21-30 ปี จำนวน 38 คน หรือร้อยละ 36.19 อายุระหว่าง 31-40 ปี จำนวน 10 คน หรือร้อยละ 9.52 อายุและตั้งแต่ 41 ปีขึ้นไป จำนวน 8 คน หรือร้อยละ 7.62 รายละเอียดเกี่ยวกับจำนวนผู้สร้างและผู้แสดงแยกตามอายุ ดังตาราง 17

ตาราง 17 จำนวนผู้สร้างและผู้แสดงล่าเพลินบ้านแพง จำแนกตามอายุ

อายุ (ปี)	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ตั้งแต่ 20 ลงมา	49	46.67
21-30	38	36.19
31-40	10	9.52
ตั้งแต่ 41 ขึ้นไป	8	7.62
รวม	105	100.00

จากตาราง 17 จะเห็นว่าผู้สร้างและผู้แสดงมีจำนวนมากที่สุด ได้แก่กลุ่มที่มีอายุตั้งแต่ 20 ปีลงมา และจำนวนน้อยที่สุด คือ กลุ่มที่มีอายุตั้งแต่ 41 ปีขึ้นไป ทั้งนี้เป็นเพราะว่าผู้แสดงวัยรุ่นเป็นวัยที่กำลังสดใส ดูแล้วเกิดความสุนทรีย์ แต่เมื่อมีอายุมากขึ้น ก็อาจจะมีครอบครัวและเกิดเลิกราการแสดงไป หรือบางคนก็อาจจะเปลี่ยนบทบาทไปแสดงเป็น แม่พระยา หรือตัวตลก ซึ่งมีจำนวนน้อยในการแสดงแต่ละครั้ง ส่วนผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 41 ปีขึ้นไป มักเป็นกลุ่มผู้สร้างหรือผู้แสดงอาวุโส เพราะกลุ่มนี้มีประสบการณ์ในการแสดงหมอลำมาก

3. ภูมิลำเนา

ในการศึกษาคั้งนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งภูมิลำเนาของผู้สร้างและผู้แสดงออกเป็น 2 แหล่งใหญ่ ๆ คือ

3.1 กลุ่มที่มีภูมิลำเนาอยู่ในบ้านแพง ตำบลบ้านแพง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม มีจำนวน 45 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 42.86

3.2 กลุ่มที่มีภูมิลำเนาอยู่นอกบ้านแพง มีจำนวน 60 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 57.14

จากการศึกษาพบว่า ผู้สร้างและผู้แสดงลำเพลินบ้านแพงที่มีภูมิลำเนาอยู่ในบ้านแพง ตำบลบ้านแพง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม มักจะเป็นชาวบ้านที่เป็นลูกหลานของหมอลำยั้งที่ต่าง ๆ หรือมีการฝึกซ้อมในหมู่บ้านลูกหลานในหมู่บ้านก็จะไปดูการแสดงนั้น ๆ ด้วย จึงเกิดการเรียนรู้และขณะเดียวกัน บิดามารดาก็ส่งเสริมให้ลูกหลานของตนสืบทอดการแสดงหมอลำต่อจากตนเอง เช่น บิดาเป็นหมอลำพอมีลูกสาวก็จะให้ลูกสาวหัดเต้นเป็นทางเครื่อง และฝึกหัดการแสดงบทบาทในการลำต่อไป (สุนทร รักษาเคน. 2535)

ส่วนกลุ่มที่มีภูมิลำเนาอยู่นอกบ้านแพงทั้งหมด จะเป็นผู้แสดง จากการศึกษพบว่าผู้แสดงกลุ่มนี้มาจากหมู่บ้านต่าง ๆ เช่น บ้านกิวโสด ตำบลวังยาว อำเภอ

โกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ส่วนใหญ่จะมาเป็นผู้แสดงของหมอลำคณะเมขลาลำเพลิน จากบ้านแท่น ตำบลเหล่า อำเภอกอสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เป็นผู้แสดงในคณะ สาวน้อยเพชรบ้านแพง และกลุ่มผู้แสดงที่มาจากบ้านหนองบอน อำเภอกอสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งเป็นผู้แสดงในคณะบัววิมบึงรุ่งลำเพลิน ผู้แสดงกลุ่มนี้ส่วนใหญ่มักจะเป็น เพื่อนหรือญาติพี่น้องในหมู่บ้านเดียวกัน ซึ่งผู้แสดงรุ่นพี่เห็นว่ามียายได้ดีจึงชักชวนเพื่อน ๆ และญาติพี่น้องในหมู่บ้านมาเป็นผู้แสดงในคณะเดียวกัน

4. การศึกษา

จากการศึกษาพบว่ากลุ่มผู้สร้างและผู้แสดงลำเพลินบ้านแพงที่เป็น กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 105 คน มีการศึกษา 2 ระดับ คือ กลุ่มที่จบการศึกษาในระดับ ประถมศึกษา และกลุ่มที่จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา รายละเอียดดังตาราง 18

ตาราง 18 จำนวนผู้สร้างและผู้แสดงลำเพลินบ้านแพง จำแนกตามระดับการศึกษา

ระดับการศึกษา	จำนวน (คน)	ร้อยละ
การประถมศึกษา	93	88.57
มัธยมศึกษา	12	11.43
รวม	105	100.00

จากตาราง 18 จะเห็นได้ว่าผู้สร้างและผู้แสดงส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือการศึกษาระดับมัธยมศึกษา มีจำนวน 93 คน หรือร้อยละ 88.57 ส่วนที่จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา จำนวน 12 คน หรือร้อยละ 11.43 ที่เป็นเช่นนี้อาจสืบเนื่องมาจากชาวบ้านเห็นความสำคัญของการแสดงหมอลำว่าเป็นอาชีพที่ทำรายได้ให้กับครอบครัว จึงไม่นิยมส่งบุตรหลานเข้าศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษา หรือฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวผู้สร้างและผู้แสดงไม่พร้อมที่จะส่งบุตรหลานเข้าศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษา จึงให้ลูกหลานมาเรียนหรือแสดงหมอลำเพื่อหารายได้ช่วยเหลือครอบครัว เหตุผลที่สำคัญประการหนึ่งที่ผู้สร้างและผู้แสดงหมอลำส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษา อาจเป็นเพราะว่าผู้สร้างและผู้แสดงมีเวลาว่างมากหลังจากจบการศึกษาและอาศัยในหมู่บ้านกับบิดามารดา จึงมีโอกาสรู้วิธีการแสดงได้เป็นอย่างดี ส่วนผู้ที่เรียนระดับมัธยมศึกษาซึ่งสถานศึกษาระดับนี้อยู่ในท้องถิ่นอื่น ชาวบ้านที่เรียนระดับนี้ต้องเดินทางออกจากหมู่บ้าน โอกาสเรียนรู้เกี่ยวกับการแสดงลำเพลินจึงมีน้อยกว่าชาวบ้านกลุ่มที่จบการศึกษาระดับประถมศึกษา

5. ตำแหน่งทางสังคมในหมู่บ้าน

จากการศึกษาตำแหน่งทางสังคมในหมู่บ้านผู้สร้างและผู้แสดงลำเพลินบ้านแพงที่เป็นกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 105 คน พบว่าผู้สร้างและผู้แสดงลำเพลินบ้านแพงมีอยู่ 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่เป็นประชาชนธรรมดา และกลุ่มที่มีตำแหน่งทางสังคมในหมู่บ้าน ดังตาราง 19

ตาราง 19 จำนวนผู้สร้างและผู้แสดงลำเพลินบ้านแพง จำแนกตามตำแหน่งทางสังคม
ในหมู่บ้าน

ตำแหน่งทางสังคมในหมู่บ้าน	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ไม่มีตำแหน่ง	96	91.43
มีตำแหน่ง	9	8.57
รวม	105	100.00

จากตาราง 19 พบว่าผู้สร้างและผู้แสดงส่วนใหญ่ มีจำนวน 96 คน หรือ ร้อยละ 91.43 เป็นประชาชนธรรมดาที่ไม่มีตำแหน่งทางสังคมในหมู่บ้าน ส่วนผู้สร้างและผู้แสดง จำนวน 9 คน หรือร้อยละ 8.57 ดำรงตำแหน่งคณะกรรมการหมู่บ้าน จากตัวเลขดังกล่าวจะเห็นได้ว่าผู้สร้างและผู้แสดงส่วนใหญ่มีตำแหน่งทางสังคมในหมู่บ้านน้อยมาก ที่เป็นเช่นนี้อาจมีสาเหตุเนื่องมาจากกลุ่มดังกล่าวเป็นชาวบ้านที่มีอายุน้อย และมีภาระที่ต้องรับผิดชอบเกี่ยวกับการแสดงอยู่ตลอดเวลา จึงไม่มีตำแหน่งทางสังคมใด ๆ ในสังคมหมู่บ้าน ส่วนผู้ที่มีตำแหน่งทางสังคมในหมู่บ้านมักเป็นกลุ่มผู้สร้างทั้งนี้เพราะกลุ่มดังกล่าวเป็นคนที่มียุมาก และมีความสำคัญต่อหมู่บ้านเพราะเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในสังคม และฐานะทางเศรษฐกิจค่อนข้างดี ถึงแม้ว่ากลุ่มผู้สร้างและผู้แสดงลำเพลินบ้านแพงจะไม่มีตำแหน่งทางสังคมในหมู่บ้านก็ตาม จากการสอบถามกลุ่มตัวอย่างนี้ พบว่าส่วนใหญ่จะเป็นสมาชิกกลุ่มเยาวชน ซึ่งจัดตั้งในหมู่บ้านที่ตนอาศัยอยู่

6. การมีส่วนร่วมในการพัฒนาหมู่บ้าน

การมีส่วนร่วมในการพัฒนาหมู่บ้าน หมายถึง การที่ประชาชนเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาหมู่บ้านตามโครงการต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนที่ดำเนินการในหมู่บ้าน ซึ่งประชาชนสามารถเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ในหลายลักษณะ เช่น เข้าร่วมประชุมปรึกษาหารือ การสละแรงงาน การเป็นสมาชิกกลุ่มสนใจในหมู่บ้าน การบริจาคเงินหรือวัสดุอุปกรณ์เพื่อดำเนินการพัฒนาหมู่บ้าน เป็นต้น จากการสัมภาษณ์ผู้สร้างและผู้แสดงลำโพงบ้านแพงเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาหมู่บ้านตามโอกาสและโครงการต่าง ๆ ที่ดำเนินการอยู่ในหมู่บ้าน ปรากฏว่าผู้สร้างและผู้แสดงจำนวน 76 คน ตอบว่าเคยเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนา ส่วน 29 คน ตอบว่าไม่เคยเข้าร่วมเลย ดังปรากฏตาราง 20

ตาราง 20 จำนวนผู้สร้างและผู้แสดงลำโพงบ้านแพง จำแนกตามการมีส่วนร่วมในการพัฒนาหมู่บ้าน

การมีส่วนร่วมในการพัฒนาหมู่บ้าน	จำนวน (คน)	ร้อยละ
เคยมีส่วนร่วม	76	72.38
ไม่เคยมีส่วนร่วม	29	27.62
รวม	105	100.00

จากตาราง 20 จะเห็นได้ว่าผู้สร้างและผู้แสดงลำเพลินบ้านแพงเคยเข้าร่วมในการพัฒนาหมู่บ้าน จำนวน 76 คน หรือร้อยละ 72.38 ชาวบ้านกลุ่มนี้ให้เหตุผลว่า ถึงแม้ตนจะมีเวลาในหมู่บ้านน้อยกว่าชาวบ้านทั่วไป แต่ก็เห็นความจำเป็น เพราะหมู่บ้านที่ตนเองอาศัยอยู่และตนเองก็เป็นส่วนหนึ่งของชาวบ้าน จึงจำเป็นต้องให้ความร่วมมือแต่ถ้ากิจกรรมใดจัดขึ้นในช่วงที่ต้องเดินทางไปแสดงหมอลำที่ต่าง ๆ ก็จำเป็นที่จะต้องขาดการเข้าร่วมส่วนผู้สร้างและผู้แสดงที่ไม่เคยเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาในหมู่บ้านเลย ซึ่งมีจำนวน 29 คน หรือร้อยละ 27.62 ได้ให้เหตุผลว่าตนเองมีข้อจำกัดเรื่องเวลา คือ ต้องใช้เวลาส่วนใหญ่เพื่อการฝึกซ้อมและการแสดง จึงไม่มีเวลาเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาหมู่บ้านดังกล่าว

7. ความรู้สึกที่มีต่ออาชีพการแสดงหมอลำ

จากการศึกษาพบว่า ผู้สร้างและผู้แสดงลำเพลินบ้านแพงทั้งหมดมีความรู้สึกภาคภูมิใจ และเห็นความสำคัญของอาชีพการแสดงลำเพลิน ทุกคนให้เหตุผลตรงกันว่าอาชีพการแสดงหมอลำเป็นอาชีพที่สุจริต มีรายได้ดีกว่าการทำงานอย่างอื่น ไม่ต้องเหนื่อยมากสามารถช่วยเหลือครอบครัวได้ และความรู้สึกภูมิใจที่ตนเองมีส่วนในการดำรงรักษาไว้ ซึ่งศิลปะและวัฒนธรรมดั้งเดิมของภาคอีสาน นอกจากนี้ผู้สร้างและผู้แสดงหมอลำทุกคน มีความภาคภูมิใจที่ทำชื่อเสียงให้กับบ้านแพง และอำเภอโกสุมพิสัย ตลอดจนจังหวัดมหาสารคาม ที่คณะลำเพลินของบ้านแพง ทั้ง 3 คณะต่างได้รับรางวัลชนะเลิศการประกวดในโอกาสต่าง ๆ

ความนิยมของผู้ชมที่มีต่อการแสดงลำเพลินบ้านแพง

การศึกษาความนิยมของผู้ชมที่มีการแสดงลำเพลินบ้านแพงทั้ง 3 คณะ ได้แก่ คณะสาวน้อยเพชรบ้านแพง คณะเมขลาลำเพลิน และคณะบัวริมบึงรุ่งลำเพลิน ครั้งนี้

ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจความคิดเห็นจากประชาชนที่เป็นผู้ชมการแสดงของหมอลำทั้ง 3 คณะ และอาศัยอยู่ในเขตจังหวัดขอนแก่น และจังหวัดมหาสารคาม จำนวนทั้งหมด 198 คน โดยการแยกผู้ชมออกเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มวัยเด็ก คือ ผู้ชมที่มีอายุต่ำกว่า 15 ปี วัยรุ่น คือ ผู้ชมที่มีอายุ 15-21 ปี วัยผู้ใหญ่ คือ ผู้ชมที่มีอายุ 22-40 ปี วัยกลางคน คือ ผู้ชมที่มีอายุ 41-60 ปี และกลุ่มวัยชรา คือ ผู้ชมที่มีอายุตั้งแต่ 61 ปีขึ้นไป รายละเอียดเกี่ยวกับผู้ชม ดังตาราง 21

ตาราง 21 จำนวนผู้ชมลำเพลินบ้านแพง จำแนกตามวัย

วัย (ปี)	จำนวน (คน)	ร้อยละ
วัยเด็ก (อายุต่ำกว่า 15 ปี)	36	18.18
วัยรุ่น (อายุ 15-21 ปี)	54	27.27
วัยผู้ใหญ่ (อายุ 22-40 ปี)	54	27.27
วัยกลางคน (อายุ 41-60 ปี)	36	18.18
วัยชรา (อายุตั้งแต่ 61 ปีขึ้นไป)	18	9.10
รวม	198	100.00

ในการศึกษาความคิดเห็นของผู้ชมที่มีต่อการแสดงลำเพลินบ้านแพงครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เดินทางไปทำการสำรวจความคิดเห็นของผู้ชมตามท้องที่ต่าง ๆ พร้อมกับคณะ

หมอลำทั้ง 3 คณะ ความคิดเห็นของผู้ชมดังกล่าวมีหลายด้าน เช่น ความคิดเห็นต่อผู้แสดง เนื้อเรื่อง เทคนิคประกอบการแสดง และความคิดเห็นต่อหมอลำโดยทั่วไป ผลการศึกษาแต่ละด้านปรากฏดังนี้

ความนิยมของผู้ชมที่มีต่อการแสดงลำเพลินบ้านแพง

จากการศึกษาความนิยมของผู้ชมกลุ่มต่าง ๆ ที่มีต่อการแสดงลำเพลินบ้านแพงทั้ง 3 คณะ พบว่าแต่ละคณะได้รับความนิยมจากผู้ชมแตกต่างกันไปตามเหตุผลของแต่ละกลุ่ม เช่น เหตุผลที่ชอบ เพราะตัวตลกดี ชอบกลอนลำ ดนตรีเร้าใจ เนื้อเรื่องน่าติดตาม โชว์ทางเครื่องเร้าใจ แต่งกายในการแสดงดี ชอบนางเอกและพระเอก ได้ฟังเพลงสดริงที่ถูกต้อง ลีลาการแสดงดี ฯลฯ รายละเอียดเกี่ยวกับความนิยมของผู้ชมต่อคณะลำเพลินบ้านแพง ปรากฏดังตาราง 22

ตาราง 22 ความนิยมของผู้ชมที่มีต่อลำเพลินบ้านแพง

ผู้ชม	ลำดับความนิยม		
	อันดับ 1	อันดับ 2	อันดับ 3
วัยเด็ก (อายุต่ำกว่า 15 ปี)	ตลก	ทางเครื่อง	ดนตรี
วัยรุ่น (อายุ 15-21 ปี)	ดนตรี	ตลก	การแสดง
วัยผู้ใหญ่ (อายุ 22-40 ปี)	ทางเครื่อง	การแสดง	ตลก
วัยกลางคน (อายุ 41-60 ปี)	ทางเครื่อง	ตลก	การแสดง
วัยชรา (อายุตั้งแต่ 61 ปีขึ้นไป)	เสียงดี	ทางเครื่อง	ตลก

จากตาราง 22 จะเห็นได้ว่า ผู้ชมกลุ่มต่าง ๆ มีความนิยมชมชอบในการแสดงลำเพลินด้านต่าง ๆ แตกต่างกันไป กล่าวคือ วัยเด็กชอบการแสดงตลกมากที่สุด วัยรุ่นชอบการแสดงดนตรีมากที่สุด วัยผู้ใหญ่และวัยกลางคนชอบการแสดงของทางเครื่องมากที่สุด และวัยชราชอบการแสดงที่มีเสียงลำดีมากที่สุด แต่อย่างไรก็ดีจากการสำรวจความนิยมดังกล่าว ปรากฏว่า การแสดงตลก เป็นความนิยมที่ทุกกลุ่มชอบ รองลงมา ได้แก่ ทางเครื่อง การแสดง และดนตรีตามลำดับ นอกจากนี้จากการสัมภาษณ์ความคิดเห็นของผู้ชมที่มีต่อการแสดงลำเพลินบ้านแพง พบว่าผู้ชมส่วนใหญ่ชอบคณะหมอลำที่มีการแต่งตัวดี เนื้อเรื่องทันสมัยเข้ากับเหตุการณ์ในปัจจุบัน และใช้เทคนิคที่ทันสมัยประกอบการแสดง

ภาพประกอบ 25 ซอยเมขลา ชาวบ้านตั้งเพื่อเป็นเกียรติกับคณะล่าเพลิง

ความคิดเห็นของผู้ชมที่มีต่อล่าเพลิงและอาชีพการแสดงหมอล่าเพลิง

จากการศึกษาความคิดเห็นของผู้ชมที่มีต่อล่าเพลิงและอาชีพการแสดงล่าเพลิงพบว่า ผู้ชมมีความคิดเห็นต่อล่าเพลิงและอาชีพการแสดงล่าเพลิงว่าเป็นศิลปะการแสดงที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของชาวอีสาน เป็นอาชีพที่สุจริต และทำให้คนมีอาชีพและมีรายได้ นอกจากนี้ จากการศึกษายังพบว่า มีผู้ชมจำนวน 127 คน หรือร้อยละ 64.14 มีความคิดเห็นตรงกันว่าผู้สร้างและผู้ที่เป็นหมอล่าเพลิงในปัจจุบันเป็นบุคคลที่สมควรให้การยอมรับนับถือ เพราะเป็นบุคคลที่มีคุณลักษณะหลายประการที่แตกต่างจากบุคคลทั่วไป เช่น มีความสามารถพิเศษหรือพรสวรรค์เฉพาะตัว มีบุคลิกลักษณะดี มีปฏิภาณไหวพริบและมีความเฉลียวฉลาด มีความขยันหมั่นเพียร มีความอดทน มีกิริยามารยาทที่เรียบร้อยมี

มนุษย์สัมพันธ์ที่ดีทั้ง ต่อผู้ชมและเพื่อนร่วมคณะ มีความสามัคคี และที่สำคัญที่สุดคือมีความ
กตัญญูต่อหัวหน้าคณะและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง นอกจากนี้ผู้ชมยังมีความเห็นว่าผู้สร้างล่าเฟลน
ในปัจจุบันมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นบุคคลที่ทำให้เกิดล่าเฟลนขึ้นมา และดำรงอยู่
ในหมู่บ้านได้

บทสรุป

สรุปผล

การวิจัยเรื่อง "ล้าเพลินบ้านแพง ตำบลแพง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม" มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของล้าเพลิน และขั้นตอนการแสดงล้าเพลินบ้านแพง ศึกษาสภาพเศรษฐกิจและสังคมของผู้สร้างและผู้แสดงล้าเพลินบ้านแพง และศึกษาความนิยมของผู้ชมที่มีต่อการแสดงล้าเพลินบ้านแพง การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นเฉพาะพื้นที่ โดยการศึกษาจากแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับหมู่บ้านและการศึกษาภาคสนาม ข้อมูลส่วนใหญ่ ได้มาจากการสัมภาษณ์บุคคล 2 กลุ่ม กลุ่มแรก ได้แก่ ผู้สร้างและผู้แสดงล้าเพลินบ้านแพง จำนวน 105 คน และกลุ่มที่ 2 ได้แก่ กลุ่มผู้ชมล้าเพลินบ้านแพง จำนวน 198 คน ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์บุคคลทั้งสองกลุ่มดังกล่าวตามความมุ่งหมายที่กำหนดไว้ โดยใช้แบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้างเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการแสดงล้าเพลินบ้านแพง ข้อมูลที่ได้ทั้งหมดได้นำมาจำแนกและรวบรวมเป็นหมวดหมู่ แล้วทำการวิเคราะห์ตามจุดมุ่งหมายและประเด็นสำคัญของการศึกษา ซึ่งสรุปผลได้ดังนี้

สภาพทั่วไปของบ้านแพง

บ้านแพง ตำบลแพง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ติดกับถนนสายท่าพระ-โกสุมพิสัย-มหาสารคาม อยู่ห่างจากอำเภอโกสุมพิสัยไปทางตะวันตกเป็นระยะทางประมาณ 11 กิโลเมตร บ้านแพงเป็นหมู่บ้านที่เก่าแก่แห่งหนึ่ง

จากคำบอกเล่าของผู้รู้ในหมู่บ้าน สันนิษฐานได้ว่าบ้านแพงตั้งขึ้นเมื่อประมาณ 170 ปีมาแล้ว โดยกลุ่มคนที่อพยพมาจากบ้านจัว บ้านโนน และบ้านขามป้อม เขตอำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม ปัจจุบันบ้านแพงแบ่งการปกครองออกเป็น 4 หมู่บ้าน คือหมู่ที่ 1 หมู่ที่ 9 หมู่ที่ 11 และหมู่ที่ 13 มีประชากรทั้งหมด 3,001 คน เป็นชาย 1,461 คน และหญิง 1,540 คน อาศัยอยู่ใน 585 หลังคาเรือน ประชากรในหมู่บ้านนับถือพุทธศาสนา มีขนบธรรมเนียมประเพณีเหมือนชาวอีสานโดยทั่วไป พูดภาษาไทยอีสาน มีวัดเป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมทางศาสนาและประเพณีต่าง ๆ รวม 3 แห่ง โรงเรียนประถมศึกษาตั้งอยู่ในหมู่บ้านประชากรมีอาชีพหลัก คือการทำนา รองลงมาคือการค้าปลีก และการแสดงหมอลำ ส่วนสภาพการเมืองการปกครองในหมู่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.) รับผิดชอบในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับหมู่บ้าน

ความเป็นมาของลำเพลินและขั้นตอนการแสดงลำเพลินบ้านแพง

1. ความเป็นมาของลำเพลินบ้านแพง

บ้านแพง ตำบลแพง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ตั้งคณะหมอลำขึ้นเป็นครั้งแรกประมาณปี พ.ศ. 2501 คือ คณะเพชรสำโรง มีนายหนูจันทร์ ชาวใบเป็นหัวหน้าคณะเป็นลำเรื่องต่อกลอนทำนองลาวเวียง มีดนตรีประกอบคือ แคน และกลองโทน ในระยะต่อมาได้ตั้งคณะอรพูนศิลป์ ผู้แสดงในคณะอรพูนศิลป์ได้แยกตัวออกไปตั้งคณะใหม่หลายคณะ แต่การแสดงก็ยังใช้รูปแบบเดิม จนกระทั่งปี พ.ศ. 2514 มีการตั้งคณะลำเพลินขึ้นในหมู่บ้านเป็นครั้งแรก คือ คณะอ่อนตาพัฒนาลำเพลิน มีนายอ่อนตา นาพูนเป็นหัวหน้าคณะ และได้เชิญหมอลำเพลินจากจังหวัดขอนแก่นและยโสธรมาเป็นครูฝึก การแสดงลำเพลินครั้งแรกเป็นการแสดงแบบง่าย ๆ เครื่องดนตรีประกอบด้วยกลองโทน พิณ แคน และกลองยาว การแสดงลำเพลินคณะอ่อนตาพัฒนาลำเพลินได้รับความนิยมจากประชาชนพอสมควร

เมื่อคณะอำนวยการพัฒนาลำเพลินได้ยุบตัวเองลง ผู้แสดงในคณะต่างก็ตั้งคณะหมอลำขึ้นมาใหม่หลายคณะ แต่การแสดงยังมีได้โดดเด่นนัก จนกระทั่งปี พ.ศ.2520 นายสงกรานต์ นามวงศ์ ได้ตั้งคณะลำเพลินสาวน้อยเพชรบ้านแพง ปี พ.ศ.2522 ได้บัวริมบึงรุ่งลำเพลิน มีนายแหล่ ทบแปเป็นหัวหน้าคณะ และนายประสิทธิ์ วันดีได้ตั้งคณะเมขลาลำเพลินขึ้นในปี พ.ศ.2527 การแสดงลำเพลินของทั้งสามคณะ ได้รับความนิยมนอกจากประชาชนทั่วไป ทั้งในจังหวัดมหาสารคาม และจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศเรื่อยมา จนถึงปัจจุบัน คณะลำเพลินทั้งสามคณะดังกล่าวต่างก็ได้รับรางวัลชนะเลิศจากการประกวดหมอลำหลายรายการ

2. ขั้นตอนการแสดงลำเพลินบ้านแพง

ลำเพลินบ้านแพงทั้งสามคณะมีขั้นตอนการแสดงที่คล้ายคลึงกัน คือ มีขั้นตอนการไหว้ครูเพื่อเป็นรำลึกถึงคุณครูบาอาจารย์ ขึ้นการเปิดวง ซึ่งจะใช้เพลงสรรเสริญพระบารมี และเพลงลั่นเกล้าเผ่าไทย ขึ้นโชว์เพลง เป็นการเดินโชว์ของหางเครื่อง จะใช้เวลาไม่เกิน 1 ชั่วโมง ขึ้นลำเป็นการดำเนินเรื่องตามเนื้อเรื่องที่แสดง ขึ้นการลาเป็นการแสดงก่อนจากผู้ชม ซึ่งมีทั้งการลำเต้ย และการร้องเพลงก่อนยุติการแสดง

สภาพเศรษฐกิจและสังคมของผู้สร้างและผู้แสดงลำเพลินบ้านแพง

1. สภาพเศรษฐกิจ

1.1 อาชีพหลักและอาชีพรอง

ผู้สร้างและผู้แสดงลำเพลินบ้านแพงที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน 105 คน ทำนาเป็นอาชีพหลัก จำนวน 103 คน หรือร้อยละ 98.10 ส่วนผู้แสดงอีก 2 คน มีอาชีพหลัก คือการค้าขาย และรับจ้างทั่วไป ถึงแม้ว่าส่วนใหญ่ผู้แสดงมีอาชีพหลักคือการทำนา แต่ผู้สร้างและผู้แสดงร้อยละ 43.81 มีผลผลิตไม่เพียงพอสำหรับการบริโภคในครัวเรือน

เพราะมีสาเหตุมาจากการมีพื้นที่ทำกินน้อย จึงต้องแก้ปัญหาโดยการประกอบอาชีพรอง เพื่อเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัวซึ่งอาชีพรองที่สำคัญได้แก่ การแสดงหมอลำ การทอเสื่อกก การเลี้ยงไหม และอื่น ๆ

1.2 รายได้

ผู้สร้างและผู้แสดงลำเพลินมีรายได้เฉลี่ยต่อปีของครอบครัวมากน้อยแตกต่างกัน คือ มีรายได้ไม่เกิน 20,000 บาท มากที่สุด ร้อยละ 40.95 รองลงมาคือรายได้ 20,001-30,000 บาท ร้อยละ 29.52 รายได้ 30,001-40,000 บาท ร้อยละ 18.10 และรายได้มากกว่า 40,000 บาท ร้อยละ 11.43 ตามลำดับ

รายได้จากการแสดงลำเพลินของผู้สร้างและผู้แสดงมีรายได้ 2 ลักษณะคือรายได้ประจำ เป็นค่าตัวปกติที่ผู้สร้างและผู้แสดงได้รับในการแสดงแต่ละครั้ง ซึ่งผู้สร้างและผู้แสดงแต่ละกลุ่มจะมีรายได้แตกต่างกันขึ้นอยู่กับบทบาทและความสำคัญที่ต่อคณะลำเพลิน และค่าตอบแทนของผู้สร้างและผู้แสดงของหมอลำทั้งสามคณะก็มีอัตราค่าจ้างที่แตกต่างกัน กล่าวคือผู้สร้าง (หัวหน้าคณะ) สำน้อยเพชรบ้านแพง ได้ 2,500 บาท คณะเมฆาลำเพลินได้ 2,000 บาท คณะบัวริมบึงรุ่งลำเพลินได้ 3,000 บาท ผู้เขียนบทคณะสำน้อยเพชรบ้านแพงได้ 500 บาท คณะเมฆาลำเพลินได้ 600 บาท และคณะบัวริมบึงรุ่งลำเพลินได้ 600 บาท ผู้ฝึกสอน คณะสำน้อยเพชรบ้านแพงได้ 400 บาท คณะเมฆาลำเพลินได้ 300 บาท และคณะบัวริมบึงรุ่งลำเพลินได้ 300 บาท โฆษกคณะสำน้อยเพชรบ้านแพงได้ 330 บาท คณะเมฆาลำเพลินได้ 400 บาท และคณะบัวริมบึงรุ่งลำเพลินได้ 300 บาท นักดนตรีคณะสำน้อยเพชรบ้านแพงได้ 307 บาท คณะเมฆาลำเพลินได้ 271 บาท และคณะบัวริมบึงรุ่งลำเพลินได้ 278 บาท หางเครื่องคณะสำน้อยเพชรบ้านแพงได้ 150 บาท คณะเมฆาลำเพลินได้ 152 บาท และคณะบัวริมบึงรุ่งลำเพลินได้ 162 บาท หมอลำ

คณะสาวน้อยเพชรบ้านแพงได้ 335 บาท คณะเมขลาล่าเพลินได้ 295 บาท และคณะ บัวริมบึงรุ่งล่าเพลินได้ 315 บาท

รายได้ลักษณะที่ 2 คือรายได้พิเศษ เป็นรายได้ที่ผู้สร้างและผู้แสดง ได้รับนอกเหนือจากค่าตัวที่ได้เป็นประจำ รายได้พิเศษของผู้สร้างหรือหัวหน้าคณะได้จากการยกค่าจ้างการแสดงติดต่อกันครั้งที่ 7 ให้เพื่อใช้จ่ายในการปรับปรุงคณะหมอลำ ส่วนรายได้พิเศษของผู้แสดงเป็นเงินพิเศษที่ผู้ชมมอบให้ผู้แสดงที่ทำการแสดงได้ถูกใจ

1.3 รายจ่าย

หลังจากที่ผู้สร้างและผู้แสดงล่าเพลินมีรายได้จากการแสดงแล้ว เงินที่ได้จะนำไปใช้จ่ายในการดำรงชีวิตประจำวันตามความจำเป็น รายจ่ายแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1.3.1 รายจ่ายส่วนรวม เป็นรายจ่ายทั้งหมดของคณะ ซึ่งมีหัวหน้าคณะเป็นผู้รับผิดชอบ รายจ่ายส่วนรวมได้แก่ ค่าปรับปรุงคณะ เฉลี่ยประมาณปีละ 20,000 บาท ค่าจ้างครูฝึกทำเต็นท์ให้แก่วางเครื่อง เพลงละ 500-700 บาท ค่าซื้อเรื่องที่ทำการแสดงเรื่องละ 1,500 บาท ค่านายหน้าสำนักงานหมอลำ ร้อยละ 10 ของราคาจ้าง ค่าเช่ารถเพื่อไปทำการแสดงวันละ 1,200 บาทต่อคัน รวมทั้งค่าน้ำมันที่เติมและค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ตามความจำเป็น

1.3.2 เป็นรายจ่ายส่วนตัวของผู้สร้างและผู้แสดงแต่ละคน ที่สำคัญ ได้แก่ ค่าใช้จ่ายส่วนตัว ให้บิดามารดา ใช้จ่ายในครัวเรือน ใช้จ่ายเพื่อการศึกษา การเก็บหอม และค่าใช้จ่ายอื่น ๆ

1.4 ภาวะหนี้สินของครอบครัว

ผู้สร้างและผู้แสดงล่าเพลินบ้านแพงที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 105 คน ครอบครัวมีภาวะหนี้สินที่เกิดจากการกู้ยืมเงินมาใช้จ่ายในการลงทุนด้านการเกษตร การสร้างที่อยู่อาศัย และซื้อสินค้าระบบเงินผ่อน จำนวน 62 คน หรือร้อยละ 59.05

ส่วนอีก 43 คน หรือร้อยละ 40.65 ไม่มีหนี้สิน แหล่งเงินกู้ที่สำคัญคือ สถาบันการเงินของรัฐ ได้แก่ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร และเอกชนซึ่งเป็นนายทุนท้องถิ่น เงินที่ได้จากการแสดงหมอลำ เป็นเงินส่วนหนึ่งที่ครอบครัวผู้สร้างและผู้แสดงนำมาใช้เพื่อปลดปล่อยภาระหนี้สินที่มีอยู่

1.5 ทรัพย์สินภายในบ้าน

ทรัพย์สินภายในบ้านของผู้สร้างและผู้แสดงลำเพลินบ้านแพงที่สำคัญส่วนใหญ่จะเป็นจำพวกเครื่องใช้ไฟฟ้าในครัวเรือน ที่มีมากที่สุดได้แก่ พัดลม รองลงมาคือ โทรทัศน์ วิทยุเทปหรือสเตอริโอ ตู้เย็น และวิดีโอเทปตามลำดับ ทรัพย์สินภายในบ้านดังกล่าวผู้สร้างและผู้แสดงส่วนใหญ่ได้มาจากการซื้อโดยระบบเงินผ่อน ซึ่งนำเงินที่ได้จากการแสดงมาซื้อเอง

2. สภาพทางสังคม

2.1 เพศ

ผู้สร้างและผู้แสดงลำเพลินบ้านแพงที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง เป็นเพศหญิงจำนวน 73 คน คิดเป็นร้อยละ 69.52 และเป็นเพศชายจำนวน 32 คน หรือร้อยละ 30.48 ทั้งนี้เนื่องจากผู้แสดงลำเพลินบางกลุ่มที่มีจำนวนมากมักใช้ผู้แสดงที่เป็นเพศหญิง เช่น กลุ่มทางเครื่อง เป็นต้น

2.2 อายุ

ผู้สร้างและผู้แสดงลำเพลินบ้านแพงที่มีอายุไม่เกิน 20 ปี มีจำนวนมากที่สุด คือ 49 คน หรือร้อยละ 46.67 รองลงมาคืออายุ 21-30 ปี จำนวน 38 คน หรือร้อยละ 36.19 อายุ 31-40 ปี จำนวน 10 คน หรือร้อยละ 9.52 และอายุ 41 ปีขึ้นไปจำนวน 8 คน หรือร้อยละ 7.62

2.3 ภูมิลำเนา

ผู้สร้างและผู้แสดงลำเพลินบ้านแพงมีภูมิลำเนาอยู่ 2 แหล่งคือ

2.3.1 กลุ่มที่มีภูมิลำเนาอยู่ในบ้านแพง ตำบลแพง อำเภอ
โกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 45 คน หรือร้อยละ 42.86

2.3.2 กลุ่มที่มีภูมิลำเนาอยู่นอกหมู่บ้านแพง มีจำนวน 60 คน หรือ
ร้อยละ 57.14

2.4 การศึกษา

ผู้สร้างและผู้แสดงลำเพลินบ้านแพงมีการศึกษา 2 ระดับคือ จบ
การศึกษาระดับประถมศึกษาจำนวน 93 คน หรือร้อยละ 88.57 และจบการศึกษา
ระดับมัธยมศึกษาจำนวน 12 คน หรือร้อยละ 11.43

2.5 ตำแหน่งทางสังคมในหมู่บ้าน

ผู้สร้างและผู้แสดงลำเพลินบ้านแพงจำนวน 96 คน หรือร้อยละ
91.43 เป็นประชาชนธรรมดาที่ไม่มีตำแหน่งใด ๆ ในหมู่บ้าน เพราะกลุ่มนี้ส่วนใหญ่
ยังมีอายุน้อยและมีภาระที่ต้องรับผิดชอบเกี่ยวกับการแสดงอยู่ตลอดเวลา ส่วนผู้สร้าง
และผู้แสดงจำนวน 9 คน หรือร้อยละ 8.57 เป็นคณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.) ทั้งนี้
เพราะคนกลุ่มนี้มีอายุมาก และมีประสบการณ์ในด้านต่าง ๆ สูง

2.6 การมีส่วนร่วมในการพัฒนาหมู่บ้าน

ผู้สร้างและผู้แสดงลำเพลินบ้านแพง เคยมีส่วนร่วมในกิจกรรม
การพัฒนาหมู่บ้าน จำนวน 76 คน คิดเป็นร้อยละ 72.38 และไม่เคยมีส่วนร่วมใน
กิจกรรมการพัฒนาหมู่บ้านเลย จำนวน 29 คน หรือร้อยละ 27.62 กลุ่มที่เคยมีส่วนร่วม
ในกิจกรรมการพัฒนาหมู่บ้านให้เหตุผลว่าเป็นเพราะเห็นความสำคัญและถือเป็นหน้าที่ที่พึง
กระทำ ส่วนกลุ่มที่ไม่เคยเข้าร่วมให้เหตุผลว่าต้องใช้เวลาเพื่อการฝึกซ้อมและการแสดง
จึงไม่มีเวลาเข้าร่วมในกิจกรรมดังกล่าว

2.7 ความรู้สึกที่มีต่ออาชีพการแสดง

ผู้สร้างและผู้แสดงลำเพลินบ้านแพงมีความรู้สึกภาคภูมิใจ และเห็น

ความสำคัญของอาชีพการแสดงลำเพลิน ทุกคนให้เหตุผลที่ตรงกันว่าอาชีพหมอลำเป็นอาชีพที่สุจริต มีรายได้ดีกว่าการทำงานอย่างอื่น ไม่ต้องเหน็ดเหนื่อยมาก สามารถช่วยเหลือครอบครัวได้ และมีความรู้สึกที่ตนเองมีส่วนในการดำรงรักษาไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวอีสาน นอกจากนี้ผู้สร้างและผู้แสดงหมอลำเพลินบ้านแพงทุกคน มีความภาคภูมิใจที่ได้ทำชื่อเสียงให้กับบ้านแพง และอำเภอโกสุมพิสัย ตลอดจนจังหวัดมหาสารคาม ที่คณะลำเพลินทั้งสามคณะของหมู่บ้านแพงต่างก็ได้รับรางวัลชนะเลิศ การประกวดในโอกาสต่าง ๆ

ความนิยมของผู้ชมที่มีศิลปะการแสดงลำเพลินบ้านแพง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้สำรวจความคิดเห็นของประชาชนที่เป็นผู้ชมการแสดงของลำเพลินบ้านแพงทั้ง 3 คณะ ที่อาศัยอยู่ในเขตจังหวัดขอนแก่น และจังหวัดมหาสารคาม มีจำนวนทั้งสิ้น 198 คน แบ่งเป็นประชาชนกลุ่มวัยต่าง ๆ 5 กลุ่ม คือ วัยเด็ก (อายุต่ำกว่า 15 ปี) วัยรุ่น (อายุ 15-21 ปี) วัยผู้ใหญ่ (อายุ 22-40 ปี) วัยกลางคน (อายุ 41-60 ปี) และวัยชรา (อายุตั้งแต่ 61 ปีขึ้นไป) ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

1. ความนิยมของผู้ชมที่มีต่อการแสดงลำเพลินบ้านแพง

ผู้ชมแต่ละกลุ่มจะนิยมการแสดงลำเพลินบ้านแพงทั้ง 3 คณะแตกต่างกัน กล่าวคือ ผู้ชมวัยเด็กจะชอบตัวตลกมากที่สุด รองลงมาคือหางเครื่องและดนตรี วัยรุ่นชอบดนตรีมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ ตลก และการแสดง วัยผู้ใหญ่ชอบหางเครื่องมากที่สุด รองลงมาการแสดงและตลก วัยกลางคนชอบหางเครื่องมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ ตลก และการแสดง ส่วนวัยชราชอบหมอลำเสียงดีมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ หางเครื่อง และตลก จะเห็นได้ว่าผู้ชมทุกวัยชอบการตลกมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ หางเครื่อง

การแสดง และดนตรีตามลำดับ นอกจากนี้ผู้ชมยังนิยมล่าเพลินที่มีการแต่งตัวดี เนื้อเรื่องทันสมัย เข้ากับเหตุการณ์ปัจจุบันและใช้เทคนิคที่ทันสมัยประกอบการแสดง

2. ความคิดเห็นของผู้ชมที่มีต่อล่าเพลินและอาชีพการแสดงหมอล่าเพลิน

ผู้ชมมีความคิดเห็นต่อล่าเพลินและอาชีพการแสดงล่าเพลินว่าเป็นศิลปะการแสดงที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของคนอีสาน เป็นอาชีพที่สุจริต และทำให้คนมีรายได้ นอกจากนี้ จากการศึกษายังพบว่า มีผู้ชมจำนวน 127 คน หรือร้อยละ 64.14 มีความเห็นตรงกันว่าผู้สร้างและผู้ที่เป็นหมอล่าเพลินในปัจจุบันเป็นบุคคลที่สมควรให้การยอมรับนับถือ เพราะเป็นบุคคลที่มีคุณลักษณะหลายประการที่แตกต่างจากบุคคลทั่วไป เช่น มีความสามารถพิเศษหรือพรสวรรค์เฉพาะตัว มีบุคลิกลักษณะดี มีปฏิภาณไหวพริบและมีความเฉลียวฉลาด มีความขยันหมั่นเพียร มีความอดทน มีกิริยามารยาทที่เรียบร้อย มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีทั้ง ต่อผู้ชมและเพื่อนร่วมคณะ มีความสามัคคี และที่สำคัญที่สุดคือมีความกตัญญูต่อหัวหน้าคณะและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง นอกจากนี้ผู้ชมยังมีความเห็นว่าผู้สร้างล่าเพลินในปัจจุบันมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นบุคคลที่ทำให้เกิดล่าเพลินขึ้นมา และดำรงอยู่ในหมู่บ้านได้

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับการพัฒนา

1.1 จากการศึกษาพบว่า ผู้สร้างและผู้แสดงล่าเพลินมีความจำเป็นต้องเดินทางไปแสดงตามสถานที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศไทย และเคยมีข่าวคราวเกี่ยวกับการเกิดอุบัติเหตุอยู่เสมอ เพื่อความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของผู้สร้างและผู้แสดงแต่ละคน จึงควรจัดให้มีการประกันชีวิตหมู่ให้กับผู้สร้างและผู้แสดงทุกคนทั้งคณะ โดยเบี้ยประกันอาจหักจากกำไรที่ได้จากการแสดงของแต่ละบุคคลบางส่วน

1.2 ผลการวิจัยพบว่า ผู้สร้างและผู้แสดงจำนวนมากที่ไม่มีอาชีพรองทางราชการควรจัดให้มีการฝึกอาชีพเสริมสำหรับผู้สร้างและผู้แสดง เพื่อจะได้มีรายได้หลังจากการทำนา และว่างเว้นจากการแสดงลำเพลิน

1.3 ผลการวิจัยพบว่า ผู้ชมนิยมหมอลำเพลินบ้านแพง เพราะการแสดงตลกทำได้ดี ทางเครื่องมีการเดินโชว์ ไร่ใจผู้ชม การแสดงดี และดนตรีดี ดังนั้นผู้ที่มีส่วนในการพัฒนาคณะลำเพลิน ควรนำข้อมูลที่ได้ดังกล่าวไปเป็นแนวทางในการพัฒนาและปรับปรุงคณะหมอลำ และการแสดงแต่ละครั้งควรมีการสำรวจความคิดเห็นของผู้ชมที่มีต่อการแสดงอย่างสม่ำเสมอ เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปปรับปรุงคณะหมอลำ

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาลำเพลินและลำประเภทต่าง ๆ ในท้องถิ่นอื่น ๆ ทั้งในจังหวัดมหาสารคาม และจังหวัดอื่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แล้วนำผลการศึกษามาเปรียบเทียบกันว่า มีความสอดคล้องหรือแตกต่างกันอย่างไร

2.2 ควรมีการศึกษาถึงกระบวนการและวิธีการฝึกหัด เพื่อเป็นผู้สร้างและผู้แสดงลำเพลินของชาวบ้าน ซึ่งการฝึกหัดเพื่อเป็นผู้สร้างและผู้แสดงนี้มีส่วนสำคัญในการสืบต่อศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิมของท้องถิ่นอีสาน

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- คำผล กองแก้ว. "ล้าและหมอล้า," ใน ไทยอีสานบ้านเฮา. อุบลราชธานี :
วิทยาลัยครูอุบลราชธานี, 2521.
- คำสอน สีชมภู. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม หลังจากการมีไฟฟ้า
เข้าสู่ชนบทอีสาน : ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านกำแมด ตำบลกำแมด อำเภอภูซุ่ม
จังหวัดยโสธร. ปรินฤพานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2531.
- คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว. นาฏศิลป์และดนตรีไทย. กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์
การพิมพ์, 2522.
- แคน สารีภา. "หมอล้าแห่งหมู่บ้านบนเส้นทางธุรกิจบันเทิง," หลักไทย. 7(364) :
54-55 ; กุมภาพันธ์ 2532.
- จารุบุตร เรื่องสุวรรณ. ของดีอีสาน. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : การศาสนา,
2520.
- _____. "เพลงพื้นบ้านอีสาน," ใน เชิดชูเกียรติ ฯพณฯ จารุบุตร เรื่องสุวรรณ.
กรุงเทพฯ : ครูสภาลาดพร้าว, 2527.
- จารุวรรณ ชรรณวัตร. เพลงพื้นเมืองอีสาน. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2520.
- _____. รายงานการวิจัยเรื่อง "บทบาทของหมอล้าต่อสังคมในช่วงกึ่งศตวรรษ".
มหาสารคาม : สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, ม.ป.ป.
- เจริญชัย ชนไพโรจน์. ดนตรีไทย. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
มหาสารคาม, 2526.

- เจริญชัย ชนไพโรจน์. ดนตรีและการละเล่นพื้นบ้านอีสาน. มหาสารคาม :
 ภาควิชาดุริยางคศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2526.
- _____ . ปี่มอล่ากลอน. มหาสารคาม : ภาควิชาดุริยางคศาสตร์ มหาวิทยาลัย
 ศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2526.
- _____ . หมอล่า-หมอแคน. กรุงเทพฯ : อักษรสมัย, 2534.
- ชีชวาลย์ วงษ์ประเสริฐ. ศิลปะการฟ้อนภาคอีสาน. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัย
 ศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2532.
- ชุมเดช เดชพิมพ์. ภาพสะท้อนชีวิตชาวอีสานจากหมอล่า. ม.ป.ท., 2521.
- _____ . การศึกษาเรื่องหนังประโมทัยในจังหวัด, ปริญญาานิพนธ์ ศศ.ม.
 มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2531.
- ธวัช ปลูกนอก. "บ่อเกิดของเพลงพื้นบ้านอีสาน พิจารณาทางด้านประวัติศาสตร์สังคม
 และการสืบทอดวัฒนธรรม," ใน รายงานเอกสารสัมมนาเพลงพื้นบ้านอีสาน.
 มหาสารคาม : วิทยาลัยคณาวิสต์ วิทยาลัยครู และมหาวิทยาลัย
 ศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2524.
- บ้านแพง, โรงเรียน. สถิติการศึกษา ปีการศึกษา 2535. มหาสารคาม : สำนักงาน
 การประถมศึกษาจังหวัดมหาสารคาม, 2535.
- บุญกว้าง วาทโยธา. "ประวัติความเป็นมาของหมอล่า," ใน รายงานเอกสารสัมมนา
 เพลงพื้นบ้านอีสาน. มหาสารคาม : วิทยาลัยคณาวิสต์ วิทยาลัยครู และ
 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2524.
- บุญเรือง ถาวรวิสต์. "แคนกับล่า" ใน รายการเอกสารสัมมนาเพลงพื้นบ้านอีสาน.
 มหาสารคาม : วิทยาลัยคณาวิสต์ วิทยาลัยครู และมหาวิทยาลัย
 ศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม ; ม.ป.ท., 2524.
- บุญเลิศ จันทร. แคนดนตรีพื้นเมืองภาคอีสาน. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2531.

- ปกรณัม บุตดาเพ็ง. "หมอลำซอนแก่น : เพลงพื้นเมืองที่กำลังเปลี่ยนแปลง," สัมมนาไทยคดีศึกษา. 2(2) : 118-125 ; มกราคม 2527.
- ปราณี วงษ์เทศ. "ศิลปกับสังคม," ใน พื้นบ้านพื้นเมือง. กรุงเทพฯ : เจ้าพระยา, 2525.
- ผะอับ โปชะกฤษณะ. วรรณกรรมประกอบการเล่นหนังใหญ่ วัดชนอม จังหวัดราชบุรี. กรุงเทพฯ : สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2520.
- พรชัย ศรีสารคาม. "ลำแคน" ใน มรดกอีสาน ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : วิทยาลัยครูมหาสารคาม, 2521.
- เพชรพรรด ทศดร. เศรษฐกิจชาวอีสาน. กรุงเทพฯ : อักษรบัณฑิต, 2530.
- ยส ธาร. "ศิลปินชาวนา," แปลก. 14(603) : 26-27 ; กันยายน 2530.
- ศรีนครินทร์วิโรฒ มหาสารคาม, มหาวิทยาลัย. ที่ระลึกงานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย ครั้งที่ 13 มหาวิทยาลัยศรีนครินทร์วิโรฒ 8 วิทยาเขต. มหาสารคาม : อภิชาติการพิมพ์, 2532.
- ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม. "การสลายตัวของศิลปะพื้นบ้านในปัจจุบัน," ใน พื้นบ้านพื้นเมือง. กรุงเทพฯ : เจ้าพระยา, 2525.
- ศิลปากร, กรม. การละเล่นพื้นเมืองภาคอีสาน (หมอลำ-หมอแคน). กรุงเทพฯ : การศาสนา, 2521.
- โศภิตสุดา อนันตรักษ์. การวิเคราะห์ลำเรื่องต่อกลอน. ปริญญาณิพนธ์ กศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทร์วิโรฒ มหาสารคาม, 2534.
- สมาคมหมอลำแห่งประเทศไทย, สมาพันธ์. หมอลำ. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2519.
- สมโภชน์ บรรเทา. หีบเสียงและแผ่นเสียงของหมอลำ จังหวัดเลย. เลข : ศูนย์วัฒนธรรม วิทยาลัยครูเลย, 2528.

- สว่าง เลิศฤทธิ. "หมอลำ การเปลี่ยนแปลงที่น่าจับตามอง," วัฒนธรรมไทย.
23(11) : 38-40 ; พฤศจิกายน 2527.
- สิริวัฒน์ คำวันสา. "โปงลาง และลำ-แคน," ใน อีสานคดี. กรุงเทพฯ :
ไพศาลศิริ, 2521.
- สุกัญญา สุกฉายา. เพลงปฏิพากย์ : บทเพลงแห่งภูมิภาคของชาวไทย. กรุงเทพฯ :
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2525.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. ร้องรำ ทำเพลง : ดนตรีและนาฏศิลป์ของชาวสยาม.
กรุงเทพฯ : มติชน, 2532.
- สุนทร อภิสุนทรทรางกุล. "หมอลำ," ใน การละเล่นพื้นเมืองศูนย์สังคีตศิลป์.
กรุงเทพฯ : เจ้าพระยา, 2529.
- สุนันทา โสรัจณ์. โขน ละคร ฟ้อนรำ และการละเล่นพื้นเมือง. กรุงเทพฯ :
พิมพ์เลิศ, 2516.
- สุวรรณณี อุดมผล. วรรณกรรมการแสดงของไทย. กรุงเทพฯ : เจริญผล, ม.ป.ป.
- เสฐียรโกเศศ. การศึกษาเรื่องประเพณีไทย. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตสถาน
สำนักนายกรัฐมนตรี, ม.ป.ป.
- อภิศักดิ์ โสอินทร์. ภูมิศาสตร์อีสาน. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
มหาสารคาม, 2533.
- อุดม บัวศรี. "ปรัชญาในวัฒนธรรมอีสาน : เชื้ออีสาน," ด้า 4. ขอนแก่น :
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2526.
- อุทัยวรรณ ศิริเลิศ และสิริรุ่ง สระทองอ่อน. ประเพณีอีสาน. กรุงเทพฯ :
อักษรสมัย, 2529.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์การวิจัย

สัมภาษณ์ผู้รู้ในหมู่บ้าน

1. ชื่อ ..... นามสกุล .....
2. อายุ ..... ปี
3. มาอาศัยในหมู่บ้านนี้เป็นเวลา ..... ปี
4. ให้เล่าประสบการณ์โดยตรงและที่ได้ยินมาเกี่ยวกับหมู่บ้านนี้
5. ให้เล่าความเป็นมาเกี่ยวกับการตั้งหมู่บ้าน และการติดต่อกับสังคมภายนอก
6. ให้เล่าสภาพหมู่บ้านตามยุคของผู้ंनाแต่ละสมัย
7. ให้เล่าถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน
8. ให้เล่าถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน
9. ให้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับหมอลำเพลิน เกี่ยวกับ

ก. หมอลำเพลินในสมัยปัจจุบัน

ข. คณะหมอลำเพลินในหมู่บ้าน

ค. องค์ประกอบของหมอลำในหมู่บ้าน

-ผู้สร้าง

-ผู้แสดง

ผู้สัมภาษณ์.....

วันที่..... เดือน ..... พ.ศ. ....

แบบสัมภาษณ์การวิจัย

สัมภาษณ์ผู้รู้ในหมู่บ้าน

คำชี้แจง : กรุณาตอบคำถามให้ตรงกับความเป็นจริงมากที่สุด และคำตอบของท่านจะ

ไม่มีผลต่อท่านและจะถูกเก็บไว้เป็นความลับตลอดไป

1. ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

1.1 ชื่อ..... นามสกุล .....

1.2 อายุ ..... ปี เพศ ( ) ชาย
( ) หญิง

1.3 ท่านมีภูมิลำเนา

( ) ในหมู่บ้าน ( ) นอกหมู่บ้าน (ระบุ) .....

1.4 ท่านมีการศึกษาระดับใด

( ) ไม่จบชั้นประถมศึกษา
( ) ชั้นประถมศึกษา
( ) ชั้นมัธยมศึกษา
( ) อื่น ๆ (ระบุ) .....

1.5 ท่านอยู่ในลำเพลินคณะใด

( ) สาวน้อยเพชรบ้านแพง
( ) เมขลาลำเพลิน
( ) บัวยิมบึงรุ่งลำเพลิน

1.6 ท่านอยู่ในคณะลำเพลินในฐานะ

( ) ผู้สร้าง
( ) ผู้แสดง

2. ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพทางเศรษฐกิจ

2.1 อาชีพหลักของท่าน คือ

- ( ) เกษตรกร
 ( ) ค้าขาย
 ( ) รับจ้างทั่วไป
 ( ) รับราชการ
 ( ) อื่น ๆ (ระบุ) .....

2.2 อาชีพรองของท่าน คือ

(ระบุ) .....

2.3 ท่านมีที่ดิน จำนวน .....

เป็นที่ดินของตนเอง จำนวน .....

เป็นที่ดินคนอื่น จำนวน .....

2.4 ฤดูกาลผลิตที่แล้วผลผลิตของท่านเพียงพอบริโภคตลอดปีหรือไม่

- ( ) เพียงพอ ( ) ไม่เพียงพอ

ถ้าไม่เพียงพอท่านแก้ปัญหา โดยวิธีใด (ระบุ) .....

2.5 ครอบครัวของท่านมีรายได้เฉลี่ยต่อปีงบประมาณ .....

2.6 บ้านพักของท่านมีลักษณะอย่างไร

( ) บ้านชั้นเดียวยกพื้นสูง
 ( ) บ้านชั้นเดียวติดดิน
 ( ) บ้านสองชั้น
 ( ) อื่น (ระบุ) .....

2.7 เครื่องอำนวยความสะดวกในครอบครัวของท่านมีอะไรบ้าง (ระบุ) .....

.....

- 2.8 รายจ่ายของท่านในรอบปีเฉลี่ยประมาณ ..... บาท
 รายจ่ายส่วนใหญ่เพื่ออะไรบ้าง (ระบุ) .....
 .....
- 2.9 ภาวะการเป็นหนี้สินในปัจจุบัน (ให้เล่า) .....
 .....
- 2.10 วัตถุประสงค์ในการกู้ .....
 .....
3. ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพทางสังคม
- 3.1 ท่านดำรงตำแหน่งใดในหมู่บ้าน
- ( ) กำนัน
  - ( ) สารวัตรกำนัน
  - ( ) ผู้ใหญ่บ้าน
  - ( ) กรรมการสภาตำบล
  - ( ) กรรมการหมู่บ้าน
  - ( ) ประชาชนธรรมดา
  - ( ) อื่น ๆ (ระบุ) .....
- 3.2 สังคมให้การเคารพยกย่องยอมรับและให้เกียรติในฐานะที่ท่านประกอบอาชีพนี้
 มากน้อยเพียงใด
- ( ) มาก
  - ( ) ปานกลาง
  - ( ) น้อย
- เพราะเหตุผลใด .....
- .....

3.3 ท่านมีความรู้สึกภาคภูมิใจในอาชีพผู้แสดงลำโพงน้อยเพียงใด

( ) มาก

( ) ปานกลาง

( ) น้อย

เพราะเหตุใด .....

3.4 ท่านมีส่วนร่วมในการพัฒนาตามโครงการต่าง ๆ ที่ดำเนินการภายในหมู่บ้านหรือไม่

( ) มี

( ) ไม่มี

เพราะเหตุใด .....

3.5 ท่านเคยเข้าร่วมกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ หรือไม่

( ) เคย

( ) ไม่เคย

ถ้าเคยเข้าร่วมกิจกรรมอะไรบ้าง (ระบุ) .....

4. ข้อมูลเกี่ยวกับการแสดงหมอลำเพลิน

4.1 ท่านมีส่วนเกี่ยวข้องกับคณะลำโพงในฐานอะไร

( ) ผู้แสดง

( ) ผู้สร้าง

4.2 ท่านเริ่มเข้ามาเกี่ยวข้องกับวงการหมอลำ เมื่อปี พ.ศ. ....

4.3 ใครเป็นผู้ชักชวนให้เข้าสู่วงการ .....

4.4 ท่านเข้ามามีส่วนในวงการนี้ ได้รับการฝึกหัดจาก .....

4.5 สาเหตุที่ท่านมาประกอบอาชีพนี้ คือ

( ) ชอบ

( ) ต้องการมีรายได้

( ) อื่น ๆ (ระบุ) .....

- 4.6 ท่านมีรายได้จากอาชีพนี้ ประมาณวันละ ..... บาท
- 4.7 รายได้จากการแสดง ท่านนำมาใช้จ่ายอะไรบ้าง (ระบุ) .....
- 4.8 ช่วงใดที่ท่านได้แสดงตามที่ต่าง ๆ บ่อยที่สุด (เทศกาล ฤดูกาลหรือเดือนใด)
.....
- 4.9 ช่วงใดที่ท่านได้แสดงตามที่ต่าง ๆ น้อยที่สุด (เทศกาล ฤดูกาลหรือเดือนใด)
.....
- 4.10 ท่านไปแสดงในท้องถิ่นใด มากที่สุด (อำเภอ หรือจังหวัด) .....
- .....
- 4.11 ท่านเคยไปแสดงไกลที่สุดท ไกลที่สุด (อำเภอ หรือจังหวัด) .....
- .....
- 4.12 ให้เล่าขั้นตอนและเทคนิคการแสดง .....
- .....
- 4.13 ให้เล่าประวัติความเป็นมาของลำเพลิน และลำเพลินบ้านแพงเท่าที่ทราบ
.....
- 4.14 เกียรติประวัติที่ท่านภาคภูมิใจมากที่สุด ในการประกอบอาชีพนี้มีอะไรบ้าง
(เช่น ได้รับรางวัลหรือโล่ ฯลฯ) .....
- 4.15 อื่น ๆ .....
- .....

ผู้สัมภาษณ์.....

วันที่..... เดือน ..... พ.ศ. ....

แบบสัมภาษณ์การวิจัย

ใช้สัมภาษณ์ผู้ชม

วิธีใช้ : ใช้สัมภาษณ์แล้วบันทึกคำตอบ หรือบันทึกด้วยเทปบันทึกเสียง

ชื่อ ..... ชื่อสกุล ..... อายุ ..... ปี

เพศ ..... ระดับการศึกษา ..... อาชีพ .....

ภูมิลำเนา อยู่บ้านเลขที่ ..... หมู่ที่ ..... อาชีพ .....

ตำบล ..... อำเภอ ..... จังหวัด .....

1. ท่านนิยมหมอลำคณะนี้ เพราะ .....

1.1 .....

1.2 .....

1.3 .....

2. ท่านให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับหมอลำคณะ ( ) บั้วริมบึงรุ่งลำเพลิน

( ) สาวน้อยเพชรบ้านแพง

( ) เมขลาลำเพลิน

3. ท่านมีความรู้เกี่ยวกับประวัติของลำเพลิน ดังนี้ .....

4. ท่านมีความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของลำเพลินบ้านแพง ดังนี้ .....

.....

5. ท่านต้องการให้หมอลำคณะนี้ แสดงอะไรมากที่สุด

( ) โชว์ทางเครื่อง

( ) ลำ

( ) อื่น ๆ (ระบุ) .....

6. จากการที่ท่านดูล่าเฟลิน ผู้แสดงถ่ายทอดความรู้สึกในด้านต่าง ๆ มาสู่ท่าน
โดยวิธีใดบ้าง .....
7. จากการที่ท่านดูล่าเฟลิน คณะหมอลำมีลำดับขั้นตอน การแสดงอย่างไร .....
- เพราะ .....
8. ช่วงใดที่มีล่าเฟลินแสดงน้อยที่สุด (ฤดูกาล เทศกาล หรือเดือนใด) .....
9. ช่วงใดที่มีล่าเฟลินแสดงน้อยที่สุด (ฤดูกาล เทศกาล หรือเดือนใด) .....
10. ท่านได้ชมหมอลำคณะนี้ ปีละ ..... ครั้ง เพราะ .....
11. ท่านมีความรู้สึกต่อล่าเฟลิน ในด้านศิลปะการแสดงอย่างไร .....
12. ท่านเห็นว่าผู้สร้างล่าเฟลิน ควรแก่การเคารพ นับถือ เหยียดหยาม นินทา ยกย่อง
เห็นด้วย หรือยอมรับจากสังคมมากน้อยเพียงใด .....
13. ในสังคมของท่านเคารพ นับถือ ยกย่อง และให้เกียรติแก่ผู้สร้างล่าเฟลินมากน้อย
เพียงใด .....
14. ล่าเฟลินบ้านแพงที่ท่านนิยมมากที่สุด เรียงตามลำดับความชอบ คือ
- 14.1 อันดับที่หนึ่ง คือ .....
- 14.2 อันดับที่สอง คือ .....
- 14.3 อันดับที่สาม คือ .....

15. ท่านชอบล่าเพลิน ในข้อ 14.1 มากเพราะ .....

15.1 ผู้แสดง .....

.....

15.2 ศิลปะการแสดง .....

.....

15.3 เนื้อเรื่อง .....

.....

15.4 เทคนิคประกอบการแสดง .....

.....

15.5 อื่น ๆ .....

.....

16. ความคิดเห็นอื่น ๆ

.....

.....

.....

ผู้สัมภาษณ์.....

วันที่..... เดือน ..... พ.ศ. ....

ภาคผนวก ข
รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

กอง จันทรวิภาส เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 69 หมู่ที่ 2 ตำบลวังแคน อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่
22 เมษายน 2535

เขียน จะโนรัตน์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 5 หมู่ที่ 2 ตำบลวังแคน อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่
22 เมษายน 2535

เคียว โพธิ์อิน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 103 หมู่ที่ 13 ตำบลแพ่ง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เมื่อ
วันที่ 11 มีนาคม 2535

จตุพร เพียรสงค์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 26 หมู่ที่ 2 ตำบลวังแคน อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่
22 เมษายน 2535

จันดี แสงจันทร์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 65 หมู่ที่ 2 ตำบลวังแคน อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่
22 เมษายน 2535

จันศรี วงละคร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 48 หมู่ที่ 1 ตำบลกำพี้ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่
25 เมษายน 2535

จันสอน โพธิ์พอน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 87 หมู่ที่ 11 ตำบลหัวขวาง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เมื่อ
วันที่ 28 เมษายน 2535

จำปี วงละคร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 102 หมู่ที่ 5 ตำบลท่าพระ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เมื่อวันที่
25 เมษายน 2535

เจริญชัย ชนไพโรจน์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม วันที่ 31 มีนาคม 2535

ชมเชย จำปามูล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 83 หมู่ที่ 8 ตำบลก่าฬ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่
25 เมษายน 2535

ชัยวุฒิ ศิลลาไหล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 81 หมู่ที่ 2 ตำบลวังแคน อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่
22 เมษายน 2535

เชิดชัย นาคครุฑ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 13 หมู่ที่ 10 ตำบลวังแห่ใต้ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เมื่อ
วันที่ 15 เมษายน 2535

ฐิติมา บุรีมาตร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 142 หมู่ที่ 5 ตำบลก่าฬ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่
25 เมษายน 2535

ดวงดี ราชคง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 38 หมู่ที่ 8 ตำบลก่าฬ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่
25 เมษายน 2535

ดวน แทบทาม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 4 หมู่ที่ 11 ตำบลวังไชย อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่
26 เมษายน 2535

ดอกไม้ แสนวิชัย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 16 หมู่ที่ 3 ตำบลวังยาว อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เมื่อ
วันที่ 14 เมษายน 2535

เต็มใจ อินธิแสน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 20 หมู่ที่ 3 ตำบลวังยาว อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เมื่อ
วันที่ 14 เมษายน 2535

ทรงยศ นามบุตร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 179 หมู่ที่ 7 ตำบลหัวขวาง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เมื่อ
วันที่ 2 เมษายน 2535

ทวีศักดิ์ เข้าวันดี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 17/1 หมู่ที่ 7 ตำบลกำพี้ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่
25 มีนาคม 2535

ทอง บาไสย์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 26 หมู่ที่ 11 ตำบลหัวขวาง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เมื่อ
วันที่ 15 เมษายน 2535

ทองลา แสนวัง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 79/1 หมู่ที่ 5 ตำบลท่าพระ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เมื่อ
วันที่ 2 เมษายน 2535

นารี มาชุษษา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 122 หมู่ที่ 5 ตำบลกำพี้ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่
30 มีนาคม 2535

เนาวรัตน์ นาคครุฑ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 73 หมู่ที่ 10 ตำบลแห่ใต้ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เมื่อ
วันที่ 6 เมษายน 2535

บัวผัน วิชัยคำจร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 97 หมู่ที่ 10 ตำบลวังยาว อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เมื่อ
วันที่ 15 เมษายน 2535

บุญถีน ยศดา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 7 หมู่ที่ 2 ตำบลวังแคน อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เมื่อ
วันที่ 8 เมษายน 2535

บุญเยี่ยม สอนชา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 16 หมู่ที่ 11 ตำบลแพง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เมื่อ
วันที่ 15 เมษายน 2535

บุญเลิศ วันดี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 19 หมู่ที่ 11 ตำบลแพง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เมื่อ
วันที่ 15 เมษายน 2535

บุญหนา มาตศรี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 67 หมู่ที่ 5 ตำบลท่าพระ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เมื่อ
วันที่ 2 เมษายน 2535

บุปผา ชินรัตน์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 36 หมู่ที่ 7 ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เมื่อ
วันที่ 15 มีนาคม 2535

ประทีป สีหาบัว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 14 หมู่ที่ 5 ตำบลท่าพระ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เมื่อ
วันที่ 4 เมษายน 2535

ประยูร ดวงทองมา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 76 หมู่ที่ 5 ตำบลท่าพระ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เมื่อ
วันที่ 4 เมษายน 2535

ประสิทธิ์ วันดี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 96 หมู่ที่ 11 ตำบลแพ่ง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เมื่อ
วันที่ 27 มีนาคม 2535

ปาริฉัตร อุดน้อย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 66 หมู่ที่ 11 ตำบลแพ่ง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เมื่อ
วันที่ 30 มีนาคม 2535

เปรมวดี สุพรรณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 102 หมู่ที่ 11 ตำบลแพ่ง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เมื่อ
วันที่ 2 เมษายน 2535

พรมมา แทนโสภา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 38 หมู่ที่ 9 ตำบลก่ำฝี่ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่
30 มีนาคม 2535

เกา แทบทาม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 46 หมู่ที่ 2 ตำบลวังแคน อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เมื่อ
วันที่ 12 เมษายน 2535

มยุรา วิตรา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 73 หมู่ที่ 13 ตำบลแพง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เมื่อ
วันที่ 31 มีนาคม 2535

มะลิ ศรีพรมใต้ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 9 หมู่ที่ 10 ตำบลวังยาว อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เมื่อ
วันที่ 22 เมษายน 2535

มา ทิพรส เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่
บ้านเลขที่ 57 หมู่ที่ 5 ตำบลท่าพระ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เมื่อ
วันที่ 14 เมษายน 2535

ยุพาพร ชื่นจันทร์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 35 หมู่ที่ 2 ตำบลวังไชย อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่
30 มีนาคม 2535

ล้วน เพชรเสนา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 12 หมู่ที่ 7 ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เมื่อ
วันที่ 2 เมษายน 2535

ลำภา สิงห์ทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 18/1 หมู่ที่ 5 ตำบลท่าพระ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เมื่อ
วันที่ 20 เมษายน 2535

วสันต์ โพธิ์รุกข์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 145 หมู่ที่ 13 ตำบลแพง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เมื่อ
วันที่ 27 มีนาคม 2535

วันทา อิกธิแสน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 28 หมู่ที่ 5 ตำบลวังไชย อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่
29 มีนาคม 2535

วาสนา ทองใบ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 68 หมู่ที่ 13 ตำบลแพ่ง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เมื่อ
วันที่ 27 เมษายน 2535

วิจิต ทุบเศษ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 84 หมู่ที่ 2 ตำบลวังยาว อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เมื่อ
วันที่ 30 มีนาคม 2535

วิราพร อิกธิแสน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 76 หมู่ที่ 5 ตำบลท่าพระ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เมื่อ
วันที่ 14 เมษายน 2535

วิลาวัลย์ ขวัญประเสริฐ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 45 หมู่ที่ 2 ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่
30 มีนาคม 2535

สงกรานต์ นามวงษา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 113 หมู่ที่ 13 ตำบลแพ่ง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เมื่อ
วันที่ 31 มีนาคม 2535

สนั่น จงจิต เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 32/2 หมู่ที่ 5 ตำบลท่าพระ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เมื่อ
วันที่ 16 เมษายน 2535

สมบัติ รักถิ่น เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 92 หมู่ที่ 1 ตำบลวังไชย อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่
31 มีนาคม 2535

สมบัติ สุวรรณแก้ว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 72 หมู่ที่ 5 ตำบลท่าพระ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เมื่อ
วันที่ 26 เมษายน 2535

สมพงษ์ วงศ์โชติ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 58 หมู่ที่ 2 ตำบลวังแคน อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เมื่อ
วันที่ 9 เมษายน 2535

สมพงษ์ สืบาน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 13 หมู่ที่ 6 ตำบลก่าฬ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม เมื่อ
วันที่ 10 เมษายน 2535

สมพร พิบูลย์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 108 หมู่ที่ 7 ตำบลก่าฬ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม เมื่อ
วันที่ 8 เมษายน 2535

สมพร แสงมณี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 149 หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านฝาง อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น เมื่อ
วันที่ 18 เมษายน 2535

สมภาร ไชยรส เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 57 หมู่ที่ 6 ตำบลก่าฬ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม เมื่อ
วันที่ 19 เมษายน 2535

สมร จันบัวลา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 83 หมู่ที่ 17 ตำบลกาฬี อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม เมื่อ
วันที่ 26 เมษายน 2535

สมศรี วันทา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 85 หมู่ที่ 3 ตำบลเขาวไร่ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เมื่อ
วันที่ 26 เมษายน 2535

สี ดวงทองมา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 19 หมู่ที่ 5 ตำบลท่าพระ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เมื่อ
วันที่ 12 เมษายน 2535

สวน หลอดเพชร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 47 หมู่ที่ 2 ตำบลวังแคน อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เมื่อ
วันที่ 12 เมษายน 2535

สมัย ศรีอุพนบาล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 34 หมู่ที่ 13 ตำบลแพ่ง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เมื่อ
วันที่ 26 เมษายน 2535

สมัย ทาทองคำ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 68 หมู่ที่ 9 ตำบลแพ่ง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เมื่อ
วันที่ 20 เมษายน 2535

สุกานดา สมสา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 26 หมู่ที่ 5 ตำบลบ่อใหญ่ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม เมื่อ
วันที่ 12 เมษายน 2535

สุดใจ นามวัน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 10 หมู่ที่ 7 ตำบลวังยาว อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เมื่อ
วันที่ 25 เมษายน 2535

สุธรรมมา ศรีพรมใต้ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 9 หมู่ที่ 10 ตำบลวังยาว อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เมื่อ
วันที่ 25 เมษายน 2535

เสาวชาติ บุญรินทร์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 51 หมู่ที่ 13 ตำบลแพ่ง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เมื่อ
วันที่ 11 มีนาคม 2535

สุพาด สิ้นหงโคตร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 13 หมู่ที่ 13 ตำบลแพ่ง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เมื่อ
วันที่ 18 มีนาคม 2535

สุนทร งามสีทา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 112 หมู่ที่ 19 ตำบลกำพี้ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม เมื่อ
วันที่ 15 เมษายน 2535

สุนทร รักษาเคน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 112 หมู่ที่ 13 ตำบลแพ่ง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เมื่อ
วันที่ 15 เมษายน 2535

แสง สีจันไชย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 19 หมู่ที่ 7 ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เมื่อ
วันที่ 22 เมษายน 2535

หนูจิ้น มีแก้ว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 94 หมู่ที่ 5 ตำบลกำแพง อำเภอบริบูรณ์ จังหวัดมหาสารคาม เมื่อ
วันที่ 25 เมษายน 2535

หนูตัน วันชาติ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 35 หมู่ที่ 13 ตำบลกำแพง อำเภอบริบูรณ์ จังหวัดมหาสารคาม เมื่อ
วันที่ 22 เมษายน 2535

หนูเต็ม ทวดอาจ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 18 หมู่ที่ 5 ตำบลกำแพง อำเภอบริบูรณ์ จังหวัดมหาสารคาม เมื่อ
วันที่ 12 เมษายน 2535

แหล่ ทบแป เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่
บ้านเลขที่ 118 หมู่ที่ 13 ตำบลแวง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เมื่อ
วันที่ 28 มีนาคม 2535

อนงค์ ดวงพาเพ็ง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรชัย เขียวสาคร เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 169 หมู่ที่ 10 ตำบลวังยาว อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เมื่อ
วันที่ 30 เมษายน 2535

ภาคผนวก ค

แผนผังบ้านแพง ตำบลแพง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

ภาคผนวก ง
เรื่องอื่น ๆ เกี่ยวกับหมอลำ

ค้าย้อ (เครื่องบูชาครู)

1. ดอกไม้ขาว 5 คู่ หรือ 8 คู่
2. เทียนเล่มเล็ก 5 คู่
3. เทียนเล่มใหญ่ 5 คู่
4. ธูป 1 ห่อ
5. เหล้าขาว 1 ขวด
6. บุหรี่ 1 ซอง
7. กระจกส่องหน้า 1 บาน
8. หวีสำหรับหวีผม 1 อัน
9. น้ำมันทาผม 1 ขวด
10. ไข่ไก่ดิบ 1 ฟอง
11. ผ้าขาว 1 วา
12. เงินค่าครู จำนวน 16 บาท

ภาษาอีสานที่ใช้กับหมอลำ

พ่อพญา หมายถึง ผู้แสดงที่รับบทเป็นเจ้าเมือง

แม่พญา หมายถึง ผู้แสดงที่รับบทเป็นมเหสีของเจ้าเมือง

ตัวโก่ง หมายถึง ผู้แสดงที่รับบทผู้ร้ายหรือตัวอิจฉา

คายน้อ หมายถึง เครื่องบูชาครูของหมอลำ

นำฮ้อยไฟ หมายถึง การติดตามผลงานการแสดงของหมอลำคณะต่าง ๆ ซึ่งมีผลงานการแสดงที่ถูกใจ เมื่อมีงานรื่นเริงผู้ชมก็จะมาว่าจ้างหมอลำคณะดังกล่าวให้ไปทำการแสดงอยู่เสมอ

นิทาน หมายถึง เรื่องที่หมอลำใช้แสดงซึ่งเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับวรรณกรรมโบราณที่มีการเล่าสืบต่อกันมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ เช่น เรื่องจำปาสี่ต้น นางผมหอม สังข์สินไชย สังข์ทอง เป็นต้น

นิทม หมายถึง เรื่องที่หมอลำใช้แสดง เป็นเรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน ผู้แต่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อใช้เหตุการณ์ดังกล่าวเป็นคติเตือนใจคนในสังคม เช่น เรื่องน้ำตาลูกสะไภ้ น้ำใจแม่ย่า รักทรมาน เห็นเงินหน้าดำ เห็นค่าน้ำเค็มร้าวหยาดน้ำตาเมียหลวง เป็นต้น

รถคอนวอย หมายถึง รถบรรทุกที่คณะหมอลำใช้สำหรับบรรทุกวัสดุอุปกรณ์ที่จะนำไปใช้ประกอบการแสดงในแต่ละครั้ง เช่น เวทีลอย เครื่องแต่งกาย ตลอดจนเครื่องมือใช้อื่น ๆ ที่จำเป็น รถคอนวอยส่วนมากจะเป็นรถบรรทุกขนาด 6 ล้อ

ข้อชะล่าของหมอลำ

ข้อชะล่า หมายถึง ข้อห้ามในการประพฤติปฏิบัติโดยทั่วไปของผู้ที่เป็นหมอลำ จากการศึกษาพบว่า โดยทั่วไปหมอลำแต่ละคณะมีข้อห้ามที่แตกต่างกันออกไป สำหรับหมอลำบ้านแพง ตำบลแพง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม มีดังนี้

1. ห้ามรับประทานเนื้อหมู
2. ห้ามก้มมองบ่อน้ำเก่า (ล้างฮ้าง)
3. ห้ามรับประทานกล้วย
4. ห้ามรับประทานไข่ขาว (ไข่ฮ้างฮ้าง)
5. ห้ามรับประทานมดแดง
6. เวลาแสดงห้ามหันหน้าเวทีไปทางทิศตะวันตก
7. หัวมอญ (ชฎา มงกุฎ) และเครื่องประดับที่ใช้ประกอบการแสดง

จะต้องวางไว้ที่สูง

8. ห้ามตากเสื้อผ้าหรือกางเกงในไว้เหนือหัวมอญและเครื่องประดับที่ใช้

ประกอบการแสดง

9. ห้ามพูดคำหยาบ ยกเว้นเวลาแสดงตามบทบาทต่าง ๆ

ข้อชะล่าของหมอลำที่บัญญัติไว้น่าจะมีจุดประสงค์ 3 ประการคือ

1. ต้องการให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ สิ่งต่าง ๆ ที่เป็นสัญลักษณ์แห่งความแตกแยกทั้งที่เป็นชื่อและเป็นรูปร่างลักษณะจึงห้ามรับประทาน เช่น ไข่ขาว (ฮ้างฮ้าง) กล้วยและการก้มมองบ่อน้ำเก่า (ล้างฮ้าง) เป็นต้น
2. ต้องการให้เป็นคนกตัญญู กตเวทิตา จึงห้ามให้มีพฤติกรรมที่เป็นการลบหลู่ครูบาอาจารย์
3. ต้องการให้หมอลำมีบุคลิกภาพที่ดี จึงห้ามพูดคำหยาบและห้ามรับประทานเนื้อหมู ซึ่งอาจส่งผลให้หมอลำเสียงไม่ดี หรือมีรูปร่างอ้วนเกินไป

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ นายพรชัย ชื่อสกุล เขียวสาคร

เกิดวันที่ 15 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2497

สถานที่เกิด อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

สถานที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ 167 หมู่ 11 ถนนสุนทรพิพิธ ตำบลหัวขวาง
อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม 44000

ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน อาจารย์ 2 ระดับ 6

สถานที่ทำงานปัจจุบัน โรงเรียนแก่งโกสุมท่างาม อำเภอโกสุมพิสัย
จังหวัดมหาสารคาม

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2507 ประถมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียนบ้านโกสุม (ศรีโกสุมวิทยา)

พ.ศ. 2510 ประถมศึกษาปีที่ 7 จากโรงเรียนโกสุมพิสัย

พ.ศ. 2513 มัธยมศึกษาตอนต้น จากโรงเรียนสารคามพิทยาคม

พ.ศ. 2515 ป.กศ. จากวิทยาลัยครูมหาสารคาม

พ.ศ. 2516 พ.ม. สอนสอนวิทยาลัยครูมหาสารคาม

พ.ศ. 2521 กศ.บ. (วิชาเอกภาษาไทย) จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
มหาสารคาม

พ.ศ. 2536 ศศ.ม. วิชาเอกไทยคดีศึกษา (เน้นสังคมศาสตร์) จากมหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม